

I V A N C A N K A R

JERNEJ SZOLGALEGÉNY
ÉS AZ Ő IGAZSÁGA

+

MIHASZNA MARKO
ÉS MÁTYÁS KIRÁLY

FORDÍTOTTA: PÁVEL ÁGOSTON DR.

NYUGAT KIADÓ ÉS IRODALMI R. T.

POKRAJINSKA IN ŠTUDIJSKA **KNJIŽNICA** MURSKA SOBOTA

oddelek za odrasle

D 82-311.2

CANKAR, Ivan

Jernej ...

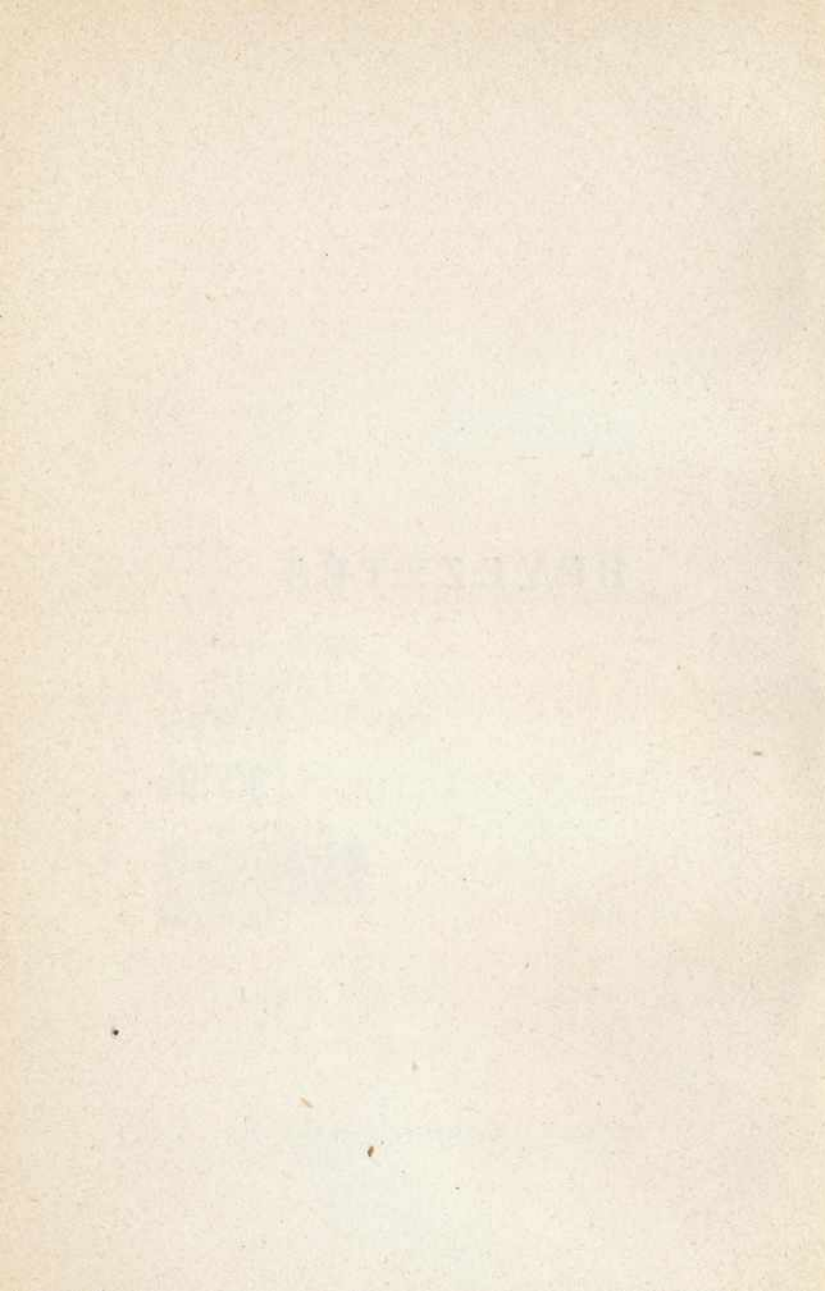
821.163.6-311.2

10259801

COBISS

BEVEZETÉS

Cankar Ivánra méltán büszke maroknyi, de magas kultúrájú népe, a szlovénség. Mert Cankar nemcsak a szlovén irodalom legnagyobb elbeszélője, hanem az egész délszláv, sőt bátran állíthatjuk: az egyetemes szláv irodalomnak is a legklasszikusabb értékű képviselői közé tartozik. Korai halála óta még 20 esztendő sem mult el, s műveinek java része már jóformán az összes európai nyelvekre le van fordítva. Még olaszra is, pedig a két szomszédnép között sohasem volt nagyobb politikai ellentét, mint a világháború óta, egészen a legutóbbi időkig. De a zseni nagyságának lenyűgöző hatására betömődtek a politikai ellenszenvék hínáros árcai, s mikor 1930-ban Ljubljánában találkoztam Bartolomeo Calvi mantovai professzorral, — aki éppen Cankar olasz fordításának egész sorozatát készítette sajtó alá és áradó lelkesedéssel beszélt Cankar kivételes egyéniségéről —, nagy megnyugvással gondoltam arra, hogy az európai népek és kultúrák sorsát végeredményben mégsem a fegyverek fogják elintézni, hanem a legjobbak messiási szeretetéből táplálkozó kölcsönös megértés.

Cankar a századvégi szlovén irodalomnak éppen olyan forradalmi jelensége, mint nálunk Ady Endre. Első verseskötetének (*Erotika*, 1899) a ljubljánai püspök összevásároltatja összes még kapható példányait (kb. 700-at az eredeti ezerből) és elégeti. A közben elkelt példányok pedig az irodalmi kritikának még kegyetlenebb lángján hamvadnak el. Egész élete harc volt, a koránjöttek megnemértésének, szellemi számkivetésének keserűségével vívott harc a jobbért és magasabbrendűért. Ha ma olvassuk tűzhalálra ítélt verseit, nem

tudjuk megérteni, min akadtak fenn, mit nem tudtak bennük a költőnek megbocsátani.

De harc volt egész élete befelé is. Nyugtalan önmagakeresés a megállapodásnak, belső egyensúlynak kevéske reményével. Önnön lázában emésztődött, míg a naturalizmustól és realizmustól az újromanticizmuson keresztül, — korán lerázva magáról Heinenek és Nietzschenek, majd a francia és német dekadenseknek kezdeti hatásait — eljutott a legtisztább eszmények szolgálatában álló idealizmusáig, amely azonban sohasem temetkezik egy gyökértelen külön világ ködeibe, hanem ezernyi kapcsolatot tart az élet realitásaival. Nagyon sokat szenvedett; egyéni életének, kilátástalan jövőjü népének és a békétlen, kenyértelen emberiségnek gyötrelmes szenvedései egybeömlöttek érzékeny szívében, amely pedig annyira vágyott szeretetre. És így jutott el tengernyi fájdalom árán az Erotika máglyájától, az Istentől menekülő ösvények kusza vonalán az Istenig is. Utolsó munkájának utolsó szavaiban édesanyját, hazáját és az Istent aposztrofálja. Megható az a szeretet, amellyel erőslélkü, csupaszív, paraszti édesanyján csüngött, akinek *Na klanu* (A lejtőn) c. regényében emel igazán monumentális emléket.

Cankar írásainak legfőbb sajátosságai és legnagyobb érdemei: életszemléletének szociális embersége és melegsége, a kitűnő jellemzés, a rendkívül gondos és finom lélekelemzés, a szatirikus és kritikus alaphang, s ami ebből következik: az esemény- és emberlátás csodálatos élessége. Mindez eladdig jóformán ismeretlen volt a szlovén irodalomban, s a személye körül felviharzott elkeseredett harcoknak, de egyúttal a korát túlélő és idegen kultúrák területére is átszivárgó rendkívüli hatásának is ez a magyarázata. Nyelve a leggazdagabb, leghajlékonyabb, legmesteribb szlovén nyelv. Ezt még leghevesebb ellenfelei is készségesen elismerték.

A magyarság szempontjából különös érdekességet kínálnak a Zrinyi Miklósról és Mátyás királyról szóló versei, illetőleg elbeszélései, elsősorban pedig a *Potepuh Marko in kralj*

Matjaz (Mihaszna Marko és Mátyás király) c. regénye, amely a szlovén néplélek alaptermészetét boncolgatja a gazdag Mátyás-hagyomány legendás háttérében.

Nem hihetetlen-e, hogy egy nép idegenvérű és idegennyelvű szomszédjától kölcsönözze legnagyobb nemzeti hőjét és hogy ez a hős nemzetibbé, eredetibbé magasztosuljon a századok folyamán a kölcsönvevő népnél, mint a kölcsönadónál? Kell, hogy egészen rendkívüli oka legyen e világviszonylatban is kivételes jelenségnek.

A maroknyi szlovénség évszázadokon keresztül hódító idegenek szolgálai jármát nyögte. Minél mélyebben vágott húzába a roskasztó iga, annál sóvárabbb szívvel álmódzott égbetörő planináinak erdős lejtőin és zegzúgos völgyeiben az igazság földi uralma után, s annál fanatikusabban hitt is eljöveteleiben. Ebben az olthatatlan reménykedésben, ebben a fanatikus hitben a nemzet egyetemes — életet, jövőt, szabadságot, földi mennyországot jelentő — sóvárgása lobogott.

És ekkor híre jön, hogy a szomszédban egy hatalmas király uralkodik. Nem bíborban született, hanem a nép közül szabadon választott, aki álruhában járja országát, hogy megbüntesse a zsaroló elnyomókat és igazságot szolgáltatson a kunyhók némán szenvedő robotosainak. Személyesen, bajtársaként ismeri minden katonáját. Verhetetlen fekete seregében szlovénok is szolgáltak, s ezeknek rajongó csodálata még tarkította az igazság földi országáról szövődő álmokat. A Hunyadi-háznak a cillei grófokkal való kapcsolatai pedig még közelebb hozták alakját a néphez, amely egyszer csak azon vette magát észre, hogy Mátyásban a maga régóta várt megváltóját, az igazság messiását, szomorú sorsával közösséget vállaló küldetéses nemzeti hőjét tiszteli. Közmondások, hősi dalok, népmesék, balladák egész sora bizonyítja, milyen mélyen a szívébe zárta Mátyást a megváltójára váró szlovén nép. Benne testesítette meg halhatatlan évezredek vágyait, az ő biztosra vett eljöveteletől várt mindent és annyi hűséggel ragaszkodott idegen talajból kigyomlált, de teljesen

nemzetivé és sajátjává szépített alakjához, hogy a világháború után, a legnagyobb politikai feszültség idejében 1932. augusztus 21-én a *Peca-planina* lejtőjén szobrot is emelt Mátyásnak. Megható, történeti jelentőségű dokumentum a gyűlölség fullasztó, egyetemes áradatában! A leleplezés a felszabadult Szlovénia ujjongó hálaadó ünnepévé lett. Mintha csakugyan megnyílt volna a hatalmas planina! Mintha méhéből — a nép legendás hite szerint — elővágtatott volna a daliás király fekete seregével, hogy véglegesen legyőzze a zsarnokokat és meg hozza az igazság és jólét fogyhatatlan napjait népének, a szlovénségnek!

Cankar ebben a regényében, — amely egyébként a legoptimisztikusabb írása —, példát akart mutatni a nemzeti tárgynak modernül népies feldolgozására. Szimbolikus alakjairól a népmesék átlátszó üveghangján és megejtő naivitásával mesél szimbolikus értelmű történeteket. Höse, Marko, nem mindenben képviseli fajtáját, de az évezredek szlovén álmodozásnak, réveteg, szakadatlan és céltalan tovavágyódásnak, igazságot sóvárgó nyugtalanságnak páratlanul mesteri és jellegzetes rajzát találjuk alakjában, s én, aki Marko családjából születtem, fordítás közben is nem egyszer zakatoló, ujjongó-búsongó szívvel ismertem benne legközelebbi és legkedvesebb atyámfiaira. A kósza útkeresés gyönyöreiről-gyötrelmeiről, a középkori parasztlázadások örvényes lelkiségéről, az anyaföld mithikus vonzóerejéről írt csodálatos erejű és varázslatos szépségű sorait pedig sohasem felejtí el, aki csak egyszer is olvasta azokat.

A *Hlapec Jernej in njegova pravica* (Jernej szolgálékény és az ő igazsága) c. kis regény, — melyet az író maga is leg-sikerültebb művének tartott — a legtudatosabban szociális tendenciájú munkája. De elejétől végig a legnemesebb eszményiséggel van megírva, s a művész minden túlzása és magától értetődő, a tendenciából folyó egyoldalúsága ellenére sem enged sehoh egy tapodtat sem a népszónoknak. A felvetett problémát ugyan nem oldja meg szatirikus és negativ-

jellegű társadalmi kritikájával ez a kis regény (nagyobb terjedelmű regényeket nem is írt Cankar), de mélyen megrendít bennünket és megrázóan eszméltet a mai társadalmi rend égbekiáltó igazságtalanságaira, az elmélet és a gyakorlat szörnyű ellentéteire. És többet aligha is akart elérni az író. Boldog a nemzedék, amely ilyen csodálatos, szinte bibliai erejű íráson keresztül kap oktatást az isteni igazság és a felebaráti szeretet lényegéről.

Hogy a mű tényleg elérte célját, legékebben bizonyítja az, hogy francia, orosz, olasz, cseh, román, szerb, horvát, két német és két angol fordításon kívül már két szlovén és egy olasznyelvű dramatizálását is ismerjük.

Cankar kétségtelenül a világirodalom legnagyobb szellemei közé tartozik. Helyét közvetlenül a nagy oroszok, Dosztojevszkij, Turgenyev, Goncsarov, Tolsztoj, Csehov, Gorkij mellett, velük egy vonalban kell kijelölnünk.

A magyar közönséget Mohácsi Jenő tájékoztatta először a *Nyugat* hasábjain keresztül (1930. évi 22. számában) Cankar írói egyéniségéről Jernejnek a Niethammer-Verlag kiadásában megjelent újabb német fordítása alapján. A legnagyobb elismerés lelkeségével megírt ismertetésben többek között ezt olvassuk: «Útést érez a szívére, összeszorul a toroka annak, aki ezt a történetet olvassa, melynél egyszerűbbet és megrendítőbbet és forradalmibbat még sohasem írtak. Mintha népmese lenne vagy legenda a szentek életéből, a szentírás egy fejezete.... mintha nem ember írta, hanem magától íródott volna.»

Kisebb novelláiból a *Vigilia* és az *Élet* hoztak elsőizben apróbb szemelvényeket. Első nagyobb munkája irodalmunkban a «Jernej szolgálékény...» és «Mihaszna Marko...» Első, de hiszem: nem a legutolsó.

Sostanj-Golnik, 1937 augusztusában.

PÁVEL ÁGOSTON DR.

JERNEJ SZOLGALEGÉNY
ÉS AZ Ő IGAZSÁGA

A regény eredeti szlovén címe:
HLAPEC JERNEJ IN NJEGOVA PRAVICA

I.

Úgy mondom el ezt a történetet, ahogy egész szörnyűséges igazságtalanságával és nagy-nagy szomorúságával valójában megesett. Egyetlen szót hozzá nem toldottam, szemérnyit nem szépítettem rajta. Megdöbbsenek akkor az emberek Betajnovában* és riadtan lógatták fejüket. Mert a dombtetőről óriási barna árnyék tornyosodott a magasba, majd halkán, sötéten a völgybe lépett, mintha maga a halál Ófelsége volna. Óriási, néma árnyék: komorfekete viharfelhő volt a feje; a berek sudár jegegyéi voltak a lábai; vállán villogó kaszája pedig egészen Ljubljanáig fénylett-rémlett.

Az öreg Szitárt eltemették. Adjon neki az Úr örök nyugalmat. Jó ember volt. Ahogy elnémult fölötte a lélekharang szava, s vége lett a szertartásnak, a pap átöltözködött, a gyásznép pedig lassan elindult a Sztrzsinar kocsmája felé. A kocsmában hosszú asztal köré telepedtek. Mind fekete ünneplőben, mind komolyan, elgondolkozva; az asszonyok kisírt szemekkel. Jernej, a szikár, őszhajú szolga legény az ablakalatti padra helyezkedett, homlokát

* *Betajnova* szimbolikus jelentőségű helynév, amely ismételtelen is előfordul Cankar írásaiban. Olyan elmaradt, Isten háta mögötti zugra gondolt vele az író, ahol az embereknek sejtelmük sincs a szociális igazságról. De nincsenek is semminemű szociális igényeik. (*A fordító.*)

megtörölte nagy, piros keszkenőjével és felsóhajtott:

— Igen! Mindnyájan elmegyünk! Azt hiszem, most én következem sorra.

És a fiatal Szitár ezt felelte rá:

— Mi az, Jernej? Olyan rangosan ülsz ott, mint-ha te lennél a gazda! Hát kié az örökség? A tied vagy az enyém? Elsőnek tetted le a garast, pedig utolsó vagy!

Jernej derüs, megértő mosollyal tekintett rá.

— Mindig szerettél csipkelődni. Tone! Úgy látszik, ilyen is maradsz világéletedben. De hát jól is van így! Örömmel látom, hogy nem tört meg a szomorúság; a férfiak igyanak, az asszonyok ríjjanak!

És öntött és megemelte poharát. De senki sem emelte a magáét utána.

Jernej letette poharát anélkül, hogy ivott volna belőle. Megütődve nézett a gazdára, a családtagokra, a vendégekre és csupa idegen, fanyar arcot látott maga körül.

— No, mi az, emberek?

És jeges hidegség nehezedett a szívére. Mert minden ajk, minden szem néma maradt.

— Mi az, emberek? Kupecek vagy cigányok közé keveredtem talán, hogy csak bámultok rám, de nem feleltek szavaimra? A családunkkal ülök-e egy asztalnál, avagy hitvány vámosokkal, akik azon törik fejüket, hogyan csaphatnának be?

És megszólalt Szitár:

— Ne cigányozz, ne hitványozz bennünket, szolga! Berugtál, mielőtt ittál volna!

Jernej arcról-arcra háromszor is végigjártatta a szemeit a jelenlevőkön. Aztán fogta poharát, és a bort visszaöntötte belőle az üvegbe; lassan, sokáig csurgatta, mert remegett a keze. Avval felállt, levette kalapját ősz fejéről s a két markában gyűrögette. Magas, sovány alakja görnyedten állt az asztal mögött, mégis majdhogynem a mennyezet füstös

mestergerendáját érintette fejével. Ott állt ráncos, napbarnította, borostás arcával, s nyilttekintetű szemei élénken villogtak seprűs, sűrű szemöldökei alól.

— Nem szép tőled, gazda, és töletek sem szép atyámfiái, hogy sajnáljátok tőlem ezt a korty bort az öreg Szitár halotti torán! Áldja meg az Isten bőségesen ételetek, italotok! Nem irigylem töletek... Jól van! Ha új törvényt tettetek, hát ahhoz tartom magamat: kenyeret a fiataloknak, követ az öregeknek; halat az egészségeseknek, kígyót a betegeknek; tojást a pihenteknek, skorpiót a fáradtagnak! Nem illik a szolgálhoz, hogy lerombolja azt, amit a gazdája épített!

A fiatal Szitár — hirtelen, hörcsögös ember — rákvörös lett az indulattól.

— Nincs szükségünk, Jernej, a te prédikációidra! Ha nem ízlik a borunk, Isten veled!

— Mi szállt a fejedbe, Jernej? A gazdád gazdája akarsz lenni? — szólt Szitár felesége.

— Megverte az Isten azt a házat, ahol a szolga a kemencezugban ül, és a gazdája hátába törli a csizmáját — zsémbelt nagyanyó.

— Szép kis szekér, amit a gazda húz, s a szolga ráncigálja a gyeplőjét! — vélte a sógor.

— Felfordult világ, ha a gazda szánt, a szolga pedig az árnyékban hűsöl! — toldotta meg a szomszéd.

Ezeket mondták és így mondták. És Jernej szikár alakja mégegyszer feléjük fordult emberséges szavaival:

— Okosan szóltatok, és szavaitokban nincsen csipetnyi kábaság. Áldja meg hát az Isten ételetek, italotok! Nekem meg adjon nyugodt lelkiismeretet és büntetlen életet!

Igy szólt Jernej, az öreg szolgalegény, és elmenőben köpött egyet a küszöbre.

II.

A mezőn kanyargó gyalogúton lépdegélt, a patak mentén, amely tikkadtan fulladozott medrének fehér homokjában. Meleg, csendes májusi nap volt. Korai zivatar közeledett. Ott ólálkodott már a zöld dombsor mögött. A berek, a mező mélyen hallgattott. A föld rettegett az égháborútól és lélekzeni sem mert.

Mikor Jernej messziről megpillantotta a domb tövén fehérülő házat zöldszalugáteres ablakaival, az istállót, a pajtát, a hombárt: valami úgy összeszorította a szívét. Hisz nem volt a telken tenyérszög, melyet az ő fáradhatatlan kezei meg nem forgattak volna s homlokának veritéke nem zsírosított volna. Az emberfia lakik egy évig, lakik tíz évig, lakik negyven évig a hajlékban, s lám, a hajlék apránként hozzá hasonul, mint testvér a testvérhez, és szeretet van köztük. És ha az ember a sors kegyetlen rendeléséből idegenbe indul, jobban megsiratja a hajlékot, mint a testvért, s jobban, mint valamikor szülötte édesanyját.

Jernejnek úgy tünt fel, mintha azok a zöldkeretes ablakszemek már nem üdvözölnék olyan nyájasan, mint azelőtt mindig. És mintha a hajlékon, az egész fehér tanyán valami halk, özvegyes keserűség zsarnokolna.

A keserűség pedig hasonló a maghoz, amely ezerszeres gyümölcsöt érlel. Alighogy a szívbe fészkelődött, máris buján szertegyökeredzik s mákszem-

nyi talaja sem marad a vigasztalódásnak. Jernejnek a szíve is, alig hullott bele a keserűség fekete magva, máris mélységesen és végzetesen szomorú lett.

— Mit műveltek, gazdám, zokszavaid öreg fejemmel? Miért akartad, hogy megszegyenüljön és özszeroskadjon a tél beköszöntével az, aki híréből sem ismerte a keserűséget, sem távoli tavaszában, sem egész hosszú nyarának során?

Nem lépett a házba, még csak a mezőre sem pillantott. Egyenesen az istállóba ment, s az alomra heveredett. Ott aztán olyan gondolatok kezdtek kavarni a fejében, aminők még soha azelőtt.

— Negyven éve — gondolta —, igen egy fíanappal sem kevesebb negyven évnél, hogy átléptem ezt a küszöböt. Akkor még roskatag, nyomorult viskó volt, szégyene a gazdának, szégyene a szolgának egyaránt. De folyt, patakokban folyt a veríték és hajlékot emeltünk az asszony nép öröme, a férfiak tisztességére. Kik emelték? Mind elvástak mellőlem, mind elhaltak. Magam maradtam, utolsó gazda!... Széles, áldott mezőre néz a házunk. Ki művelte azt a széles mezőt, ki tágította-növelte? Mind elhaltak. Magam maradtam, utolsó szántóvető, utolsó arató... És — csudák csudája — negyven teljes évig gyümölcsözött az almafa, a kert disze és büszkesége; és akkor jön egy idegen és ki akarja ásni az almafát és szikla hegyibe akarja ültetni!... Csudák szomorúságos csudája! Valaki kereken negyven évig robotolt, hajlékot emelt, verítékével zsírozta a rögöt, rétet; és amikor áll a hajlék, amikor a rög, a rét már buján virágzik, jön, honnan, honnan sem, jön egy ember és azt mondja: te vagy a legutolsó! És az istállóba kergeti, maga pedig a kemencezugban pöffeszkedik és tömködi a pipáját!...

Ilyen gondolatok rajzottak Jernej agyában. Majd feltápáskodott, lerázta fekete gyászruhájáról az

almot és a ház felé indult. Ott a szobában levetette kabátját, felkapaszkodott a kemence kuckójába, és tönni kezdte a pipáját. És minden levertség, minden keserűség csudálatosképpen azonnal elmúlt tőle; mosolygott és szemei vidáman hunyorogtak bozontos szemöldökei alatt.

Ekkor benyitott a szolgálólány.

— Ejnye! De jól megy a dolgod Jernej! Kint süt az Isten napja, mindenki kint izzad a mezőn, te pedig a kemencekuckóban gubbasztasz!

Jernej leakasztotta a pipáját agyaráról, és összeráncolta homlokát.

— Hordd el magad a szemem elől! Kinek akarsz parancsolni?!

A szolgálólány mérgesen becsapta az ajtót maga mögött.

— Mi lelte ezt a fehérnépet? ... — csodálkozott utána Jernej.

Estefelé beborult az ég. Egyszer csak kitárult az ajtó, s a küszöbön megjelent Szitár kissé imbolygó alakja, hetykén félrechapott kalappal a fején. Jernej kedvetlen nézte, s ki sem vette pipáját szájából.

— Ki jött meg? — harsant fel Szitár hangja.

Jernej rá sem hederített.

— Azt kérdeztem: ki jött meg?

Jernej ráérősen húzta ki a pipát szájából és elmosolyodott.

— Jól leszoptad magadat az édesapád halotti torán! Eredj, aludd ki magadat!

Szitár nehéz léptekkel, hogy csak úgy döngött alatta a padló, lépett a küszöbről a szobába.

— Kit küldesz aludni, te szolga? Ki részeg, te szolga?

Jernej azonban nyugodt maradt, és nyugodtan válaszolt, mintha csak az időjárásról, termésről beszélgetne.

— Neked mondtam: eredj aludni, mert részeg vagy!

Szitár egy pillanatra elképedt, aztán kidagadtak nyakán az erei, kalapját a földre csapta s teli torokkal felordított :

— Kuss! Szolga! Nem *egy* gazdát temettem tegnap; *kettőtöket* temettem! Takarodj onnan!

Jernej mosolygott és lassan, kényelmesen lecihelődött a kemencezügből. Éppenséggel nem sietett.

— No, mi lesz?!

— Bocsásd meg öreg csontjaimnak! Még eleget heverhetsz te is! — mondta még mindig mosolyogva.

Szitár kissé tántorgott, botladozott, amint felfészkelődött a kuckóba. Aztán szélesen-kényesen terpszkedett el odafönt.

— Húzd le a csizmámat! — parancsolta gögösen felülről.

Jernej egy fiaszót sem szólt, hanem leült a padkára, s újra rágyújtott kialudt pipájára.

— Hallod-e? Húzd le a csizmámat!

— Még mindig nem mult el gúnyolódó kedved? — mondta lassan Jernej, és fújta a kékes pipafüstöt szelíd szavaihoz. — Ebben a szobában még érzik a halotti gyertyák szaga. Jobban illenek letérdelned és imádkoznod ma éjszaka!

És maga is odaalázkodott öreg térdeivel a feszület elé. A gazdája mogorván, dühösen figyelte, miközben pipára próbált gyújtani, s a kuckóból szerteszét köpködött a szobába. De amíg Jernej imádkozott, hallgatott. Mikor aztán Jernej feltápászkodott és tovaindulóban kezeit — földreszegezett, szomorúság tekintettel — a kilincsre tette, utána kiáltott:

— Jernej!

Jernej, kezét a kilincsen nyugtatva, megállt az ajtó mellett.

— Ide hallgass Jernej! — hadarta Sitár s a pipa megreszketett kezében. — Ide hallgass: *keress magadnak más gazdát!*

Széles nevetésbe görbült Jernejnek egész ábrázata, és derűsen hunyorított szemével.

— Micsodaaa? ...

Szitár mérgesen toppantott csizmás lábával a lócán.

— Tán megsiketültél, szolga? Azt mondtam: *keress magadnak más gazdát!* Nálam kiszolgáltál! Ennél a háznál kitelt a becsületed.

Akkor hirtelen vakító villám cikázott a sötét égbolton keresztül és messziről megdördült az ég. Jernej leemelte kalapját és keresztet vetett.

— Ments meg Uram minket minden rossztól! ... Ne vétkezzél, fiatalember! Ajánld magadat Istenednek és védőszenteknek kegyelmébe!

És kinyitotta az ajtót és az istállóba indult. Ott belefeküdt a szénába és fáradtan elaludt. És minden gyötrő gondolat kihullt becsületes, gyermekes szívéből.

III.

Másnap a zivataros éjszaka után úgy ragyogott fel a harmatos hajnal, mint a fiatal, kisírt, de már is megvívasztalódott arcon a könnyeken keresztül szivárványozó mosoly.

Jernej a küszöbre lépett, majd az istálló mögé került és a mezőre indult, hogy egy kissé szétnézzen. Szitár épp akkor nyitotta ki az ablakot és álmos arccal, borzasan, kedvetlenül pillogott maga körül. Amint meglátta a menőfélben levő Jernejt, utána kiáltott.

— Hová?

Jernej lassan hátrafordult.

— A mezőre!

— Kinek a mezejére?

— Micsodaaa? ...

— Kinek a mezejére?

Jernej hangosan felkacagott.

— Hát még most sem aludtad ki a mámorodat? Szundíts még valamelyest, ha zúg a fejed.

— Kinek a mezejére? — harsogta most már a fiatal gazda és vér szökött az arcába.

— A *mi* mezőnkre! — válaszolta Jernej és görnyedt hátára kulcsolt kezekkel, nyugodtan megállt a barázda végében.

— Mit jelent az, hogy «a mi mezőnkre?».

Ráncha szigorodott Jernej homloka, s az ő barázdált arcát is elfutotta a vér.

— Azt jelenti: az *én* mezőmre!

Szitár valósággal elhült, tátva maradt a szája a csodálkozástól és kerek, kidülledt szemekkel meredt a szolgára.

— Megkerültél, öreg?

Jernej szó nélkül sarkon fordult és a barázda hosszában lassan tovaballagott... Szitár sokáig bámult utána; aztán felöltözködött és ő is a mezőre ment, de másfelé, hogy ne találkozzék a szolgálégnnyel. Mindkettő lassan, görnyedten lépegetett. A földet nézték, de azért látták, érezték egymást messziről is, mint ahogy az ember a szívével is lát, ha félelem virraszt benne s a háta mögött halkán közeledik feléje valaki.

Jernej csak akkor vetődött haza, amikor az ebéd már az asztalon párolgott. Elképedve állt meg az ajtóban; összeráncolta szemöldökeit és csodálkozva nézett végig a gazdán s az egész háznépen. Az ő kanala hiányzott az asztalról és megszokott széke az asztal mellől.

— Miért nem hívtatok? — kérdezte.

— Hát a szomszédék hívtak-e? — felelte Szitár a többiek hangos hahotája közben.

— Mit vihogtok, szolgák és szolgálók? Talán garaboncsás vagyok? — És a felindulástól s valami fojtogató, eddig nem ismert keserüségtől reszketett a hangja.

Most Szitárné is közbeszólt. Inkább szúrósan, mint nyájasan.

— Nem hallottad az este? A gazda kitette a szűrődet. De ha éhes vagy, hát adjatok neki egy kanalat! Még a koldust sem kergetjük el küszöbünkről. Annál kevésbé a szolgát, aki eddig házunknál dolgozott és egy tálból evett velünk.

A szolgálólány már hozta is a kanalat és a pástorgyereké mellett az asztalra tette.

— Mit állsz és mit bámulsz, mint a bálvány? — kiáltotta a gazda nyersen anélkül, hogy Jernejre nézett volna. — Kanállal kínálunk, mert éhes vagy.

Jó étvágyat! Nem fogjuk megszámlálni falataidat!
De ha nem tetszik, hát szerencsés utat!

Jernej csak nézett mereven, s egyetlen szó sem jött ki a torkán. Akkor aztán Szitár az asztalra csapta kanalát és felpattant.

— Talán bedugultak szőrös füleid? Vagy meghibbant a fejed? Vagy bolondnak teszed magadat? Megmondtam tegnap, keress magadnak más gazdát! Nagy a világ és hosszú lábaid vannak. Nálunk letelt az uraságod. Hál Istennek!

Jernejnek meginogtak a térdei és szavai is halkan, ̄ojtottan, szakadozva törtek elő torkából.

— Hiszen hallottalak, jól hallottalak! És meg is értettelek, fiatalember! De ha azt mondtad volna: eredj és gyűjtsd fel a házat!, azt is hallottam és megértettem volna, de mégsem cselekedtem volna meg. Beszélj okosan és én meghallom, megértem és meg is fogadom szavaidat. De mit jelent az: vedd a batyudat öreg vállaidra és pusztulj a házból!? Van ebben a beszédben csipetnyi okosság, mákszemnyi isteni igazság? Sokkal keresztényibb lett volna és makulányit sem szennyezted volna be térdeidet, ha a halotti tor után elém térdeltél volna, a ház utolsó ura és gazdája elé. És én azt mondtam volna neked: gazdálkodj most már te tovább, legyen a tied a ház, a rét és a mező; vegyed és bírjad mindazt, ami oly csodálatosan csirázott-nőtt a véremből és a verítékemből, hogy belegörnyedt és beleszikkadt a hátam, hogy elnehezdedtek tőle a karjaim és megroskadtak öreg térdeim. Vegyed, bírjad mind, mind, én pedig kifáradt, kivénült gazda, majd pipára gyujtok és a kemence kuckójába bujok... Így kellett volna cselekedned, így szóltam volna én és Istennek, embereknek kedvére lettek volna cselekedeted és az én igéim.

Szitár a ház népe felé fordult, vidám tekintettel végignézett rajtuk és kérdezte:

— No, mit szóltok, emberek? Hát elébe térdeljek?

És a háznépe hangosan, szívtelenül felröhögött.

Szitár pedig újra Jernejhez fordult, hosszan az arcába nézett, azután megszólalt.

— Azt gondolod, azért utasítottalak ki házamból, mert részeg vagy rosszkedvű voltam? Vagy hogy a halotti toron kedvem szottyant komisz tréfákat csinálni? Nem! A dolog így áll, szolga: az apám halála lesújtott ugyan, de a sors igazságosan mért: vigaszt is adott a szomorúság mellé! Soha sem voltam úr ebben a házban; a legutolsó szolga voltam, kanalam a pásztorgyereké mellett hevert. Te, szolga, te voltál az én igaztalan, jogtalan gazdám! A te pillantásod parancs volt, a szavad törvény. De én sokszor láttalak képzeletemben, hogyan fogsz egykor küszöbömön könyörögni és élveztem a jelent, az elégtétel édességét!... Mindnyájatok ura, gazdája volt ő! Élvezzétek hát ti is a pillanatot!... Ostoros gyerek! Nyisd ki az ajtót!

Az ostoros gyerek az ajtóhoz ugrott és szélesen kitárta. Jernej azonban meg sem moccant álló helyében.

— Mit állsz, mint a faragott bálvány? Mozdulj és lódulj!

Jernejnek úgy tűnt fel mindez, mintha gonosz álomból ébrednének. De a szája még mindig mosolygott és cseppnyi keserűség sem volt a szívében.

— Szitár! A törvényt Isten rendelte és te nem fogod kiforgatni! Az Úr törvénye pedig ez: *a veriték, amely a te homlokodról gyöngyözött, a tiéd!*... Nem fogok hát fekvőhelyért könyörögni abban a házban, amit magam építettem és nem fogok kenyeret koldulni, amit magam termeltem, magam gyúrtam-sütöttem. Kérdés nélkül fekszem az ágyba és rimázkodás nélkül nyúlok a kenyér után. Ez a törvény, ez az igazság! Ti pedig csak markoljátok fel kanalaitokat és ne szégyeljétek a lopott falatot és ne resteljétek, hogy nem vártatok uratokra és az ő miatyánkjára; irgalmas ő és szívében nincs szemer-

nyi rosszindulat. Mert vele van a törvény és övé az igazság!

Igy beszélt Jernej. Szítár arca pedig elborult, szavai kemények, élesek voltak és a háznépe is komor tekintettel állt körülötte.

— Eredj, ne feleselj! Tárva az ajtó, alacsony a küszöb.

Jernej még egyszer körülnézett, sokáig végigjártatta szemeit a háznépén, de nem találkozott egyetlen meleg, résztvevő tekintettel. És akkor összeszorult a szíve.

— Lakmározatok hát, atyámfiak! Nyitva a ház, tárva a hombár! Csak vendégeskedjétek. Én pedig elmegyek, de visszajövök írott, pecsétetes igazsággal. Mert az Isten nem hazudik és az ő törvényei nem hazudnak. És amikor visszatérek, atyámfiak, akkor keresztényi irgalom és szeretet lesz közöttünk.

Igy szólt és eltávozott.

IV.

A bíróhoz indult, aki kocsmáros volt Dolinában. Útközben találkozott egy olyan se úr-, se szolgál-, se diákféle emberrel. Fekete volt a ruhája, szakállt viselt, tudott egyet-mást, egyébként azonban nagy mihaszna volt, kinek sem otthona, sem rokona sehol a világon. Néha feltűnt szülőhelyén, Betajnovában, majd máról-holnapra ismét hirtelen nyoma veszett. Az Istennel is csak komázott, s a templom előtt sohasem vette le a kalapját.

— Megkérdezem ezt az Isten nélkül valót, — gondolta magában Jernej és megszólította.

— Adj Isten, Gosztácsev!

— Adj Isten, Jernej!

— Hallgass csak ide, Gosztácsev, hiszen te tanult ember vagy és ismered a törvényeket! Negyven évig robotoltam, házat építettem, veritékemmél trágyáztam a földet és a rétet. Mondd: kié a ház és kié a föld?

A hírhedt vén diák rámeresztette szemeit és hallgatott.

— Látom, nem érted! Figyelj hát jól: negyven évig dolgoztam abban a házban. Ha letérdelsz és alaposabban megvizsgálod a göröngyöt, látni fogod, hogy az enyém és megismered rajta a véretem. Ha a hajlékra nézel, zöldkeretes ablakai az én nevemben fognak köszönteni... Mi hát a véleményed?

A vén diák elképedve hallgatta.

Jernej mélyen aláhajolt, homlokát összeráncolta

és a két mutatóujját egymásnak fordítva, igyekezett érthetően, részletesen kifejteni igazságát.

— Tudniillik, így áll a dolog: negyven évvel azelőtt szakadtam ide. Honnan is? Azt hiszem Reszjéből. Igen, Reszjéből! Sokan voltunk odahaza és én világgá mentem szerencsét próbálni... Régen volt ez már, nagyon-nagyon régen! Ma még csak nem is álmodom sohasem a szülőfalumról, sem az édesanyámról, sem a testvéreimről. És, ha most elémjönnének, már meg sem ismerném és nem is köszönteném őket. Látod, így vagyunk! Elszakadtam szülőfalumtól! És idejöttem és azt a hajlékot ott ni, a kaptató tövén, én építettem!

A vén diák arrafelé nézett és elcsodálkozott.

— Hisz az ott a Szitárék háza!...

— Melyik Szitáré?... Merre kószáltál, hogy semmit sem tudsz róla? Hiszen az öreg Szitár meghalt; tegnap temettük! S egyedül maradtam, utolsó gazdája a földnek.

— Hová lett a fiatal Szitár?

— Odanézz, ott áll a ház előtt. Ráismerek gögös, legényes kiállításáról... Isten ments! Nem akarok róla szikrányi rosszat mondani! Jó munkás volna, csak kissé többet iszik a kelleténél és hirtelen haragú... Eszembe sem jut elverni a háztól. Isten neki! Csak legénykedjék-uraskodjék még egy ideig, hiszen még fiatal!

— Hogy kergethetnéd el hazulról? Hisz az apja után ő a ház ura!

Jernej kelletlenül rázta meg ősz fejét és szélesen legyintett karjával.

— Mit fecsegsz! Miféle odvas bölcsesség beszél belőled! Nem ezért állítottalak meg az utadon!... Ő az örökös és a gazda az apja után!... Hisz igaz, igaz, ez a szokás és Isten tudja, talán valami igazság is van benne. De ez csak a dolog egyik oldala! A másik pedig az, hogy Jernej negyven évig dolgozott, Jernej negyven évig építgetett és az Isten Jer-

nej munkáját bőséges: százszoros, ezerszeres áldással megáldotta. Mondd: kié a munka és kié a gyümölcse? ... Erre felelj nekem! Miféle világi törvény és miféle isteni parancs intézkedett úgy, hogy ne legyen hová lehajtanom fejemet, aki annyi szénát kaszáltam össze ezeken a réteken, hogy egymásra halmozva nagyobb, magasabb lenne kazla a ljubljainai hegynél? És hogy ne legyen falat kenyérem, aki roskadásig zsúfoltam az egyiptomi magtárakat rozsszal, búzával, hajdinával? Tudós férfiú, erre felelj most!

A vén diák végre megértette a helyzetet és jókedvűen felnevetett.

— Jernej! A világi törvény így rendelkezett: Jernej fog házat építeni és amikor felépítette: a gazda a kemencezugba fészkelődik, Jernej pedig mehet; Jernej fog szántani, vetni és aratni; a gazdának gabonát és kenyeret, magának csalánt és követ; Jernej fog kaszálni és csépelni, Jernej fogja a szénát és szalmát betakarítani és amikor megrakta mind a csűröket és asztagokat, a padlást és az istállókat: a gazda a tollas ágyba, Jernej a köves országútra feketik; és meg fognak egyszer öregedni a gazda és Jernej: és a gazda a meleg kemencezugba telepszik és pipázni fog ott és édesdeden szunyókálni, Jernej pedig az istálló mögé bujhat és rothadt almon fog felfordulni. Így szól a világi törvény. Az isteni parancs pedig imígyen: törd a jogtalanságot, Jernej és ha a szomszédod jobbfelől arcul üt, tartsd oda a balfelét is; és ha elveszi tőled kabátodat, add oda neki még az ingedet is.

— Hazudsz! — harsogta Jernej. — Az igazságtalanság nem Istentől való!

Akkor talán némi szájalom fogta el hirtelen a vén csavargót, mert már nem nevetett.

— Jernej, ne vitatkozzál az igazságról és az igazságtalanságról! Se a törvényekről és isteni parancsokról! Én is vitatkoztam valaha és most se hajlé-

kom, se barátom, se házam, se hazám! Meg akartam magyarázni az embereknek a világ és a törvények igazságtalanságait és mint lázítót az utcára löktek. ...Túrd hát, Jernej, a jogtalanságot és ne nevezd a nevéen! Menj vissza, térdelj a gazdád elé, kulcsold össze kezeidet és könyörögj neki egy hitvány kuc-kóért abban a házban, amit magad építettél és egy harapásnyi héjáért annak a kenyérnek, amit magad süöttél. Így cselekedjél és eleget teszel mind a vi-lági törvénynek, mind az isteni parancsnak.

Jernej lassan, tagadólag csóválta ősz fejét.

— Igazságtalanságot kellett tűrnöd és belekese-redett a szíved. Azért beszélsz ilyen dőren és isten-telenül. De mert szenvedtél, kopogtass be nálam, ha fáradt és éhes leszel: lesz mindig fekvőhely és egy kanál számodra házamban.

Igy felelt Jernej és nehéz, szorongó fájás nyilalt a szívébe.

És tova mentek, kiki a maga útján.

V.

A kocsmá előtt állt feltürt ingujjban, köpcösen, jókedvűen a falu bírása.

— Hova, Jernej?

— Hozzád, bíró uram, mégpedig hivatalos ügyben!

Beléptek a kocsmába. A bíró szélesen elterpeszkedett, Jernej pedig tisztességgel megállt előtte.

— Hallgasd meg szavaimat, bíró uram, azután ítéld az igazság és a törvények nevében!... A fiatal Szitár azt mondta nekem: eredj és keress magadnak más gazdát! Azt mondta Jernejnek: dolgoztál, nálam bevégezted a munkádat, most eredj és keresd meg magadnak másutt utolsó fekvőhelyedet!... Azt mondta öreg fejemenek: nekem adtad tavaszodat; nyaradat és őszyedet nekem adtad; csúreimbe mindent betakarítottam, hogy zsúfolva vannak roskadásig; te pedig eredj most, telednek évadján, amerre szemeid látnak!... Én nem szántottam — mondta, — nem vetettem, nem arattam, de a te gazdag termésedet betakarítom; én eszem majd a kalácsot, te pedig nézd, talál-sz-e a küszöböm előtt egy darab kenyérhéjat, amit a nap még nem aszalt szárazra... Te teremtetted elő ételünket, italunkat, te terítetted meg asztalunkat; most pedig térdelj a padlóra, vén Lázár és kapkodj a hulló morzsák után... Ezeket mondta és nem szégyenkezett!... Már most ítéld, bíró uram, mi az igazság és a törvény!

A bíró összeráncolta homlokát és tekintete — szűrés szemöldökei alatt — már nem volt sem vidám, sem barátságos.

— Sokat beszéltél, Jernej! Azt kellett volna csak mondanod kurtán-röviden: Szitár elkergetett a szolgálatból.

Jernej maga elé tette kalapját s ökleivel az asztalra támaszkodott.

— Hogyhogy elkergetett? Hogyan kergetheti el a szolga a gazdáját? Hát ki építette azt a házat, amely ma már olyan nagy és tekintélyes? Ő, vagy én? És ki trágyázta a földet áldásos verítékével? Ki tolta évről-évre a mezőt és a legelőt és az erdőt magasan fel a hegyoldalba és mélyen le a völgybe? Ő, vagy én? Ki teremtette meg a ház mai jólétét a maga lankadatlan erejével és kitartásával? Én-e, aki ott álltam pőrén a mezőn és patakokban csorgott rólam a veríték? Vagy ő, aki akkor még pelenkában feküdt és bőgött? Kinek van joga azt mondani a másikának: szedd a sátorfádat és — nagy a világ — eredj Istenhozzád nélkül!? Nekem-e, vagy neki? Tárd fel az igazságot, bíró, mondd meg, mi áll a törvényben!

A bíró széles, húsos vállát a pad támlájának támasztotta és most már mogorván nézett a beszélőre.

— Azt mondd meg röviden: mit akarsz, Jernej? Minek jöttél?

Jernej igazított egyet hosszú, esetlen alakján és elcsudálkozott.

— Igazságért jöttem! Nem kenyérért, nem kukóért jöttem könyörögni! Nézd meg a törvényt, törd fel az írás pecsétjét és szolgáltass igazságot! A te kötelességed!

— Mit akarsz?

— Amit mondtam!

— A gazdád kidobott hát a szolgálatból!

— Miféle gazda? Miféle szolgálatból?

— Ne bolondulj, Jernej! Vén vagy már, nehezen

fog az eszed. Nem is veszem zokon... Mondd, miért kergetett el?

— Ki kergetett el?... Honnan?

— Eredj, Jernej! Béreseknek, kanászoknak meséld a történetedet, ha nem fog rajtad az okos szó... Nekem csak erre az egyre felelj — a többivel nem törődöm: mit teszel most, Jernej, fedél és munka nélkül? Hová mész?

— Hová megyek? — kérdezte Jernej vontatottan, kerekre tágult szemekkel.

— Úgy van! Nyisd ki a füleidet és ne bámulj! Elkérgettek a szolgálatból, se hajlékod, se gazdád! Mihez kezdesz most?

Sokáig hallgatott Jernej, mielőtt újra megszólalt volna.

— Talán ez a törvény és ez az igazság?

A bíró felfortyant.

— Ne papolj igazságról és törvényről!... Igazság és törvény! Mit jelentenek ezek a szavak a szolgának? Mi köze van hozzájuk?... Most pusztán erről van szó: hová, merre mégysz öreg napjaidra?

Jernej feje megcsuklott. Majd mereven, élesen felpillantott.

— Tehát így szól most az írás, így hangzik a törvény: a szolgának sem igazsága, sem törvénye!?

— Nem úgy mondtam! Sehol sincs ez így megírva!... Ne fogd rám!... Az úr úr, a szolga szolga! És ha az úr azt mondja a szolgának, kösd össze cókómódat és eredj, akkor ez parancs a szolga számára. Így volt ez öröktől fogva és így lesz mindörökké, mert máskülönben felfordulna a világ... Nem szégyelled magadat, hogy magyarázgatnom kell neked ezeket a dolgokat, mint valami gyerekeknek, pedig már túl vagy a hatvanon?!

Jernej a padlót bámulta és elgondolkozott.

— Tehát kössem össze cókómómat és menjek világgá!

— Menj a magad útján!

— Ez az igazság?

— Ez a törvény!

— Hanem még azt is mondd meg, bölcs bíró: hogyan kössem batyumba veritékemet, hogyan gyömszöljem beléje negyven évemet? Ezt magyarázd még meg és akkor megyek!

Most már valóban dühös lett a bíró és öklével mérgesen rácsapott az asztallapra.

— Bolondot akarsz belőlem csinálni? Utcai gyerekeknek meséld ezeket, hogy röhögjenek, hogy nyelvüket rád öltögessék és rángassák ködmönödet! A felnőttek előtt levizsgáztál. Még az asszony nép között is szégyelhetnéd magadat!

Jernej egyre nagyobb csodálkozással hallgatta.

— Tegnap még egészen másképp beszéltél, bíró! Más volt a köszöntésed és — úgy tetszik — még az arcod is más volt. Milyen csodálatos, hogy az ember világos nappal és szinte a szemünk láttára ennyire megváltozzék! ... Tegnap még megvolt; ma már sehol sincs; eltűnt, más ül a helyén! ... Mit tettem neked, hogy az arcomba köpsz ma, aki tegnap még tisztességgel és keresztényi emberséggel köszöntöttél?

— Nem tartozom neked se jó szóval, se felelettel, szolga! Ne alkalmatlankodjál, se nekem, se a községnek! Kösd össze batyudat és menj Isten hírével!

Ez volt a bíró utolsó szava és avval felállt az asztal mellől.

VI.

Miközben Jernej és a bíró így vitatkoztak egymással, emberek érkeztek a korcsmába.

Amikor Jernej szívét már nagyon előntötte a fájdalom, feléjük fordult és így szólt:

— Most hallottátok, atyámfiai és ítéljetek! De lelkiismeretesen és elhamarkodás nélkül! Mindnyájan ismertek, hiszen kik most embrenyi emberek vagytok, még csecsszopók és karonülők és gyerkőcök voltatok, amikor én már szántottam, kaszáltam és arattam. Az én hajlékom már állott, az én mezőm már virágzott, mikor nektek még az anyaméhben sem volt otthonotok! Ott fenn áll az én házam, ott, a kaptató tövében a domb oldalában. Az az egész mező az enyém, le egészen a patakig és fel a dombtetőig és azok a széles legelők is az enyéim és az enyém az az erdő, amely sötéten idebólogat lombjával a domb tetejéről! Ki dolgozott ott, ha nem Jernej? Ki rendelkezett a szolgálkkal és a szolgálókkal, ha nem Jernej? Ki érdemelte, ki rimánkodta le az égből az Úr áldását, hogy jólét csírázzék a sziklás rögökből, mint a terebély az apró mustármagból? Ki, ha nem Jernej? ... Éppen negyven éve múlt! Most már minden konok göröngyöt megmunkáltam, mindent learattam, lekaszáltam, betakarítottam. Jernej, már elvégezted a robotodat! Fogd hát batyudat és pusztulj! ... Igen, így történt, emberek! Legyetek a bírám! Jól fontoljátok meg a dolgot és ítéljetek!

A falubeliek nagyot néztek. Egyesek mosolyogtak is, de mind hallgattak. Jernej arcról-arcra jártatta szemeit és félelem fogta el.

— Mért hallgattok? És mért néztek rám úgy, mint holmi kódisra, vagy jöttmentre, aki terhetekre van? Keresztény felebarátaim! Csak gondolkozzatok! Hányjátok-vessétek meg alaposan a dolgot! Ne hirtelenkedjétek el se szavakat, se ítéleteteket! Itt ültök sorjában, mint az esküdtek, én igazságos bírám! Előadtam pörömet, elejétől végig mindent elmondtam. Szikrányit nem változtattam rajta, szemernyit el nem hallgattam. Gondolkozzatok! Keres-sétek meg az igazságot és hirdessétek ki felebará-totoknak!

Vejácsev józűen elnevette magát.

— Megkeveredtél, Jernej?

Jernej értelmetlenül és tágranyilt szemekkel bá-mult rá.

— Minek ez a beszéd? Nem az eszem, az igazsá-gom felől kérdeztelek! És ha futóbolond volnék és sületlen tréfákat faragnék mulattatástokra és meg-botránkoztatástokra: az én igazságom akkor is igaz-ság. A bolondnak is van igazsága!

— Csak hadd adja elő, mi esett vele! — mondta Salander. — Ha megbolondult, nem ok nélkül bolon-dult meg.

Ekkor nyersen közbeszólt a bíró.

— Mi esett volna vele! Szitár felmondott neki. Az úr felmondott a szolgának. Ennyi történt pusztán.

— Felmondott Jernejnek? — ismételte csudál-kozva Salander. — Nem szép tőle, hogy az utcára tette öreg napjaira! Kijár neki egy kuckó a kályha megett és egy kanál a közös tál mellett! Még a vak lovat sem kergetném ki az istállómból!

Jernej magasra húzta bozontos szemöldökét.

— Hogyhogy... a vak lovat? Itt nem alamizs-náról és irgalomról, itt igazságról van szó! Arról, hogy van-e olyan emberi törvény és isteni parancs,

amely rendelné: most, hogy bevégezted munkádat és alkonyodik, most kösd össze batyudat és eredj, amerre látsz! Erről van szó!

A parasztok egymásra néztek és hallgattak.

— Szólj hát te, Salander! — mondta Jernej. — Ez-e az emberi törvény, ez-e az isteni igazság?

— Nos, hallottátok! — nevette el magát a bíró, — Feleljetek meg neki!

És Salander megfelelt.

— Emberi törvény és isteni parancs: szolga, fogadj szót a gazdádnak! Ámde mindenütt érvényes, bár íratlan törvény az is — és egyúttal Krisztus parancsa —, hogy a gazda ne kergesse el házától öreg és tehetetlen napjaira kiszolgált cselédjét... Eredj, Jernej, magyarázd meg ezt Szitárnak és ő meg fog rajtad könyörölni.

Jernej felhördült és hangosan, önérzetesen tört ki belőle a szó.

— Nem az irgalom, az igazság kapuján kopogtatok, hogy táruljon ki előttem. Nem koldus, nem jöttment az, aki negyven évig gazdálkodott; nem hajléktalan az, aki maga épített magának hajlékot, nem kell kenyeret koldulnia annak, aki maga művelte a széles mezőt. Te dolgoztál, tied a munka és a gyümölcse: ez a törvény! Meg fogom találni az igazságot, nem veheti el tőlem senki! Ha ti, balga, igazságtalan bírák, meg nem ítéletek nekem: nagy a világ és számosan vannak még bírák tifelettetek is; mindnyájunk felett pedig ott van az Isten!

A parasztok komoran néztek a beszélőre, a bíró pedig elmosolyodott.

— Jól gondold és jól fontold meg, Jernej! Ne siesd el a dolgot! — szólalt meg lassan, higgadtan Salander. — Te egymagad nem fogod megváltoztatni a világ folyását! Ha összezőrdültetek fiatal gazdáddal és restelsz kéregetni, hát talán még akadna számodra egy kuckó a szegényházunkban, ha nem is vagy a mi községünkbe illetékes. Sokáig

éltél közöttünk. Nem engedhetjük, hogy az országúton pusztulj el!

Jernej egész testében remegett a haragtól és indulattól.

— Kidobott az országútra és ti még gúnyolódtok velem! Igazságot jöttem keresni és a bírák szemembe röhögtek!... Félkegyelműeket és mihasznákat csukjatok oda a kódisvityillóba! Részegeseket, akik elitták fejük felül az otthonukat. Tolvajokat, akiknek öreg napjaikra már reszketnek hosszú, ragadós ujjaik. És zárjátok közéjük a bírákat is, akik meggyalázták és megpökdösték a törvényt! És a végén még azokat is, akik röhögtek az érdeemes öregen ahelyett, hogy földig emelték volna előtte kalapjukat!

Igy beszélt Jernej.

Erre felfortyantak és hangosan, össze-vissza beszéltek és kiabáltak a parasztok.

— Hallgass, szolga!

— Ne pofázz, szolga!

— Megbolondultál, szolga?

— Dútyiba a lázadó béressel! Nem a szegényházba!

— Eredj Isten hírével, szolga!

— Mutasd meg neki az ajtót, bíró!

— Dobjátok ki!

És a bíró odalépett Jernej elé:

— Eridj, Jernej! Elég volt a szóból!

Jernej körülnézett. Az arca nyugodt volt, de a hangja remegett.

— Megbocsátok nektek, igazságtalan bírák, miként az Úr is megbocsátott azoknak, akik üldözték és káromolták!

És aláhanyatlott a feje és csöndesen kinyitotta az ajtót és csöndesen behúzza maga után és elment.

VII.

Amint az utcára került, elgondolkozott.

— Azt mondta a bíró: az utcán éretlen gyerkőcöknek meséld az igazságodat, hogy nevensenek rajtad és rángassák ködmönödet! A rosszmájú szakvából akaratlanul is okosság beszélt. Amit nem ismert fel a felnőtteknek emberi jogtalanságoktól elkérgesedett szíve, fel fogja ismerni az ártatlan gyermeki lélek, amely még tele van isteni kegyelemmel.

És mentében összegyűjtötte a gyerkőcöket, akikkel találkozott, akiket megpillantott. És amikor már kíváncsi, pajkosan vidám csomóba verődtek körülötte, fejtegetni kezdte előttük igazságát.

— Ide hallgassatok, gyerekek!... Volt házam; ott áll a domb oldalán, ott ni, az a zöldablakos fehér ház! S elvették tőlem az emberek. Hosszú évekig építgettem és — lássátok! — most, hogy megvénültem, hogy tehetetlen lettem, hogy bevégeztem építő munkámat, élém álltak és azt mondták: no, Jernej, most mehetsz!... Kedves kis barátaim, földjeim is voltak! Mindaz az enyém volt, amit ott a patak és a dombtető közt láttok; és azt is elvették tőlem. Kezdetben csak pár barázdaközöm volt ott a ház mögött. De én tágítottam, ekével, boronával tágítottam: s amikor befejeztem a munkát, élém álltak és azt mondták: no, Jernej, a mesgyekövek állanak, most már mehetsz!... Gyermekeim! Apró, ártatlan barátocskáim! Mondjátok meg: törvény ez, igazság ez?

A gyermekek először ámultak-bámultak, azután vidáman felnevettek.

— Adj egy krajcárt, Jernej! — kiáltotta el magát egy mezitlábás lurkó.

— Nesze, itt a krajcár! Ne félj, ne bujkálj! Fogd a pénzecskédet és felelj meg igazságosan arra, amit kérdeztem.

A mezitlábás lurkó félénken nyujtotta feléje tenyerét, markába szorította a rézkrajcárt és elszaladt vele.

— Isten veled, mezitlábás semmiházija, — mosolyodott el Jernej. — Mondd meg hát te, aki éppen előttem állasz, aki minden szavamat hallottad, s olyan okosan nézel rám! Mondd meg: mi a törvényes igazság ebben az én pörömben? Mi az igazság a te ártatlan, meg nem fertőzött gyermeki eszed szerint?

— Adj nekem is egy krajcárt! — mondta a legényke vontatott, furcsa, mély hangon.

— Nesze hát krajcár! Nesze két krajcár! Mert Jernej gazdag, hisz negyven évig dolgozott! És felelj hát, ahogy kérdeztelek!

A kamasz mindkét krajcárját zsebredugta, azután pár lépéssel hátrább húzódott és az előbbi vontatott, különös, mély hangján elkiáltotta magát:

— Részeg! Be van rúgva!

Avval elődalgott, vissza-visszapillogva, hogy nem jön-e utána Jernej.

— Eredj! Gyerek vagy még és oktalan! Úgy látszik, a jó Isten is behúnyta a szemét! — mondta Jernej és szomorúság fogta el.

Egyre nagyobb lett a sürgés-forgás körülötte és minél tovább ment, annál nagyobb és vidámabb lett a gyereksereg.

— Csak jöjjetek, gyerekek! Gyertek a gazdag koldushoz és hallgassátok meg figyelmesen pörös igazságát! Fölszántott föld a ti szívetek! Hadd hulljon beléje a mag! Egyszer majd bizonyára kicsirá-

zik és beérik! ... Nem baj, hogy jókedvűek és pajkosak vagytok. Azoktól féljete, akik komoran néznek és kullogva járnak... Én is vidám voltam valaha, mulatoztam, jártam a bolondját, hogy öröm volt nézni. A lányok szívesen néztek rám, a legények féltek tőlem. Öklömmel bizonyítottam volna akkor igazamat, amit mások ökölrel akarnak elnémitani.

— Táncolj, Jernej! — visították a gyerekek.

És amint Jernej ott lépdegélt a vidáman zsivajgó, ugrándozó gyerekseregben, lábait váratlanul fiatalosan könnyűeknek érezte és bokái — régi táncok emlékére — szinte ütemesen meg-megrándultak.

— Nini, Jernej táncol! Jernej berugott! — ordították a gyerkőcök. És táncoltak, viháncoltak, ugrándoztak előtte és a háta megett neki-nekivágódtak.

Jernej megtörölte verejtékes homlokát a kabátja ujjával, megállott az út közepén és körülnézett a nyüzsgő gyermeksergen.

— De most egy kicsit hagyjuk abba, drágáim! Elég volt a bolondságból! Sem az igazságot, sem az igazságtalanságot nem ismeri még a ti gyermekszívetek. Hogy áldja meg az Isten! Mert maga az igazság és csak az igazság lakozik benne; tisztán, a megismerés keserűsége nélkül. Mint ahogy magam sem ismertem híréből sem a jogtalanságot azon kései őszi napomig, amelyen vállaimra kellett vennem. S most járom vele a világot és keresem a helyet, ahol lerakhassam. Ne adja Isten, drágáim, hogy valaha is megtudjátok, mit rendelt az Isten törvénye és mit cselekedtek vele az emberek! Ne engedje az Isten, hogy találkozzatok az igazsággal, mert megismernétek az igazságtalanságot!

E szavaknál megbotlott és kalapja a porba hullott, mert valaki meglökte hátulról. A gyerekek pajkosan felsivítottak, Jernej pedig a kalapja után nyult.

— Látjátok, ez fölösleges volt, gyerekek! Vén

vagyok már és ügyetlen. Nem tudok már veletek játszani, ugrándozni, bukfencet hányni.

És amint mélyen lehajolva tapogatott kalapja után, hirtelen térdre esett, kezeivel az ut porába markolva. Az aprónép erre szétrebbent; legtöbbje az utca szélein őgyelgett, vihogott és várt. Jernej lassan feltápászkodott és leveregette térdeiről a port. Arca hamuszürke lett az ijedségtől és keserűségtől.

— Az Isten behunyta szemét, hogy ne lássa szolgálját. Én is behunyom hát! ... Hogyan is ismernétek fel barátocskáim az igazságtalanságot, mikor még sohasem éreztétek? Isten legyen veletek és az Ő irgalmassága!

— Jernej, a részeges Jernej elesett! — ordították a gyerekek.

Akkor az egyik lurkó követ hajított feléje. A jókora kődarab térden találta Jernejt.

Jernej körülnézett és nagyon keserű lett a szája íze.

— Isten ne vegye bűnötökül, gyerekek! Mit míveltek, drágáim!?

És ekkor a másik oldalról is repült egy kő és Jernejt állon találta. Átütötte rajta a bőrt, hogy kiserkent Jernej vére.

Jernej megrázkódott szörnyű megbántottságában és feléjük tárta reszkető karjait.

— Gyermekeim! Drágáim! Mivel bántottalak meg benneteket?

— Vér! — sikongták a kis csorvaszok. Rémülten átugráltak az árkon és a mezőkön keresztül szétfutottak.

Az apróhadból csak egyetlen nagyfejű, göndörhajú, pöttön meztlábás fiúcska maradt ott. Még szoknyácskát hordott. Tipegő, arasznyi léptekkel, zokogva, jajveszékelve «szaladt» Jernejhez és átölelte térdeit. Jernej végigsimitotta kezeivel göndör fürtjeit és kisírt ábrázatát.

És kiderült Jernej arca és megcsillantak a szemei.

— Csak te jöttél hozzám, göndörhajú kispajtásom! Csak te értetted meg Jernejt, istenadta csöppségem! Légy hát te az én szószólóm, az én igazságos bírám!

A gyerek zokogott, hogy csak úgy zihált kicsi teste.

— Anyám! ... Anyám! ... Édesanyám! ...

És jött egy asszony és az ölébe kapta.

— Ki bántotta?

— Megérezte az igazságtalanságot. Csak egyedül ő érezte meg! ... Legyen veled az Isten minden áldása, könnyörületes bírám! — buggyant ki Jernejből meghatottan a szó.

A gyerek pedig kisírt arcát az anyja kebelére rejtette és csendesen tovább szipogott.

— Anyám! ... Anyám! ... Édesanyám! ...

VIII.

Ekkor Jernej visszament Szitárékhoz a holmi-jáért. A ház előtt összetalálkozott Szitárral, de nem nézett rá. Szitár is félrefordította fejét.

— Csak a batyumért jövök, a batyumért! — mondta Jernej és maga elé bámult, mintha nem is Szitárral, hanem a házzal magával beszélne. — Nem viszek magammal semmi egyebet! Nem szükséges a házat és a hombárt csukogatni!

A tornácra lépett és a létrán felmászott szobájába, melyet valamikor maga választott ki magának kuckójául a tető alatt. Ott állt az ágya. Az ágya felett feszület és nagyszemű rózsafüzér. Semmi egyéb. Szegen lógott az ünneplőruhája, a padalatti kosárban pedig a fehéreneműje volt szépen összerakva. Az ágyon durva vászontakaró tarkállott, amelyet még a boldogult Martin hozott neki emlékül a török háborúból. A takaróra először az ünneplőjét rakta rá, aztán szép rendben a fehéreneműjét. De mikor hozzáfogott a takaró összehajtogatásához és erős madzaggal batyuba kezdte kötni, összeszorult a szíve, mintha arra hurkolná a madzagot. Valami fojtogatta a torkát, valami szörnyű teherként a mellére nehezedett, olyan csodálatos keserőséggel, mint még soha életében. Letérdelt hát a feszület előtt, keresztet vetett magára és mélyen aláhajtotta fejét, hogy homloka a dunyhára konyult.

— Miatyánk, ki vagy a mennyekben!... A te igazságodat keresem, melyet a világra hoztál. Azt mond-

tad, nem fogod visszavonni! Amit megírtál, nem fogod eltörölni!... Nem az emberekben és nem az igazságomban hiszek! Egyedül a Te írásodban hiszek!... Miatyánk, ki vagy a mennyekben!... Határtalan a te irgalmasságod, adj alamizsnát koldusodnak! Végtelenül igazságos vagy! Add meg napszámosodnak bérét! Jutalmazd meg szolgádat, ki éhezi és szomjuhozza az igazságodat! Oltsd el éhét, csillapítsd szomját!... Mondj egyetlen szót, és a Te törvényed elevenné válik, és megtölti az emberek szívét, és mindenek meg fogják ismerni az igazságot!... Miatyánk, ki vagy a mennyekben!... Ne kísértsd gyarló teremtményeidet nagyon sokáig! Érintsd meg ujjaddal szemüket, hogy csodálatos látásra nyiljanak! És a Te szolgádat se kísértsd nagyon soká, mert már öreg és gyámoltalan. És vigasztald meg, mert meg van törve és keserűség emészti!... Miatyánk, ki vagy a mennyekben!...

És az Isten megvigasztalta. Keserűsége lassan eloszlott és öreg szíve újból megnyugvást talált.

Akkor feltápászkodott. Batyuját, csizmáját vállára vetette, kezébe fogta görcsös zarándokbotját, és elindult útjára.

A küszöbön még egyszer keresztet vetett.

— Járj szerencsével, Jernej, ha Isten akarata, hogy erre az útra lépj! És térj meg szerencsével!

Messziről megpillantotta Szitárt, aki a legelő szélén állt.

— Bocsáss meg neki! — csendült meg egy hang szívében. És búcsúüdvözetül feléje tárta karját.

— Gyűlölet nélkül eredj utadra! A gyűlölet terhebb útravaló, mint a keserűség. És gyűlölet nélkül térj meg utadról! S ha megtértél, szorítsd meg mindkét kezét üdvözetül, s kezénél fogva vezesd a házba, mint szerető apa a fiát, aki eltévedt!

Még egyszer végignézett a házon, a mezőkön, a réteken, berkeken, távoli legelőkön és elindult a völgy felé...

Szép nagy ház a bíróság épülete Dolina piacának közepén. Hosszú sor ablaka van, magas kapuja, és a kapu fölött ott ékeskedik-virraszt a császári sas.

Furcsán, kényelmetlenül érezte magát Jernej, mikor a tágas előcsarnokba lépett. Félelem fogta el azon a helyen, amely tele volt epével, szitokkal, gonosz és igazságtalan perekkel és hamiseskükkal.

Szembejött vele egy öreg, hajlotthátú, szikár szolga. Hóna alatt nagy köteg elsárgult iratot cipelt.

— Isten jó nap! — köszöntött Jernej és levette kalapját.

— Mit akarsz? — kérdezte a szolga morcosan, és végignézte barátságtalan, szúrós tekintetével.

— Hogy mit akarok? — mosolyogta el magát Jernej és szinte a mennyezetig érő alakjának magasából mélyen alánézett a vézna szolgára. — Higyje el, senkit sem akarok akasztófára juttatni. Miért bántaná az ember oktanuln felebarátját? Csak pörösködjének mások és esküdjözzenek és átkozódnak! Jernej nem fog pörlekedni. Csak hallgassák meg a szavait és ítélkezzenek minden harag és minden rosszakarát nélkül!

Elképedve és fanyarul nézett rá a görnyedt szolga.

— Mit fecsegsz össze-vissza?! Kit keresel?

— Igazságos bírám!

A szolga bosszús ráncokba szedte homlokát, hosszú, csontos újjával a lépcsőre mutatott és továbbállt.

Batyujával és csizmájával a vállán, kezében görcsös botjával, lassan lépegetett Jernej a homályos lépcsőkön felfelé. Egy alacsony, csontos paraszt jött vele szemben. Mindkét karjával hadonászott és arca rákvörös volt a dühtől.

— Gonosztevők, rablók, haramiák!

Jernej valósággal elhült.

— Ki a haramia?

A csontos paraszt szónyi válasz nélkül eltalpalt mellette.

— Hörcsögös kis emberke! — gondolta magában Jernej és csóváltatta fejét. Igazságos bírakat keresett és haramiákra talált.

Ott állt a folyosón és nem tudta, melyik ajtón kopogtasson. Amint így ögyelgett és nézelődött, szélesre tárult hirtelenében az ajtó. Egy igen magas és nagyon sovány, fekete ruhás, kecskeszakállas ember lépett ki a szobából, elment mellette és nyitva hagyta az ajtót.

Kalapját a kezében szorongatva riadtan és kíváncsian pislogott Jernej a szobába. Ott bent a fakorlátón túl iratokkal elhalmozott nagy íróasztal mögött ült a bíró. Pocakos, kopasz, hosszúbajszú, bárátságatlan tekintetű úr. A másik asztalnál egy fiatal írnok körmölgetett.

A bíró felemelte fejét és félvállról végignézte Jernejt.

— No, mi baj?

Óvatos lábakkal lépte át Jernej a küszöböt.

— Igazságot keresek, igazságtalanságot panaszkolok! — felelte Jernej. — És azt hiszem, hogy jó helyre jöttem.

Az írnok kissé félrebillentette fejét és mosolygott. A bíró is felhúzta szemöldökét.

— Csak elő vele gyorsan!

Jernej batyuját és csizmáját a padra nyekkentette, a korláthoz lépett és mindkét kezével ránehezedett.

— Bíró úr. Én nem vagyok gonosz ember. Senkinek sem kívánok gyűszűnyi rosszat. Még azoknak sem, akik gonoszul bántak velem. Nekem igazságot, senkinek sem igazságtalanságot, vagy rosszmájú kölcsönkenyér-fizetséget! Ez az Isten akarata szerint való igazság! Azért nem kívánom, hogy Szitárt elzavarja a házból, batyusan, csizmásan, ahogyan nekem kellett tovaszégyenkezniem. Mégkevésbé kívánom, hogy vasraverve hurcoltassa végig a falun, és börtönbe csukassa! Még csak le sem kell mások előtt gorombítani, mert nagyon röstelné magát...

Intézzé el maga a saját lelkiismeretével! Igazságot kérek annak, akinek kidukál. Az igazságtalannak pedig könyörületet és megbocsátást.

Csak néztek nagyot mind a ketten. A bíró is, meg az írnoka is...

— Meghábtorodtál talán, atyafi? — kiáltott rá a bíró. — Vagy nem te vagy a Szitárék Jerneje, a domboldalról?...

— Igenis, az vagyok — biccentett rá fürgén Jernej. — Már negyven éve vagyok a Szitárék Jerneje a domboldalról! De a fiatal Szitár most a fejébe vett valamit... mondjuk, bíró úr, hogy csak nyegleségből, rossz tréfából, rátartiságból tette... és így szólt: nesze, Jernej, kösd össze batyúdat, fogjad zarándokbotodat és eredj!... Nem úgy értette, hogy — teszem azt — eredj ökröket vásárolni, vagy takarmányt eladni! Nem! Hanem úgy, hogy eredj jobbra, vagy balra, vagy egyenesen előre, amerre kényelmesebbnek találod az utat; és soha többé vissza se gyere! Vén vagy már és mert a hátad már görnyedt, s a térdeid reszketnek, hát eredj!... Így mondta!... Maga pedig bíró úr, üsse fel a könyvét és ítéljen igazság szerint!

Az írnok az iratok fölé hajolt és úgy elkezdett határozni, hogy csak úgy rengett a válla. A bíró pedig összeráncolta homlokát.

— Mit akarsz hát itt, miért jöttél?

Jernej szája tátva maradt a csodálkozástól.

— Mit akarsz? — kérdezte mégegyszer ingerülten a bíró és olyan keményen nézett Jernejre, hogy az menten eleresztette a korlátot és a háta még lejjebb görnyedt.

— Hiszen kifejtettem történetemet; szép sorjában, hazugság és kendőzés nélkül. Így esett és nem másképp. Mit mondhatnék még? Mit rágcsáljam újra meg újra szavaimat? Magán van az ítélkezés és a szó sora, nem rajtam! Maga az orvos. Megmutattam a sebemet, gyógyítsa hát meg!

Egyre jobban ámult-bámult a bíró és egyre sötétebben nézett Jernejre. Az írnök röhögött.

— Nincs rá időm, — mondta végre a bíró, — nincs időm, hogy magával vitatkozzam a madártejről és a császár szakálláról. Ha van egyáltalán valami komoly mondanivalója, adja elő minden kerülgetés nélkül. Ha nincs, takarodjék!

Ezt mondta a bíró és Jernej nem értette, mit mond. Egyik lábáról a másik lábára nehezedett, vakargatta a füle tövét és nem tudta, mitévő legyen?

— Hogyhogy, bíró úr? Hát ha a boltostól dohányt kérek a pénzemért, sőt fog-e kínálni dohány helyett? Az igazságot jöttem keresni és maga azt kérdezi: minek jöttél? Elmeséltem történetemet és maga rámförmed: mit fecsegsz? Nem sóért jöttem, süket boltosok! Dohányt kérek!

Ekkor a mérges, szikár szolga visszatért egy másik, még nagyobb papircsomaggal a hóna alatt.

— Hé, Krusnik! — rendelkezett a bíró, — fogd karján ezt az embert és mutasd meg neki, merre van a lépcső, merre ér leghamarabb ki az utcára!

És a szikár szolga csakugyan megfogta Jernej karját és oly erősen megszorította, hogy Jernej szinte némi elismeréssel csodálkozott magában: No nézd a nyavalyást! Fennhangon pedig így szólt:

— Igazságtalan bíró, fölötted is vannak még bírák! És mindnyájatok fölött ott van az Isten!

Avval fogta cók-mókját, csizmáját, botját és indult. De az első lépcső előtt visszafordult, s hosszú lábaival még egyszer a korlát elé állott.

— Most már tudom, igazságtalan bíró, most már tudom, mit mondott az a paraszt az imént! Maga az Isten világosította meg agyát. Nem az igazság háza ez a ház, hanem az igazságtalan perek és hamiseskük átkozott barlangja!

Egyet legyintett még ráadásul a kezével, s látszott rajta, hogy még mondana valamit, de a szolga hirtelen keresztül lökte a küszöbön.

IX.

Már esteledett, mikor Jernej arra kezdett gondolni, hogy hol is fog megpihenni éjtszakára.

Holdvilágos, meleg este volt. A szeliden pihegő szellőben gyengén hullámozott a kaszáló magas füve és halkán, sejtelmesen suttogott az erdő.

A minden szerelmesek és hajléktalanok menedéke és vigasztalója, Ticsnica felé vette az útját, melynek tetejéről nyájas fenyves integetett feléje. A mezők mellett lankás út kanyarodott a legelőkön keresztül a zöld hegyoldalban. Lassan lépegetett Jernej, mert törődött, fáradt volt s mert a szíve csordultig megtelt keserőséggel. Azzal a nagy-nagy gyötrelmes keserőséggel, amely valamikor magát az Ember Fiát is elfogta, mikor nem volt hová lehajtania fejét.

— Ha valaha megkeserítettem csak egyet is közületek, — vezekelt magában, — akik a világon hajléktalanul bolyongtok, ne gondoljatok rám fájó, szemrehányó gondolattal. Ti tikkadt vándorok, akik fáradtak vagytok az igazságtalanságtól, mint az utas a meredek úttól, ha valamikor bárkit is elkergettem közületek a fedelem alól, ne átkozzon meg érte szívében! Terhes, nagyon terhes a ti batyutok. Alig vettem vállaimra, már is roskadoznak alatta térdeim, s a fejem mélyen aláhanyatlik mellemre. De ha egyszer újra letehetem vándorbatyumat, ha majd már elég lesz az igazságos isteni büntetésből, akkor csak gyertek hozzám mindnyájan, boldogtalanság és keserű úttalanság áldottjai! Nyitva lesz számo-

tokra a házam és az asztalom mindig terítve vár majd rátok!

Az erdő szélén ledobta batyuját és a fűbe heveredett. Az egész gyönyörű völgy félhomályban terült el előtte. A túlsó oldalon, a lankás dombháton lapuló Betajnova is már bóbiskolt. Az almafák közül odafehérlött Szitár ragyogóra meszelt uras háza. Jernejnek úgy tetszett, mintha incselkedve, büszkén kacsingatna feléje.

— Aludj te is! — mondta Jernej. — Aludj és ne is álmodj soha jogtalanságról! Csinosítsd ki magadat, hogy valamikor ünnepi, menyegzős pompában fogadhass és köszönthess! Ne legyen csöppnyi harag se közöttünk, ne váljunk el gyűlölködő, csúnya tekintettel és gonosz szóval!... Isten áldása legyen rajtad!

Ilyen kegyesek és könyörületesek voltak gondolatai, de szívének a keserősége nem lohadt. Mert alkonyodott és árvaság, elhagyatottság vette körül; és feje fölött suttogtak a fenyesek és a suttogásuk olyan volt, mint tévelygő, hajléktalan lelkek szomorú beszélgetése.

— Adjon az Isten nektek is békét és vigasztaló-dást — imádkozott Jernej. — Amilyen igazságos, olyan könyörületes Ő. Mindnyájatok számára eljön egyszer az óra, amikor látni fogjátok az Ő glóriáját. És az én bűnös fejem számára is ütni fog az óra!

Ekkor egy istentelen vén diákféle jött arrafelé. Már messziről meglátta Jernejt s egyenesen feléje tartott.

— No, hogy érzed magadat Jernej, zarándokbotod mellett? — kérdezte.

— Tudja az Isten, miért rakta vállamra ezt a terhet. Ki perlekednék vele? — felelte Jernej.

A öreg diák is melléje hevert a fűbe.

— Ez itt tudniillik, ahol most fekszel, az én házam! — mondta. — Nagy ez a hajlék, falak és háttárcölöpök nélkül való. A szomszédnak nem kell a szomszéd elől kitérnie, elegendő férőhely jut min-

denki számára. A mennyezete is jó magas; akár-
milyen nyurga légy, nem kell lekapnod a fejedet.
S ez az egész töméntelen gazdagság, ez a határtal-
lan nagy birodalom adók és illetékek nélkül való.
Ne panaszkodjunk hát Jernej! Ahol az emberek
igazságtalanok, ott az Úr igazságos! Koldusbotot
nyomtak a markunkba, kidobtak az országútra! És
az Isten pompás hajlékot nyitott nekünk, amilyent
csak a vándoroknak és zarándokoknak szánhatott.

Jernej szánakozó szemekkel nézett rá.

— Nagy lehetett az igazságtalanság, amelyet el
kellett viselned és maró, fogyhatatlan a keserűség,
amelyet a szívedben hordasz. Hogy mondhatnál
különben olyan szavakat, melyek gúnyosan a sze-
medbe vigyorognak? Hogyan emlegethetnéd az
Isten nevét, mikor nem is gondolsz rá?

Egy ideig hallgatott a diák és az égre bámult,
amely egyre sötétedett felette. Azután felnevetett.

— Velem könnyörületesebb volt az Isten, mint te-
veled, Jernej. Elöttem már kezdetben feltárta az
igazságtalanságot, előtted csak a legvégén. Én csak
alig félórámig voltam tévhitben. Te kerek negyven
esztendeig! Engemet mindjárt kezdetben, minden
különösebb ceremónia nélkül egyenesen az igazi
megismerés országújtjára löktek. Te negyven évig
tévelyegtél a hamis ösvényen... Hosszú lesz
az út visszafelé, Jernej!... Látod Jernej, en-
gem, alighogy kinyílt a szemem, már ütlegetni
kezdtek. Szerencsétlen vézna gyermekhátamat
szinte hadarócséppel puhígtatták. Amerre léptem,
rúgással köszöntöttek. Alaposan, Jernej, igen alapo-
san fejembe verték a valódi megismerést, a törvényt
és parancsot: hogy tudniillik az igazság azok szá-
mára van alkotva, akik alkották. Mit pörlekedjem és
zsörtölödjem most Istennel és az emberekkel?
A legnagyobb kincs a megismerés, ha mindjárt
hadarócséppel is verték beléd!... Hát most mi a
szándékod Jernej?

— Igazságos bíróhoz fellebbezek. Már jó korán útra akarok kerekedni. Aludjunk hát.

— Csak aludj te fáradt, elgyötört gyerek! Jó éjtszakát! ... Hanem azt az egyet még áruld el: merre, hol fogod keresni ezeket az igazságos bírákat?

— Azokhoz megyek, akik hivatottak az igazság és a törvény nevében ítélni. Az Isten elküldte a maga igazságát a világra és nem engedi meg, hogy az emberek ládába zárják. És azt sem engedi meg, hogy nyilvánvalóan lábbal tapodják és megköpdösék az Ő parancsait. Az Úr könnyörületes és nem fogja a végletekig próbára tenni szolgáját, Jernejt, aki Őt sohasem bántotta.

— Erős a te hited Jernej és szörnyűséges lesz a bűn, amelyet az emberek rajtad el fognak követni! Megvárom, Jernej, visszatérted. Szeretnélek akkor látni. Szeretném látni az öreget, aki rongyosan, hajadonfőtt fog az út porában állni és átkozódni, a felnöttek megbotránkoztatására és a gyerekek nevetségére... Még csak azt mondd meg: mit fogsz csinálni akkor, ha visszatértél és nem kapod meg az igazságot sem az Istennél, sem a császárnál?

— Mit csinálnál te, diák, ha például most nem volna fölötted sem az égboltozat, sem ezek a ránkfigyelő csillagok? És ha ez a völgy sem volna és te sem, és én sem... Ó milyen istentelenek, szörnyűségesek voltak a te szavaid és milyen gonoszul bánt a te szíveddel az igazságtalanság! Imádkozzál! Én is imádkozom!

Egy ideig mindketten az égre bámultak tágranyított szemekkel. A völgy már egészen sötét lett, az ég azonban egyre világosabb. Keleten már piroslott az ég alja és a csillagok arrafelé kialudtak. Nagy, kerek, vörös képpel előbujt a hold.

X.

Másnap reggel Jernej Ljubljana felé vette az útját. Előbb azonban megszámlálta vagyonát. Nagy volt az: majdnem minden esztendőben megtakarított egy forintot.

Mielőtt elindult, mégegyszer a völgybe pillantott, levette kalapját és keresztet vetett. Kora hajnal volt még, a nap még fel sem kelt. A fű harmatos volt és hideg köd kúszott a völgyből felfelé. Jernej didergett, ruhája nyirkos volt a hajnaltól, arca pedig olyan, mintha éppen mosakodott volna.

— Még nem szoktam hozzá a diák éjjeli szállásához, — gondolta magában. — Ehhez a harmatos ágyhoz és ehhez a magas mennyezethez.

És megint vállára kapta batyuját és a legelők és a szántóföldek között az országút felé lépegetett. Kipihente magát és könnyűek voltak a léptei. De a szíve is megvigasztalódott és megkönnyebbedett.

— Minek adnék pénzt kocsira? — gondolta. — Amíg bírnak ezek az öreg lábaim, bűn volna hanyélnem. És kéregetnem is bűn volna. Ha véletlenül beér valami jószívű keresztény és mondja: «No, Jernej, elférünk az ülésen mind a ketten és a lovam is bírja!» — hát akkor Isten nevében melléje fészkelődöm majd a kocsira.

És alighogy ezeket gondolta, lám már jött is mögötte egy gazda a kocsijával. Ránézett és megállította a kocsiját.

— Hová, háová?

— Ljubljana felé!

— Úlj fel Goscsevjeig!

Jernej felkapaszkodott.

— Mi jóban mégy Ljubljanába?

— Igazságot keresek!

A köpcös, közepes termetű ember bizalmatlan szemmel nézett Jernejre.

— Hát ki vagy?

— Jernej Betajnovából.

A gazda elgondolkozott.

— Nem ismerem Jernejt Betajnovából. Miféle Jernej?

— Jernej szolgalegény. A Szitáréknál szolgáltam a tegnapi napig.

— És most beperled?

— Hát... nekem ugyan eszemágában sincs öt az akasztófára juttatni. Még csak a börtönbe sem! Hanem ítéljenek a bírák az igazság szerint!

— Mit vétett neked?

— Negyven évig dolgoztam náluk. S amikor tehetlenné lettem, amikor agyondolgoztam magamat, elémállt és azt mondta: mehatsz!

A gazda elkomorodott és megsuhintotta lovát.

— Úgy! És most mégy és bepanaszolod?

— Mi az, hogy bepanaszolom? Megyek, hogy előadjam ügyemet és hogy döntsenek benne! Igazságot akarok, magamnak, másoknak, mindenkinek! Igazságtalanságot senki emberfiának!

— És mit gondolsz: elérsz valamit?

— El! Sok bíró van a világon, de igazság csak egy!

— Semmit sem fogsz elérni!

A gazda olyan éles szögben fordult Jernej felé, hogy a gyeplők megfeszültek és a kocsi majd hogy meg nem állott.

— Hallgass az okos szóra, szolga: ugorjál le tüstént a kocsimról és eredj vissza oda, ahonnan jöttél! Mert szolga az urával szemben — mióta világ a

világ — még soha semmire sem ment. Hát még ha a gazdájának van igaza! Elég vén vagy már, tudhatnád ezt!... Mit gondolsz, mitévő lennék én, ha a szolgám — akár okkal, akár ok nélkül — feljelentene? Egy-egy husángot nyomnék a Jancsi meg a Józsi markába s rájuk parancsolnék: «Üssétek, amíg birjátok! Verjétek a fejébe, ki az úr, ki a szolga!?» Igen! Ezt mondanám nekik!... Látod ott azt a kocsmát? Ott megállunk!

És a mező felé bökött az ostorával, de kocsmá sehol sem volt látható. Jernej átlátta a paraszt szándékát, fogta hát cók-mókját, csizmáját, leszedelőzködött a kocsiról és az árok felé botorkált. A paraszt pedig végig pattintott ostorával lován és a következő pillanatban már porfelhő gomolygott a tova guruló kocsi nyomában.

Jernej szomorú szívvel bámult utána.

— Olyan, akár a kisgyerek: jóllakott kaláccsal, finom borral leöblítette és fogalma sincs az éhezésről. Sohasem érezte bőrén az igazságtalanságot és így nem ismeri az igazságot sem. Az Isten majd a maga törvénye és irgalmassága szerint fogja számításra vonni.

Hamarosan magasra kapaszkodott a nap, égetni kezdett és Jernej egy-kettőre eltikkadt a hőségtől. Ment egy óráig, ment kettőig és lábai senyvedni és merevedni kezdtek. Messziről egy domb tetejéről delet harangoztak és Jernej megéhezett. Elment a kedve a további talpalástól és amint az úton egyszer csak egy kocsmá fala fehérlett elő, minden további töprengés nélkül befordult ajtaján.

A kocsmában csak két vendég üldögélt. Egy fiatal paraszt, aki a legnagyobb munkaidőben itt lopta az Isten drága napját és már délelőtt részeg volt és egy töpörödött, őszhajú, alamuszi, toprongyos külsejű öregember, aki harmonikázott és tréfás badarságokat cincogott hozzá. Olyan volt a helyzet, hogy Jernej először köszöntött, azután köpött egyet.

— Csak ide-ide! — hívta a fiatal paraszt.

Jernej azonban rá sem nézett. Nem volt kedve hallgatni üres fecsegését és inkább a másik asztal mellé telepedett.

— Mi az? Hát mi talán zshiványok vagyunk? — öntötte el a méreg a parasztot és józan, értelmes ábrázatot próbált vágni. — Merre, mi járatban, apám?

— Ljubljánaiba!

— Úgy? Ljubljánaiba? Csak nem a bíróságához?

— De igen!

— Jó szerencsét hozzá! ... Azután kivel pereskedel?

— Gazdámmal!

— Hogyhogy?

— Azt mondják, hogy a gazdámot perlem. Az a paraszt mondta, aki lezavart a kocsijáról. És a falu bírása is azt állította.

— Hát hogy is volt? Hogyan rugtátok össze a csizmátokat? — sietett a paraszt a kérdéssel és egyszeribe olyan jó kedve kerekedett, hogy Jernej elcsudálkozott rajta.

— Hogyan? Úgy, hogy dolgoztam, robotoltam, amíg inaim bírták. Valamikor én is fiatal voltam. Most, hogy vén és gyámoltalan lettem, azt mondta a gazdám: eridj!

— Ha ha ha! ... — tört ki a kacaj a parasztból és vállon kólintotta az öreg harmonikást. — Hallottad-e, Andrejec? Hallottad? A szolgál meg perelni a gazdáját.

Az öreg térdei közé szorította harmonikáját, hogy az felvisított és szívből nevetett, hogy csak úgy potyogtak a könnyei.

— No nézz ide szolgál, aki gazdátat még beperelni! Ide nézz!

És ahogy kissé kifujta magát harsány kacagása után, köhintett párat, azután ujjával a muzsikusra mutatott.

— Nézd! Ennek nem jutott eszébe perelni! Mert okos és ismeri az igazság kezejárását! Már jó pár esztendeje van, hogy elkergettem a házamtól, csak úgy szépszerével, minden különösebb ok nélkül tettem ki az utcára, mert éppen olyan kedvemben voltam. És látod, mégis jókedvű és fel sem veszi és röhöghetek rajta és bosszanthatom tetszésem szerint.

Karon csípte a harmonikást, aki gyerekes grimaszt vágott hozzá, vékony hangja vinnyogott és magasan felhúzta térdeit. Azután mind a ketten elnevezték magukat.

Jernej kiitta borát és a pohár reszketett a markában.

— Istentelen pogány! Ocsmányul saját ábrázatodba köptél és bemocskoltad az Úr szent edényét!

És anélkül, hogy kipihente volna magát, felállott, fogta a holmiját és ment. Az ablakon keresztül még utánagurult a parasztnak és vigyori muzsikusának öntelt, dévaj röhögése.

Az út egyre szélesedett és Jernej a távolban megpillantotta a város felett úszó szürke por- és füstfelhőt. S akkor egy asszony jött vele szemben, kis gyermekével az ölében. Botladozott, mintha részeg volna és hangosan jajveszékelt. A gyerek is nyöszörgött és mindkét kezével az anyja nyakát ölegette. Amint az asszony észrevette Jernejt, ráemelte sírástól duzzadt vörös szemeit és felsikoltott.

— Igazság-e ez? Mondd jó ember, bárki vagy is, igazság ez?

És fogta a gyereket és Jernej felé emelte. Szép gyerekarc volt, de vörös szemei élettelenül meredtek a levegőbe.

— Látod ember, az égben, az Istennél sincs igazság! Mit vétett ez az ártatlan gyermek az Istennek, az Isten anyjának és a szenteknek? Mit vétett, hogy sohasem fogja látni sem anyját, sem apját? Száradjon el a kar, amely őt vaksággal sujtotta, védetlen, ártatlan csöppségemet, aki már a bölcsőjében

meg van átkozva! ... Mondd ember, hát van igazság a földön és az égen?

És reszkető karjaival magához szorította vak gyermekét, hangosan felzokogott és tovább botorkált.

Jernej pedig mélyen lehorgasztotta ősz fejét.

XI.

Ljubljana jókora város. Hosszú sorokban magas házak büszkélkednek benne sűrűn egymás mellett. Gyepünek se híre, se hamva. Az utcák csak úgy hemzsegnek a jövő-menő szorgos emberektől. A templomokban minden nap nagymise és körmenet. Annyi a pap, hogy kalapodat akár állandóan a kezében tarthatnád. Reggeltől estig csilingelnek, harangoznak. Az ember úgy érzi magát nyüzsgő utcáin, akár a vásárban; nem tudja, merre nézzen, merre lépjen, kihez szóljon.

Sokáig bolyongott Jernej össze-vissza az utcákon, tereken és bámulta ezt a soha nem látott csudát. Azután bement egy templomba, letérdelt egy mellékoltár előtt és hosszasan, buzgón imádkozott. Csend és félhomály volt az Isten házában, hogy az ember könnyűszerrel beszélgethetett ott az Árvák Atyjával.

Mikor befejezte imáját, szilárd reménnyel és töretetlen bizakodással kelt fel.

— Lehet, hogy még igen hosszú, lehet, hogy még igen terhes, rögös és tövises út vár rám! — gondolta magában. — De egyszer majd végeszakad az útnak, egyszer megnyílnak előttem az ajtók! Az Isten nem rejtette el az ő igazságát, mint a zsugori a maga ezüst tallérjait! Száz kapun hiába fogok kopogtatni, a százegyedik tágranyílik előttem.

Ilyen gondolatokkal lépett ki az utcára. Ott egy szembejövő úriembertől megkérdezte:

— Hol találhatnám meg a bírakat, hogy előadhassam panaszomat és elmondhassam történetemet?

Elsőben csodálkozott az úriember, azután elmosolyodott.

— Bácsikám! Keressen egy nyelves prókátort! Majd az felveszi a panaszát és kifejti az igazságát!

— De mirevaló a nyelves prókátor, ha olyan az ügy, hogy a vak is láthatja és a süket is hallhatja igazságát? Nem a mesgyéért perlekedem, nem az elszántott dülőért. Senkit sem akarok megkárosítani! Mit keresnék hát ravasz szemfényvesztőknél, nyelves prókátoroknál? Nem a pört, hanem az igazságot keresem!

— Sokáig fogja keresni, bácsikám! Sokan keresték már, nagyon sokan, s mind az útfélre dültek. Pilátus pedig mosta és mossa kezét!

Igy szólt, mosolygott és tovament a maga útján.

— Ez is szenvedett az igazságtalanságtól! — gondolta Jernej. — Mert mosolygott, pedig sírni szeretett volna.

És tovább járta az utcákat. Kérdezősködött, ke-resgélt, míg végre megtalálta, amit keresett.

Nagy, magas, tágas ház állott előtte, amilyent Jernej még sohasem látott. Félénken lépett be kapuján. Bent mindenféle emberek tolongtak keresztül-kasul az előcsarnokban, a folyosókon és lépcsőkön. Urak és parasztok, férfiak és nők vegyesen. És mindnek gond ült az arcán és mind sietett. Akárcsak a vásárban. Jernej nem tudta, jobbra forduljon-e, avagy balra, fölfelé-e a lépcsőkön, vagy egyenesen előre. Ráköszöntött hát egy úrra és a bírák után kérdezősködött. Az úr nagyot nézett, majd vállat vont és tovább sietett. Jernej pedig — kalapjával a kezében — ott állt gyámoltalanul és nem tudta, merre vegye útját. Ekkor hirtelenül lármás hangok ütötték meg a füleit a lépcsők felől: egy mély férfi- és egy vékony női hang.

— Gazemberek, zsványok, haramiák!

Nehéz léptekkel jöttek lefelé a lépcsőkön, mindketten rákvörösen a dühtől. Az ünneplőbe öltözött asszony esernyőt és kis batyut szorongatott a kezében, a férfi pedig vastag, nagy bottal kopogott a lépcsőkön.

Felülről nyugodt hangon szólalt meg valaki utánuk. Valami úrféle lehetett, mert a hangja síma és édeskés volt.

— Gondold meg a szavaidat, ember, nehogy később kelljen rajtuk gondolkoznod!

Jernej elhülve hallotta mindezt és hideg félelem lopakodott a szívébe. Elindult fölfelé a lépcsőkön, de lassan lépegetett, mint aki mázsás terhet cipel. Messziről még hallotta a paraszt mérges botjának kopogását az előcsarnok kőpadozatán.

— Ez is azt mondta!... Igazságos bírakat kerestt és zsványokra, haramiákra akadt.

A lépcső tetején megállt és várt, hogy hátha valaki megszólítja és megkérdezi tőle, mijáratban van?

És csakugyan! Egy fiatalember ment el mellette. Feltűnt neki az ácsorgó Jernej batyus, csizmás, nyurga alakja és megállott.

— Hát maga mit keres? — kérdezte.

— Nem tudom, jobbra tartsak-e, vagy balra, mert olyan útvesztősen nagy az Igazság háza. Mondja, merre vannak a bírák?

A fiatalember elnevette magát.

— Bíró itt nagyon sok van, drága Apám!... Melyiket keresi és miért?

— Igazságos bírót keresek! Nem törődöm a nevével, ábrázatával. Úgy áll a dolog, hogy negyven évig robotoltam, otthont, házat építettem. Jól értse meg: házat, otthont építettem! És most döntse el a bíró: kié az almafa? Azé-e, aki ültette és oltotta és gondozta, vagy azé, aki lerázta róla a beérett gyümölcsöt?... Mert aki lerázta, így szólt hozzám: No Jernej, dolgoztál negyven évig; házat, otthont épí-

tettél; most pedig eredj világgá és keresd meg az igazadat! ... De én nem estem kétségbe. Nyakamba vettem a világot, kerestem az Igazságot és így jöttem idáig ... Már most merre forduljak, fiatal barátom? Hol kopogtassak, amikor annyi itt az ajtó mindenfelé?

Jernej előtt már nem egyedül állott a fiatalember. Hárman is állottak már körülötte és mindhárman derűs hangulatban hallgatták és nevettek. Jernej pedig elképedve és megbántódva nézte őket.

— Mondjátok meg, amit kérdeztem! Hisz olyan sokan és olyan okosak vagytok!

Egy sovány, szemüveges úr megsímogatta szakállát és kegyes mosollyal tudakolta tőle:

— Idézőlevele van-e?

— Miféle idézőlevél? Magamtól jöttem! Az igazságomért! Hogyan idézhettek, kínálhattak volna meg az igazsággal, mikor fikarcnyit sem tudtak rólam és az ügyemről? Magamtól jöttem a bírákhoz, hogy előadjam ügyemet és hogy a bírák ítéljenek benne!

— Van-e írott panasza?

— Minek? Miféle panasz? Senkit sem panaszolok! Amit akarok, csak ennyi: magamnak igazságot, senki emberfiának igazságtalanságot! Nem akarom, hogy bárkit is, akármekkora gazember volna is, becsukjanak, vagy felakasszanak miattam. Arra sincs semmi szükség, hogy nyelves fiskálisok, haszontalan konclesök írják meg panaszomat. Tudnak olvasni a bírák, de fülük is van, hogy halljanak! Mutassátok meg, hol kopogtassak?

Egymásra néztek, akik Jernej körül állottak. Akkor a szakállas úr hirtelen elnevette magát és így szólt:

— Jöjjön csak velem. Majd én megmutatom, hol vannak az igazságos bírák!

Jernej utána ment és a többiek, akik hallgatták, szintén vele tartottak.

XII.

Egy tárva-nyitva álló ajtó elé értek. A szobában széles asztal mögött szőkebajuszú, vídámképű fiatalember állott. Felpillantott és meghökkent, amint a hosszú Jernejt és kíséretét meglátta.

A kecskeszakállas hüvelykujjával a vállán keresztül Jernejre mutatott, selma szemeivel hunyorított egyet és mosolyogva így szólt:

— Kosir! Te a humor embere vagy! Neked ajánlom és adom át ezt a vándorlegényt, aki igazságos bírakat keres a földön. Magyarázd meg neki, kié az almafa: azé-e, aki ültette, vagy azé, aki lerázza gyümölcsét?

Igy gúnyolódott az Isten szentséges igazságával. De a fiatal bíró nem nevetett, hanem összeráncolta szőke szemöldökét.

— Minek ez a komédia? ... Ki maga, öreg és mit akar?

Jernej közelebb lépett.

— Jernej vagyok Betajnovából... Igaztalanul bántak velem. Azért világgá mentem, hogy megkeressem az igazságot, amit az Isten erre a világra küldött s amit a bírák őriznek könyveikben.

— Miféle igazságtalanság történt magával? Kit perel és miért?

— Senkit sem pörlök, mert nincs rá szükség és nem is akarom, hogy mások az én igazam miatt megszenvedjenek. Ha engem jóllakat, nem szükséges, hogy mások éhezzenek... Úgy fogok mindent

elmondani, ahogy történt. Még a gyerek is tudna benne igazságot tenni, hát hogyan tudna maga, aki ismeri a törvényt és oly sokat tanult!... Negyven évig dolgoztam Betajnovában. Nincs sem a mezőn, sem a legelőn tenyérszál, amelyre az én homlokom verítéke ne hullott volna! Így robotoltam negyven évig, s az Isten dúsán megáldotta munkámat. Akkor meghalt az öreg Szitár. És jött a mihaszna fia és így szólt hozzám gögös, öntelt részegségében: Jernej, most szedd össze cók-mókodat és eredj, most én vagyok a gazda, én vagyok az úr! Munkádat nálam befejezted, vén vagy, terhemre vagy, nem kellesz többé! Nincs többé számodra kuckó a házamban, amelyet magad építettél és őriztél meg minden bajtól, veszedelemtől! Nincs többé számodra kenyérem, melyért magad verítékeztél! Fogd vándorbotodat és eredj Isten hírével! Fel is út, le is út!... Így szólt. Így mert ítélkezni az Igazság és a Törvény ellenére a saját szakállára! Hogy tehát az almafa azé, aki lerázza gyümölcsét és nem azé, aki ültette! Én pedig felkerekedtem, hogy felkeressem az Igazságot, amelyet Isten e világra küldött, s melyet emberi erőszak ki nem forgathat, el nem emészthet!... Tessék ítélkezni!

Igy beszélt Jernej. Lassan, szép sorjában, álnokság nélkül. A fiatal bíró csak hallgatta és csak nézett szomorúan maga elé.

— Csak menjen vissza! — felelte végül, — csak menjen vissza Betajnovába a gazdájához, aki keményszívű és igazságtalan és mondja meg neki: Ismerd meg az Igazságot, légy könyörületes, adj meleg kuckót házában és vess egy falat kenyeret szolgáltnak öreg napjaira! Ezt mondja neki! És ő meg fogja bánni tettét, tudatára jön bűnének és úgy fog cselekedni, amint kéri tőle.

Megdöbbenve hallotta Jernej ezeket a szavakat.

— Mondja, bíró maga?

— Az vagyok!

— És az írás szava és az Úr törvénye szerint ítélte?

— Úgy ítéltem!

E szavakra Jernej hirtelen kiegyenesedett, hogy fejjel lett magasabb a bírónál és az ajtó előtt ácsorgó naplopóknál.

— Én meg azt mondom, bíró, hogy nem ítélte sem az emberi, sem az isteni Igazság szerint! Vagy talán azt rendelte az Úr, hogy mihaszna léhűtő hemperegjen azon az ágyon, amelyet én vetettem meg és gondoztam negyven kemény esztendeig? Vagy azt parancsolta az Úr, hogy Jernej forduljon fel az országút árkában, holott szép házat, meleg hajlékot épített magának? Ússe fel a könyvét: nem tudok olvasni, de szeretném legalább messziről látni azokat a fekete betűket, amelyek így rendelkeznek! Mutassa meg! Kíváncsi vagyok annak a könyvnek még a kötésére, még a fekete szegélyére is! És vajjon az áll-e benne megírva: dolgoztál, véreddel verítékeztél, hogy magasra szökkent a búza szára, hogy a zsiros fű csak úgy roskadozott kövérségétől; most pedig, hogy vén és tehetetlen lettél, hogy nincs benned csöppnyi vér többé, mellyel trágyázhatnád a barázdát, most takarodj! ... Mondja meg, az áll-e ott megírva, hogy Jernej, miután megtöltötte a hombárokát és kamrákat, vegye nyakába a világot, hányódjék faluról-falura, küszöbtől-küszöbig, embereknek és kutyáknak bosszúságára, hogy Isten nevében kenyérhéj-alamizsnáért rimáncodjék? Erre feleljen! És magyarázza meg még azt is, mitevő legyen most a munkámmal, merre menjek vele? A földbe van beásva éppen egy ölnyire! Hogyan ássam ki onnan? Hogyan kössem batyumba, hogyan vegyem a hátamra? Az én szétgurult negyven évemet ... hogyan szedjem össze, hogyan morzsolgassam-majszolgassam őket hátralevő napjaim során a kályhasutban? Itt van a cók-mókom! Csak a fehéreneműm, s az ünneplő ruhám van benne!

Negyven év! ... Vegye számba és olvassa meg jól. Hány hét és hány óra az! ... Az én eszem már lassan forog; csak annyi hét és csak annyi nap-e az a negyven esztendő, hogy ezzel a cók-mókkal böven meg volna fizetve? Egy ünneplő gúnya és egy vászoning? Igazságos fizetség-e ez negyven veritékes, robotos esztendőmért? ... Mondja bár egyetlen egy fiaszóval: «Úgy van! Ez a batyú gazdag fizetség, igazságos bér!» És én hinni fogom, hogy bíró áll előttem, akit az Isten küldött.

Szomorúan hallgatta a fiatal bíró, szomorúan nézett Jernejnek napsütötte, barázdált arcára, poros bocskorára és kopottas ruhájára.

— Ne vitatkozzék az Igazsággal, ne töprenkedjék azon, miért olyan, amilyen! Emberek készítettek, emberek adtak neki erőt és hatalmat. Ha végigvág magán szeges ostorával: húzza be a hátát és bízzék Istenben! Ha megváltozik színében, hogy az ember nem tudja megkülönböztetni a hamisságtól, forduljon félre és ne kötekedjék vele, ne kerüljön az útjába. Így nézze-lássa e dolgot s menjen Isten hírével és tegyen úgy, amint mondtam!

Mégjobban megrémült és valósággal elszörnyedve nézett Jernej a bíróra.

— Úgy, hát nincs igazság? Hát megtagadja?

A bíró néma maradt.

— Azért zártatok hát ebbe a roppant házba, hogy ne tudjon innen az emberek közé szabadulni? Kétszer is ráfordítottatok a lakatot, kilencszer is lepecsételtétek, hogy ne kerülhessen ki az utcára, hogy ne találkozhatnék vele Jernej? Azért loptátok el, azért dugtátok a zsebetekbe, hogy a szomjas szemek sohase lássák? ... De nagyon csalódtatok, amikor így cselekedtetek! Nem ismertétek eléggé Jernejt! Keresni fogom és ha olyan mélyen is volna eltemetve, mint az én munkám veritéke! Ásni fogok! Ásót ragadok a markomba és ásni fogok, amíg csak bírják öreg karjaim! ... Már Dolinában is meg-

mondta nektek az a paraszt! Azt mondta — és igazat mondott, — hogy zshiványok vagytok. És én akkor azt gondoltam gyerekes esztelenségemmel: zshiványoknak mondotta őket, pedig igazságos bírák ők; rosszul látott, bizonyára hályogosak a szemei; rosszul hallott, bizonyára szőrösek, süketek a fülei! És még csak utána sem fordultam kíváncsi szemeimmel, hanem rendületlenül tovább haladtam a magam útján!... És az imént ott a lépcsőkön az a férfi és az az asszony másodszor is és még hangosabban tettek vallomást: «Zshiványok, haramiák, gazemberek!» És én megint csak arra gondoltam: hogyan lehetnének haramiák ebben a házban, hiszen ez az Igazság és az írott Törvény háza!? Ezt gondoltam, de tévedtem öreg, kajla eszemmel! Mert nem az Igazság házául állították ezt az épületet, hanem a hazugság, az álnokság és gázság barlangjául. Nem az isteni Ige és törvény szolgálai vagytok, hanem a Sátánnak és az ő hamisságának a szolgálai! Helytelen útra tévedtem! Jobbfelé, az igaz ösvényre kell terelnem lépteimet!

Egyre hangosabban, egyre erélyesebben beszélt Jernej, s egyre több léhűtő leste az ajtóban. És ekkor jött egy apró, korosabb kopasz ember, eléje állt és csúnyván ráförmedt:

— Ki ordít itt, mint a kanász a disznólegelőn?

De Jernej csak beszélt tovább.

— Nem akarom, hogy bárkinek a hajaszála is meggörbüljön Jernej miatt. De panaszolom és hirdetni fogom: nem igazságosak ezek a bírák, hanem zshiványok! Nem az Igazság, hanem az Álnokság háza ez! Hazugsággal és gonoszsággal bélelték ki!... Nem fognak benneteket felakasztani! Csak az utcára löknek benneteket, koldusbottal és batyuvál! És le fognak rombolni ezt a megvalázott templomot, hogy kő kövön nem marad belőle!

Igy beszélt Jernej és mélységes felháborodásától egész testében remegett.

XIII.

És ekkor olyan igazságtalanság történt, amilyent még nem ért a világ.

Egy nagybajuszú, kopasz, tömzsi emberke lépett Jernejhez és kezén ragadta.

— Mit nyúlsz hozzám? — kiáltott Jernej.

— Ne ellenkezzél a törvénnyel, Jernej! — mondta a fiatal bíró.

A tömzsi emberke pedig mérges, villogó szemekkel nézett rá és mondta:

— Mit komédiáztok vele? Nem látjátok és nem hallottátok talán?

Jernej elnémult iszonyú megütközésében és velük ment. Keresztül mentek a folyosókon és le a lépcsőkön. Az udvaron azután megállott Jernej és kísérőihez fordult.

— Férfiak! Most már nem vagyunk a gonosztevők házában. Mondjátok meg álnokság nélkül: mit akartok velem?

Kísérői komoran nézték és hallgattak. És Jernejnek ekkora igazságtalanságtól éles fájdalom nyilalt a szívébe; és amint tovább lépegetett velük az udvaron keresztül, hirtelen egészen megöregedett, szinte összeroskadt és magas alakja hétrét görnyedt.

— Ha zsványok vagytok is, a legelvetemültebbek fajtájából: mondjátok meg mégis Jernejnek, miért bántjátok? A zsványnak is megvan a maga igazsága és a maga törvénye. Nem lop és nem gyilkol ok nélkül. Mit vétettem hát nektek én?

De azok semmit sem feleltek neki. Csak nézték némán, sötéten.

— Ide figyeljeteK hát, zshiványok! Fiatalok, marcosak vagytok. Jernej pedig vén már és az igazságtalanság testét-lelkét összetörte. De azért, ha akar-nám, mint a kévéket szórnálak szét benneteket az udvaron és ököllel írnám meg, ököllel verekedném ki az igazságomat. De az igazság nem alma, hogy bottal verjük le magunknak a fáról. És az Istennek nincs szüksége az ember segítségére. Nehéz, súlyos terhet rakott rám, hosszú utat mért ki számomra. És én megyek és utam végéig hurcolom keresztetem!

Ezeket mondta Jernej, mert szívében olyan nagy volt a hit, mint amilyen nagy volt a keserűség benne.

Azok pedig, akik idekisérték, kinyitották előtte az ajtót, betuszkolták rajta, s ráfordították a kulcsot. A szoba, amelybe Jernej került, majdnem egészen üres volt. Egy asztal, két alacsony, széles lócához hasonló fekvőhely állt csak benne. A falak csupaszok voltak és úgy néztek az emberre, mint a vak koldus szemei. Még csak feszület sem lógott a sarokban. Az ablakon vasrács volt.

Az egyik ágyon egy rongyos alak üldögélt. Isten a megmondhatója, fiatal volt-e, vagy öreg? Haja ritkás és göndör volt. Borotvátlan, ripacsos ábrázatán kurta, gondozatlan szakáll. Hunyorított egyet és felcsillanó szemmel üdvözölte Jernejt.

— Adj Isten, szomszéd! Mit loptál?

Jernej hosszan, szomorúan végigmérte tekintetével, azután a másik ágyhoz lépett, letette rá batyúját, csizmáját, kalapját, botját pedig a sarokba állította.

A kis toprongyos egyre vídámabban és barátságosabban mosolygott. Csavargó volt, akivel az ember nem szívesen akadna össze az országúton.

— Miért olyan csendes, bácsikám? ... Rendben

van: vezekeljünk meg a bűneinkért, viseljük el jó szívvel a ránszabott «igazságot», akár édes az, akár keserű és zengjünk halleluját a bíróságnak!

Jernej leült ágya szélére, könyökét térdére támasztotta, arcát pedig a tenyerébe rejtette.

— Milyen igazságtalanságot kellett elszenvedned? — kérdezte.

A csavargó szívből felkacagott.

— Igazságtalanságot? Semmiféle! Loptam, elfogtak, behajtottak és becsuktak. Minden annak rendje és módja szerint történt. Ahogy történnie kellett. Vagy ráadásul talán még meg is ajándékoznak egy tallérral, miután egyet elloptam? Éppen elegendő, hogy ágyat és ennivalót adtak. Az ágy ugyan nem valami fejedelmi, a koszt is jobb lehetne! De amíg nem csavarogtam és nem loptam, még ilyen ágyam és ilyen eledelem sem volt! Azért most hát valamelyest meggondoltam a dolgot és most már nem is megy olyan rosszul a sorom... Hát te, bácsikám? Csak öreg napjaidra fogtál talán ehhez a mesterséghez, hogy olyan sanyarú ábrázatot vágsz?

Jernej a padlóra szegezte tekintetét és hallgatott. A csavargó pedig jókedvűen folytatta.

— Bizonyára súlyos bűn fekszik a lelkeseden! Csak feküdjék! Jól van az ott a lelkes mélyén eltemetve és elrejtve! És hát rendben is van: jöjjön a bűnbánat! De elkeseredni igazán felesleges! Nézd! Én mihaszna, munkakerülő hitvány csavargó vagyok, aki a becsületes emberek előtt lábatlankodom. De eszembe sem jutna bánkódni, vagy szomorkodni! Hogy mi lesz velem holnap? És mi lesz holnapután? Holnap elítélnek, holnapután becsuknak. És hova megyek azután? Hová fognak hajtani? Oda, ahol a kerek világon legkevesebb keresnivalóm van! Abba a hegyek közé zárt kis faluba, ahol az Úristen tréfás jókedvében az emberek közé parancsolt. Kit találok a faluban? Talán apámat, anyámat, fivéreim-

met, szomszédainkat? Nem! Csupa pogányok laknak ott. Idegenebbek, testemtől-lelkemtől távolabb állók, mint a városi úri népség! Ki ismeri arcukat? Ki érti nyelvüket? ... De mindezt nem kérdezi tőled senki! Oda fognak toloncolni! Ott vagyok — mondják — odahaza! Hogy miért vagyok éppen ott odahaza, maga az Úristen sem tudja. Ugyanavval a szerrel akár Koromandijába* is toloncolhatnának, mondván: oda vagy illetékes, nem szabad onnan kimozdulnod! Pedig én Ljubljanában szeretnék odahaza lenni! Ljubljanában jól érzem magamat! ... Hát tégedet hova fognak toloncolni?

— Toloncolni?! — hökkent meg Jernej. — Sehová sem fognak toloncolni! Nekem megvan a saját otthonom és az igazságom!

A csavargó magasra emelte lábát, keresztbe fektette térdén és harsányan felcacagott.

— Hát akkor mi az ördögnek loptál?

— Mi az ördögnek loptam?

Jernej kihúzta görnyedt derekát és kezeit térdére fektette.

— Nem loptam én! Soha életemben! Az igazamat keresem és meg fogom találni! Zsiványok, gonosztevők bebörtönözték az Igazságot. Engem is becsuktak! De eljön az óra, mikor börtönöm ajtaja kinyílik.

A csavargó már nem nevetett fennhangon. Csak kúszált, piszkos szakállába mosolygott, ahogy a nagyok mosolyognak a gyermekeken.

— Hát becsuktak? És hát majd újra kinyílik a börtönajtó?

— Úgy van! Kinyílik!

Csak most kezdett igazán nevetni a csavargó. Tágra tátotta a száját, egész teste rángatódzott, de hang nem jött ki a torkán.

— Most már elhiszem, hogy igazán nem loptál. Aki hisz az Igazságban, az nem lopott, nem gyil-

* *Koromandija* a szlovén népmesék Tündérországa. Olyan Bergengócia-féle. (A fordító.)

kolt. De jaj neked, aki se nem loptál, se nem gyilkoltál és mégis összeütközésbe kerültél az Igazsággal! Komisz, önfejű, bogaras úr az Igazság, nem lehet vele kötekedni! Ha ártatlanul gyilkosságot fogott rád, akkor gyilkoltál és nincs tovább! Ha tolvajlást, hát loptál, nem is egy, hanem két marokkal! És jaj neked, ha azt mondod, hogy ártatlan vagy, hogy nem loptál, nem gyilkoltál! Mindig jobb, ha egy pár gyilkosságot vagy rablást szép módjával még magadra is vállalsz, mert magadba szállott, bűnbánó léleknek mutatkozol. És az Igazságnak kedvesek az ilyen alázatos lelkek, ha még olyan képmutatók és elvetemültek is. A megátalkodottakat nem szíveli, az ártatlanságot nem firtatja... Rám hallgass! Az én példám után igazodjál! Én egészen jól kijövök vele. Olyanok vagyunk, mint a szomszédok: néha kissé összekoccanunk, de egyébként jól összeférünk, ahogy az Isten rendelte. Ma ő csal meg engem, holnap én csalom meg őt. És mindketten meg vagyunk elégedve! Ha egyszer érdemem nélkül vág végig rajtam az ostorával, nem pityergek, nem csinállok savanyú arcot, hanem abban a nyomban «bűnbe esem», még pedig a rámolvasott penitenciának megfelelő, pontosan megfelelő mértékben, hogy helyrebillenjen az egyensúly. Így éldegélünk, boldogulunk mi, bölcsek és professzorok az Igazsággal. Ne vitatkozzál hát vele! Főleg akkor ne, ha ártatlan vagy!... Különben meséld el a történetedet, hogy okos tanáccsal segítségedre lehessenek!

Jernej elmesélte neki történetét, a csavargó pedig olyan hahotázásban tört ki, hogy csak úgy potyogtak a könnyei. Kerekre meredt szemekkel úgy bámult Jernejre, mint a gyerekek a szerecsenre vásárlkor. Egész teste remegett és tenyerével csapkodta térdeit.

— Mihelyt kiszabadulsz, Jernej, gyere, szegődj tüstént hozzám. Mutogatni foglak világszerte; eljá-

rok veled vásárookra, búcsúkra; a templomok előtt ország-világ csodájára kiállítalak. És pompásan fog menni a sorunk, Jernej! Még az is meglehet, hogy egyszer tényleg összetalálkozunk az igazsággal is. Avval az Igazsággal, amelyet te hajszolsz. Magam is kíváncsi vagyok rá. És ha összetalálkozunk vele, ő is beáll közénk a kompániába harmadiknak és velünk jön a vásárookra és búcsúkra. Meglátod, a komédiások kénytelenek lesznek lebontani sátraikat, a talján kőcnyelő idegen országokba fog iszkolni a majmával; a teve, a táncoló medve a föld alá bújnak szégyenükben. Hanem mi hárman: te, Jernej, a te Igazságod és én, a professzor, mi hárman annyi aranyat söprünk össze, hogy pompásabban fogunk élni, mint maga a mesebeli Kurent.*

Jernej azonban csak nézett, komoran, szomorúan és egyetlen arcízma sem rándult meg.

— Ne kísértsd az Istent! — mondta végre. — Súlyos terhet rakott rád, hogy szíved megroskadt alatta és hogy kishitűségedben istenkáromló szavakat mondasz. Igazságtalanságot tapasztaltál, nem Igazságot! És most azt monnod, nincs Igazság a földön! Az Isten törvényt tett, s az Isten Igéje nem olyan, mint az esővíz, amelyet estig felszív a kiszikkadt, szomjas talaj. Él Isten Igéje, ma is él, mint meghirdetésének első órájában! És ha van benned hit és bizalom, hallani fogod egyszer és dúsan kárpótolva leszel szenvedéseidért!

Elhalt a nevetés a csavargó száján és elhülve, csodálkozó szemekkel bámult Jernejre.

* Kurent-ot sokszor emlegetik a szlovén népmesék. Valószínűleg mitológikus alak és a vidám tavaszi isten valamilyen kultuszának emlékeit őrizhetik azok a népies szokások, amelyek tavasz évadján sok vidéken nemrég még divatosak voltak. Ezeken a népiünnepken a tömeg dévaj ujjongása és víg muzsika közepette vezették az utcákon végig a különös ruhába öltöztetett álarcos Kurentot. Ma általában a pajkosan jókedvű, szellemesen, fölényesen mókás szlovén fiatalember képviselője. (A fordító.)

— Nem örömetst lennék a te társaságodban, szomszéd! Még éjjel is a fal felé fogok fordulni, mert vándormadar vagyok és a sötétben is látok. Nem sok vígasztalót találok a te krisztusi szavaidban... És tudod-e, szomszéd, mitevő lennék, ha meghallgatnálak és a te hited belém gyökeredznék? Mennék és először is agyonverném a bíráimat és segítőtársait, azután még néhány embert, mert mindnyájan már születésem pillanatától kezdve az én gonosz bírám voltak. Végül pedig felgyujtanám ezt a palotát és az összeseregletteknek fennszóval mondanám: Nézzétek! Az Isten a földre küldte az Igazságot, én meghallottam az Ő szavát és az Ő parancsa szerint cselekedtem!... Így szólnék, ezt tenném, ha olyan hitem volna, mint a tied. De az Isten nem apostolnak teremtett, azért hát inkább koldus maradok. Üldöz, rugdos az Igazság. Én pedig a szemébe röhögök és minden rendben van! Jó éjszakát!...

— Még rajtad is megkönyörül egyszer az Isten! Még te is fogsz térdenállva imádkozni és zokogni fényességes színe előtt! — mondta Jernej. — Mert a szív nyugodtabb, ha sír, mint ha nevet. És a könnyek minden bűnt és igazságtalanságot lemosnak róla.

Igy vitatkoztak a csavargó és Jernej, míg este lett és lassanként mindketten elhallgattak. A csavargó kedvetlen lett és a fal felé fordult. Jernej pedig letérdelt ágya elé és hosszan, buzgón imádkozott.

Fáradt volt és iszonyú terhe mélyen a föld felé roskasztotta, de hite egy pillanatra sem rendült meg.

XIV.

Alig ébredt fel reggel Jernej, már jöttek érte és elvezették.

— Üss oda apostol! Csak üss oda! — kiáltotta utána a csavargó, mikor bezárult mögötte a vasajtó. De Jernej nem figyelt a szavára. Némán, lehorgasztott fővel ment, amerre kísérték.

— Mondjátok, hova mentek velem?

Mindnyájan hallgattak és komoran néztek, mint Krisztus fekete porkolábjai.

Jernej nem félt, de a szíve tele volt nyugtalan, tövises gondolatokkal. Mert úgy rémlett neki, mintha már nem látna tisztán és nem hallana élesen. És mintha az éjtszakán át az emlékezete is meggyöngült volna. Nem tudott világosan ráeszmélni, mit is vétett voltaképpen ezeknek az idegen zsványoknak, hogy ajtótól ajtóig hajszolják; nem tudta felfogni, merre hurcolják olyan iszonytató némasággal; és nem tudta kitalálni, mit szándékoznak tenni vele, az Igazságra szomjazóval. Mintha olyan városba tévedt volna, ahol még sohasem járt azelőtt. Emberek közé, akiknek nyelvét nem értette, szokásaikat nem ismerte. Ha kérdezed őket, nem felelnek. Ha köszöntöd őket, nem viszonozzák emberségedet. Az ő igazságuk nem a te igazságod, az ő Istenük nem a te Istened.

— Nyilván szükség van minderre az Isten kifürkészhetetlen akaratából! Meredek és sziklás az Igazság útja! — mondogatta magában Jernej nagy-

nagy hitében, kiapadhatatlan bizalmában, és engedelmesen lehorgasztotta fejét és ment a porkolábjaival. Mert tudta: egyszer végeszakad az útnak, az Isten nem fordítja el örökre szemét az ő szolgálóiról.

Hajszolták és hurcolták bírótól bíróig, mint egykor az Üdvözítőt főpaptól főpapig. Faggatták, vallatták. Jernej pedig harag és hetykeség nélkül válaszolt, egy hajszálnyira sem térve le az igazság útjáról. Sok úrral és poroszlóval volt dolga. Komiszul beszéltek vele, durván néztek rá, lökték, taszigálták ajtótól ajtóig. És Jernej nem kiabált, nem fenyegetődött, mert tiszta volt a szíve, és rendíthetetlen a hite. Nem ellenkezett akkor sem, amikor úgy bántak vele, mint beteggel vagy éretlen gyerekekkel. Túrta a gúnyt és a lenézést az Igazság kedvéért. Nem esküdözött, mikor azt mondták neki, hogy elmébeteg, hogy annyi esze sincs, mint egy ostoba gyereknek.

— Az Isten meg fogja világosítani elméjüket és meg fog nekik bocsátani, — gondolta magában Jernej. — Mikor az utam végére érek és kiderül az igazság, meglepődve fognak nézni egymásra, és megszégyenülve fognak eszmélni bűneikre. Mert az Isten nem rejtette el az igazságot és egyszer minden napfényre kerül. Az Ő akarata, hogy a sötétben tévelyegjenek a megismerés pirkadata előtt.

Szíve csordultig volt hittel. De elgyötört öreg teste roskadozott az Igazságtalanság és a keserűség súlya alatt. Mikor utolsó ízben állt a bíró előtt, dereka és nyaka mélyen meggörnyedt, keze reszketett, térde rogyadozott. Azelőtt nem is érezte hátán a batyuját. Most hirtelen ólomsúlyúnak tűnt fel neki. Mert már kilencedik napja volt, hogy küszöb-től küszöbig zarándokolt, bírótól bíróig, hamisságtól hamisságig. Már kilencedik napja hajszolták és könnyörtelenül csukogatták csavargók és zshiványok közé.

Most megint ott állt egy barátságtalan bíró, egy gonoszszemű, mérges öreg úr előtt.

— Most menjen Isten hírével és többet ne mutakozzék, — mondta a bíró. Jernej pedig csak állt előtte. Csodálkozott, de meg se moccant.

— Hát ez volna a vége ennek a szomorú vándorútnak? Hát végezetül is így hozta meg ítéletét? — kérdezte és remegett a hangja, mint a bűnös az Úr színe előtt. — Minek hát, minek ó Uram, ez az egész hosszú Kálvária, melynek tövises stációit végig kellett járnom?!

— Szégyelhetnéd magadat, hogy öreg fejeddel kőszálsz a világban és az embereknek és a hatóságoknak terhére vagy! Eredj szülőföldre, imádkozzál és gondolj a halálra!

Jernej csak hüledezett, ámuldozott. Félénk léptekkel közelebb lépett a rideg bíróhoz és szeliden, aláztosan így szólt:

— Azt hiszem, nem jól hallottam! Bizonyára nem jól értettem, mert már öreg vagyok s a fülem felmondja a szolgálatot, emlékezetem pedig kihagy... Vagy hát legeslegvégül mégis csak így ítélte volna: eredj és ne mutakozzál többet?! Így döntötte volna el ügyemet? Így ítélkezett volna igazamban az Isten és a császár nevében? Hát azért vetettetek volna tolvajok és zshiványok közé, hogy hosszú fejtörés után ezt a bölcseséget süssétek ki? Vártam türelemmel, bizalommal, ti pedig ott lapultatok az ajtóm mögött és röhögtek az én bizalmamon!... Nem! Nem jól hallottam! Nem értettem meg tisztán! Nem így rendelkeztek! Nem ez a ti ítéletek, bírák!

— Csak eredj! Iziben fordíts hátat és ne feleselj az Igazsággal! — parancsolta a bíró. — És adj hálát az Istennek, hogy keresztény kuckóban halsz meg és nem a bolondok házában! Mert oda való vagy voltaképpen!

Szánni lehetett a szerencsétlen, agyongyötört Jernejt, mikor ezeket a szavakat hallotta.

— Így gúnyolódtok öreg fejemmel! Az Isten bocsássa meg nektek! — mondta és elfordult.

Csak kilenc napig kötekedett Jernej az igazsággal és az ő földi apostolaival és két arasznyival látszott kisebbnek, amint görnyedt derekával, reszketeg fejével végigvánszorgott az udvaron.

Kilépett az utcára. Kint ragyogó napsütés és bárátságatlan idegen arcok várták. Nem volt egy istenadta teremtés, akihez szólhatott, akinek elpanaszkozhatott volna. Az egész nagy város telidesetele volt igazságtalan, hamis bírakkal. Aki látta, úgy nézett rá, mint a gonosztevőre, sajnált tőle egy jó szót, sajnálta tőle az Igazság puha kenyerét. És Jernej rettegés és keserűség közepette ráérezett, hogy egyedül maradt az Úristennel.

Kocsmába ült, hogy kissé kipihenje magát. Ott a falon tétova nézelődés közben egy igen szép képet pillantott meg. És hirtelen valami váratlan öröm és új, mélygyökerű bizodalom remegett végig törődött testén. Mert a császárt ábrázolta az a kép. Az arca csak úgy sugárzott az igazságosságtól és könyörületességtől.

— Minek is jártam ott, ahol eddig kerestem az igazságot? — csudálkozott saját magán Jernej. — Misére készültem és elmentem a templom ajtaja mellett és istentelen zsványok közé keveredtem! Az Isten megmutatta nekem a maga egyenes útját. És én girbegörbe, gyomos ösvényeken, gazos dülőkön kószáltam, és balgaságomban panaszkodtam! Ahelyett, hogy tikkadt szomjúságomban magához az üdítő forráshoz siettem volna, felkavart, piszkos pocsolyához mentem egy korty italért... Hála legyen neked, Uram!

És mielőtt kipihente volna magát, felállt, fogta a batyuját és elindult a császárhoz magához.

XV.

Gonosz álmok gyötörték Jernejt. Mert nem igaz, nem is lehet igaz, hogy a tiszta forrás vize ne legyen kristályos, hogy a ragyogó nap sugara ne legyen makulátlanul tündöklő, hogy az Igazságban ott, ahol megteremtették és megpecsételték, ne legyen igazság.

Hosszú volt az út Jernej számára, nagyon hosszú! Hisz már öreg és fáradt volt. Gyalogosan indult el, idegen falvakon, ismeretlen vidékeken vándorolt keresztül. De egyszer alkonyat felé felmondták lábai a szolgálatot és lekuporodott egy útszéli kőrákásra. Egy fiatal utas ment el mellette, porosan, mezítlábasan, persze éhesen is, de szemei jókedvűen mosolyogtak a világba.

— Hová, Apám, hová?

— A császárhoz!

— Hej Apám, hosszú az út a császárvárosig, és öregek már a maga lábai! Egy kerek hét alatt sem ér odáig, ha éjjel-nappal lesz is talpon!

— Oda kell érnem, mielőtt meghalok!

— Mit akar a császárnál?

— Igazságot! Hogy feddje meg és oktassa ki a hamis bírákat, akik csúfot üztek vén fejemből!

A vándor hitetlenül csóváltatta fejét és szomorúként nézett Jernejre, aki olyan fáradtan és görnyedten ült ott a kőrákáson, mint maga a Vénség.

— Nem fog semmit sem elérni, bácsikám! Igen nehéz a császárig eljutni!

— Miért volna nehéz? — csudálkozott Jernej. — A császárnál van az Igazság! Hol másutt, ha nem nála? Miért menjek a koldushoz kenyérért rimánkodni? Mentem dőre vakságomban, de a szemem közé nevettek. És nem is veszem tőlük zokon! Most már egyenesen ahhoz megyek, aki igazságosan szeliteli a kenyeret az éhezőknek és a szegényeknek!

— Nem jut elébe sohasem, bácsikám!

— Talán be van zárva a szobájába? Köröskörül befalazva, égigérő falkerítéssel körülvéve?

— Örök állanak mindenfelé, senkit sem eresztenek eléje.

— Hogyan? Talán a császár császárai, a legfőbb úr urai ők? Mit fecsegsz itt, fiatal barátom, balga esztelenségemben? Az Igazságot keresem! Hová mehetnék érte máshová, mint a császárhoz? Ő osztja az igazságot és a kegyelmet. Hogyan oszthatná zárt ajtók mögül, falak és kerítések mögül!? Hozzá megyek, mert az Isten megáldott hittel és bizalommal és kegyelemmel, hogy utam vége előtt el ne ernyedjek!

Összeszorult a fiatal vándor szíve Jernej együgyű szavaira.

— Hosszú és nehéz az út, bácsikám! Magas hegyeken, végtelen, határtalan síkságokon vezet keresztül... Én már egy kerek hónapja járom az országotat, sokszor és nagyokat pihenek és... nézzen a lábaimra!... Maga alig jutott száz ölnyire hazulról és máris ott üldögél a kőrakáson? Még száz öl és... az út árkában fog pihenni! Sokáig pihenni, bácsikám!... Azt mondom: kotorja elő utolsó tallérját, ami még a zsebében szorul és üljön vonatra! Mikor azután ott lesz a császárvárosban és elfogja a keserűség, jussak az eszébe! Hamarabb fogja kiásni lidérces éjjel az elsüllyedt kincset, mint az Igazságot Isten ragyogó napvilágánál!

Ezt mondta a vándor és tovább ment. Jernej pedig nagy-nagy szomorúsággal nézett utána.

— Olyan fiatal még s olyan könnyörületes a szíve! És máris súlyos igazságtalanságokat cipel görnyedező hátán! Hol lehet az anyja, hol az apja és a testvérei? Mint a falevél sodródott a mezőkön át az országútra. És senki sem törődik vele. És senki rá sem néz, ha szeges csizmájával véletlenül lábára tipor... Bizonyosan utána vágyakozó édesanyjára gondolt, amikor ezt mondta: nincs Igazság a földön, még a császárnál sincsen.

Mikor felszedelőzködött a kőrakásról, megrémült és szinte rosszullét fogta el. Mert térdei elmerevedtek, ropogtak. Lábai elnehezedtek, mintha kőből lennének. Alig tudott velük lépni.

— Valamikor napi járót jártam, s mintha csak a mezőre néztem volna ki! — ötlött az eszébe. — Most alig száz ölnyt és máris roskadozom!

Mert nemcsak batyuját, hanem a hosszú, kálváriás napok szörnyű Igazságtalanságait is hurcolta vállain, és ettől olyan súlyossá lett a batyuja, mintha a févilágot gyömöszölték volna beléje útravalónak.

Sötét éjszaka lett, mire egy falu szélén egy kocsmába lépett. Bizalmatlanul nézett rá a kocsmáros, fanyarul köszöntötte a kocsmárosné. Mert Jernej kimerülten és a fülehegyéig porosan koldushoz hasonlított, aki kései órában kopogtat be egy marék szénáért, hogy rajta kilehelje a lelkét.

— Ne nézegessenek olyan görbén és ne féljenek tőlem! — mondta és egy ezüst tallért vetett az asztalra. — Utas vagyok, aki gazdájához megy igazáért, mert nem kapta meg a szolgáktól.

— Hová tart az útja? — kérdezte a kocsmáros.

— A császárvárosba, a császári Bécsbe, egyenesen a császár elébe, — magyarázta Jernej. — Az emberektől nem kaptam igazságot, a bírák elsikkasztották. A császár majd bőséges mértékkel ki-méri!

A kocsmáros és a kocsmárosné egymásra néztek és mosolyogtak.

Jernej lehámozta zsibbadt lábairól a bocskorokat. S amint ott ült ősz fürtjeivel, görnyedten, gyámoltalanul, reszkető ujjakkal: olyan volt, mint a sírja fölé hajló százéves aggastyán.

— Adjanak kenyeret és egy pohár bort! Csak itt a padon fogok kevéskét megpihenni. Reggel — ha van kocsijuk — fogjanak be jó korán és vigyenek el az első vasútállomásig! Mert öreg vagyok már, nagyon elfáradtam és talán valóban nem érnék már el gyalogosan a császárvárosig, nem tudnék keresztülvergődni azokon a magas hegyeken és végtelen síkságokon.

Egykettőre megvacsorázott, azután lefeküdt és szemeire azonnal mély álom nehezedett. Mintha teste a megsemmisülésbe zsibbadt volna, s mintha összes gondolatai — varázsütésre — feneketlen örvénybe zuhantak volna.

Akkor kezdődtek el Jernej gonosz álmai az alábbi sorrendben:

Mikor reggel felébredt, a kocsmáros befogott és Jernejel egy ismeretlen városba hajtatott. Ott Jernej egy nagy, rideg kocsmában várakozott, amíg nem csengettek és nem szólították. Akkor felszállt a vonatra. A félhomályos vasúti kocsiban kellemetlen, rohadt szag terjengett a dohos levegőben. A padokon sok ismeretlen ember ült. Hangosan társalogtak és senkisé ism üdvözölte Jernejt. Csak szemöldökeik alól sandítottak rá, mint aki hivatlanul lépett egy idegen szobába. Jernej egy pad szélére nehezedett, batyuját a térdeire fektette és úgy kurgott ott, mint egy riadt veréb. A vonat megrázódott, megcsikordultak a vaskerekek. Jernej levette kalapját és keresztet vetett.

— Áldd meg Istenem ezt az utolsó utamat! A Te kegyes kezedbe teszem le igazságomat!

— Hová igyekszik, bátya? — kérdezte a szomszédja.

— Bécsbe!

Felemelkedtek a fejek és a szemek csudálkozva pislogtak Jernejre, viseltes, poros, kopott ruhájára, térdén heverő batyujára, vállán lógó csizmájára.

— S mit akar Bécsben?

— A császárhoz megyek!

Akkor már nem csudálkoztak, hanem fennhangon nevettek az emberek.

— Mondd el szomszéd, meséld el történetedet!

És amikor Jernej elmesélte az ő igazságának és nehéz, tövises útjának történetét, olyan vidám hatásban törtek ki, mintha a vásáron tarkán álcázott csepürágón mulattak volna.

— Híszén nem ugra-bugrálok, nem bukfencezem előttetek! És nem gajdolólok badarságokat — mondta Jernej fájdalmas sértődöttséggel és meghökkent zabolátlan dévajkodásukon.

Még hangosabb röhögés volt a szívtelen felelet szavaira.

— Azt mondd még el, szomszéd, mit fogsz csinálni a császárnál, mit fogsz neki mondani? Még csak ezt mondd el, hogy kellemesebb legyen az utunk.

— Miféle emberek vagytok, hol születtetek? Hol laktok, hogy röhögtök az Igazságon, mint a részeg fehérnépen? Ki a ti Istenetek, hogy csúfot üztök az ő törvényeiből?

Az utasok jókedve egyre féktelenebb lett és úgy bámulták Jernejt, mint holmi vásári csudát. A szomszédja a kabátja zsebébe nyult és pálinkás üveget húzott elő.

— Nesze szomszéd! Egy kis tütü! Hogy simában forogjon a nyelved. Mert rendkívül érdekesek és mulattatók a történeteid.

Jernej nem ízlelte meg a pálinkát. Elhallgatott.

— Mi történhetett az emberekkel a földön? — tündökött magában. — Vajjon a Hamisság szolgái és cimborái ők, s ezért gúnyolódnak az Igazsággal, ezért köpdösik, rugdossák? Vagy akkora és annyi

igazságtalanság esett már velük életükben, hogy kétségbeesés fészkelődött a szívébe és nem hisznek már sem Istenben, sem az ő törvényeiben? Nevetnek rajtam, mint ha az Óperenciát keresném és nem az igazságot, melyet az Isten leküldött és a császár pecsétjével erősített meg.

Közben egyesek leszálltak és mások jöttek a helyükbe, akik már idegen nyelven beszéltek. És amikor Jernej kiérdeklődött az ablakon — kint holdvilágos éjszaka volt még —, merőben idegen vidéket látott maga előtt. És úgy rémlett neki, hogy elvesztette a talajt a lába alatt, hogy köröskörül nincs talpalatnyi rög, amelyre támaszkodhatnék. És szívében csodálatos rettegés vert gyökeret.

Megkérdezte félig-meddig úrias külsejű szomszédját, aki a sarokban bóbiskolt:

— Messze vagyunk még, szomszéd, a császár-várostól?

Az úri forma kinyitotta álmos szemét, ránézett Jernejre, megrázta fejét és még jobban behúzódott a sarokba.

— Nem érti! — gondolta Jernej. — És ha értené a szót, nem értené a lelkét! Az Igazságot! Mert más embereknek más törvényeik és más Istenük van... Te, aki gyermekkoromtól az én Istenem vagy és akiben mindig bízam és hittem, Te könyörülj rajtam, zarándok-szolgádon, aki szomjazza igéid Igazságát!

Félt saját magától és kezeit összekulcsolva térdén, imádkozott, hogy megvigasztalja, lecsitítsa riadozó bizalmát.

Így utazott egész este és egész éjjel. És az utazás úgy elzsibbasztotta, hogy a végén nem érezte már sem a karját, sem a lábát. A szeme előtt úgy összefolyt a világ, hogy alig tudta megkülönböztetni a tenyerét. A füle úgy belesüketült, hogy már a kerék kattogását sem hallotta. És úgy tűnt fel neki minden, mint valami gonosz, fojtogató álom.

XVI.

Bécs! Óriási, végeérhetetlen világváros, melynek zaja az eget verdesi, s melynek utcáin ezernyi érthetetlen, zagyva nyelv kavarog. Maga a szörnyűséges Babilon! Hová bujjék, hová meneküljön belőle az ember?

Jernej tanácstalanul ödögött a széles utcákon. Kétoldalt várnyi paloták tornyosodtak, kocsik robottak mellette össze-vissza. Idegen, rideg tekintetű emberek sűrű tömege tolongott az úttest két oldalán, mintha két örök, végtelen körmenet találkozott volna össze és ékelődött-gabalyodott volna egymásba. Kit kérdezhetne ez emberhangyák közül? Hogyan kérdezhetné? Kalapját a kezében szorongatva, ögyelgett-ténfergett közöttük és érezte, hogy úgy tévedt középük, mintha mezítláb, ingujj nélkül keveredett volna a nagy oltár elé az ötórai misére.

Hol állapotodjék meg, hogy' fújhassa ki magát? Szeme előtt forgott a világ, mintha erős bortól mámorosodott volna meg. Az emberek szörnyen magasoknak tetszettek neki, farsangosan voltak álarcozva, és csudálatosan hosszú lábakkal és léptekkel suhantak el mellette, mint ahogy a tengely árnyéka illan a forgó kerék karimáján. Léptei imbo lyogtak, mintha valóban részeg volna. Lábai rogyadoztak-botladoztak. Dereka mélyen alázkodott a föld felé. Attól félt, hogy egyszer csak hirtelenében arccal vágódik a földre.

Az utcáknak, körmenetszerű emberáramlásnak

se vége, se hossza. Imádkozott és az Isten könyörületéért rimánkodott. De úgy tetszett neki, mintha az Isten valahol irtózatosan messze volna tőle, és hogy az ég nem is hallja a zúgó Babilon imáit.

Sokáig ténfergett így, míg egyszer csak nem bírta tovább. Akkor nekidőlt egy ház falának. Térde, feje alácsuklott. Az elmenő emberek belebelebottlottak, rá-ránéztek. Egy aranyszemüveges, alacsonytermetű úr végre megállt előtte, ismeretlen nyelven kérdezett tőle valamit, de hogy Jernej nem válaszolt, tovább ment. Egyszer aztán váratlanul egy furcsán tarkaruhás magas ember állt eléje, hóna alá nyúlt, és elvezette.

— Hová? Hová most? — nyöszörögte Jernej és készségesen ment kísérelőjével. — A császárhoz, vezessen a császárhoz, egyenest hozzá, hogy gyorsan túl legyen rajta! Mert már nagyon elfáradtam!

De kísérelője mit sem felelt, csak a vállát vonogatta. Nyomukban nagy tömeg tódult; bámulták Jernejt és cókmókját.

Végre egy nagy épület elé értek. Kísérelője egy nagy szobába vezette. Ott kérdezték-faggatták, de ő nem értette nyelvüket. És ők sem értették az övét, és nem is válaszoltak neki.

— Mit vitatkozzunk? Mit beszéljünk és meséljünk egymásnak? — mondta Jernej. — Nem ismerjük egymást, nem értjük egymást! Sohasé láttuk, és sohasé fogjuk többé látni egymást. Áldjon meg benneteket az Isten! Nekem meg adja meg kegyesen igazságomat! Engedjék, hogy hosszú utam után kissé kifújhassam itt magamat! Mert szörnyűségesen belefáradtam, és már alig-alig bírnak elcsigázott, fáradt lábaim. Aztán tovább megyek, mert Isten nem akarja, hogy annyi szenvedés után ne érjek utam végére!

Leült egy lócára, cókmókját, csizmáját pedig a padlóra eresztette. Nézegették, mosolvoztak rajta, de nem szóltak többé hozzá. De mielőtt még el-

nyomta volna az álom, amely ott ólálkodott nehéz szemhéja körül: megint jöttek, felzavarták, elvették batyuját, csizmáját, botját; a kabátját végigtapogatták és kifordították; elvették a kését és pénzét; aztán kivezettek az épületből, beültették egy furcsa, mindenfelől csukott kocsiba, amely olyan volt, mint egy mozgó kis börtöncella.

— Mit akartok velem? Hová visztek? — kérdezte kísérőjét. De az mit sem válaszolt, még csak rá sem nézett.

Megrémült Jernej, és így fohászzkodott magában:

— Szakítsd már végét, Uram Isten! Vén vagyok, fáradt vagyok, lábaim tele vannak hólyaggal, daganattal! Nem bírom tovább az utat! Kiszabta számomra a szenvedésnek és keserűségnek mértékét! Az erőmhez szabta, és nem tévedtél! Ugye, már csak egy ölnyi, egyetlen ölnyi van hátra? Hajszalnyival sem több! És nem fogod megengedni, hogy összeroskadjak, mielőtt teljesíthetném parancsodat! Add, hogy mielőbb hallhassam igédet! Add, hogy mielőbb megpihenhessek benned! Kezeim reszketnek! Már se hallok, se látok a keserűségtől, a szakadatlan megpróbáltatásoktól! Vigasztald meg hamarosan a te szolgádat, Jernejt, hogy vidám arccal jöhessen szined elé! Azoknak pedig, akik a sötétben tévelyegnek és lábbal tiporják igazságodat, add meg kegyelmedet és a megismerés malasztját!

Egy másik épület elé értek, és egy másik szobába vezették. És akkor ott eléje állt egy ember, aki értett Jernej nyelvén. Száraz, nyurga, szemüveges ember volt, vékony fekete szakállal. Nagyon hasonlított a nyelvés fiskálisokhoz.

— Mi az? Mi történt veled? — szólt barátságatlanul Jernejhez. — Honnan jöttél, és mit akarsz Bécsben? Mondd el szép sorjában és ne veszteged a szót hiábavaló sületlenséggel!

Jernej szörnyen megörült, és egészen magához tért kábultságából.

— Isten hozta az urat! És Isten hozta szavait is, bármennyire barátságatlanok is! Ki nyujtaná kezét olyan embernek, akit még sohasem látott életében, és aki talán csempész, vagy zshivány? ... Én Jernej vagyok Betajnovából és azért jöttem, hogy megkeressem az Igazságot ott, ahol azt kiporciózzák az éheseknek!

Magasra emelte szemöldökét a nyelves fiskálisforma úr, és szörnyű meglepődéssel hallgatta Jernejt. Jernej pedig kezdettől végig aprólékosan elmesélte az ő szomorú történetét.

— Lássa! Így állogattak fálnak! Így rejtegették előlem az Igazságot, holott szomjú innyel vágytam utána! De én tudtam, hogy nem rejthetik el! Hogy balga a szándékuk, ha el akarják fűjni a napvilágot! És túljártam mindnyájuk eszén! Hallgattam az isteni szózatra, és röögös, hosszú útra adtam fejemet. egyenesen a császárhoz! Ő az Igazság kezdete és forrása! Vezessen hozzá!

Mégegyszer rábámult a nyelves fiskálisforma, különösen mosolygott, aztán elfordult és el akart menni.

— Hová, uram? — kiáltott kétségbeesetten utána Jernej, és rémület szállta meg. — Még nem tud mindent, még nem hallgatta meg kérésemet! Ki fog ebben az iszonyú Babilonban az oldalam mellett állni, ha maga elmegy? Nyujtsa a kezét, ha keresztény ember, ha él a szívében Isten igéje, és vezessen oda, ahol megtalálom az Igazságot!

És úgy remegett a hangja, mintha könnyek haratoznának rajta.

— Majd odajuttatunk! Az igazság és a józan ész helyére, — nyugtatta meg a fiskális és elment.

És alighogy elment, alighogy becsukódott mögötte az ajtó, mások jöttek be, fogták Jernejt és elvezették. Megzörrentek a kulcsok, kinyílt egy alacsony ajtó, és Jernej egy olyan szobába lépett, amilyent még sohasem látott.

Egészen üres volt a csupaszfalú szürke kis szoba. A fal mentén alacsony, széles lóca állt szennyes pokróccal befödve. Asztal nem volt a szobában. Alighogy körülcsudálkoztak szemei, máris bevágódott mögötte az ajtó.

Három ember volt már a szobában, három piszkos, toprongyos emberforma. Ábrázatuk nyers, barátságtalan volt, tekintetük rosszindulatú. Ilyen emberekkel még sohasem volt találkozása Jernejnek.

— Vajjon sohasem látták az Istent? Vajjon sohasem szomjazták Igazságát? — gondolta megrettenve. — Csak a kéreg ilyen rohadt és visszataszító rajtuk? Vagy már a mag is ki van kezdve?

És egész teste megrázkódott valami névtelen fájdalomtól, valami iszonyú félelemtől.

— Igazságot kértem tőlük, és ők tolvajok és gonosztevők közé taszítottak!

Egyikük felült az ágyán, durván rásandított, és érthetetlen nyelven szólt hozzá valamit. Jernej megremegett, a sarok legvégén álló lócához lépett, és nem nézett többé sem jobbra, sem balra. Gondolatai olyan gyötrelmesek voltak, hogy lelkében már nem bírt szárnyra kapni a bizalom. Szíve úgy megtelt szomorúsággal, hogy már nem találta meg az imádság útját.

Fejét mélyen lehorgasztotta, arcát tenyerébe rejtette, és keservesen zokogni kezdett.

Igy töltött Jernej három napot és három éjszakát ebben a rettenetes szobában, gonosztevők és zsványok között.

XVII.

Negyedik nap reggelén megnyílt Jernej börtönének ajtaja. Újból visszaadták neki batyuját, botját, kését, pénzét, és aztán szó nélkül elvezették.

— Hová, jó emberek? — kérdezte Jernej. De rá sem hederítettek a «jó emberek», s egyetlen szóval nem válaszoltak kérdéseire. Kocsiba ültették és keresztül-kasul hajtattak vele a széles utcákon, a szörnyű Babilon zürzavaros zajában, forgatagában.

— Hová, jó emberek? — kérdezte ismét Jernej, amikor a vasuti kocsiba lökték csavargók és tolvajok közé. De rá sem nézett senki. Kísérőjük a sarokban támaszkodott, és részvétlenül nézte, a csavargótársak pedig nevettek, mikor kint fütyentett a kalauz sípja, és megcsikordultak a mázsás kerekek. Jernej riadt tekintettel nézelődött. Egyszer csak szomorú, könnyektől vörösre sírt szemek pillantását érezte arcán.

— Ő is találkozott az Igazságtalansággal! S az Igazságtalanság görnyesztő terhet rakott vállaira! — villant meg Jernej agyában. — Fiatal még az arca, szíve tele lehet keserűséggel, csipetnyi gonoszság nélkül.

— Hová, testvér? — kérdezte Jernej. Az pedig csak nézett, nézett, nem válaszolt. Szomorú gondolatok tükröződtek egymásba kapcsolódó szemekben.

Igy utaztak. Elmúlt a nappal, és elmúlt az éjszaka. Vidékről-vidékre, vonatból-vonatba jöttek mentek az útítársak.

— Hová? — kérdezte Jernej mélységes megdöbbenésében. De senkisémmé vált a feleletre aggodalmas kérdéseit.

Mikor utoljára szállott ki a vasúti kocsiból, és körülnézett, szinte gyökeret vert a lába a csodálkozástól és megrökönyödéstől. Ezt a vidéket már látta valamikor. Igen! Távoli álmokképeiben mintha már látta volna. Megremegett és újból megkérdezte az oldalán strázsáló mérges embert:

— Ó jó ember, ó jó szomszéd! Ha tudsz beszélni, mondd meg nekem, mi a neve ennek a vidéknek? Hol vagyunk?

— Ez a szülőfölded! Még két óra Reszjeig. Hosszú és unalmas az út odáig. Azért, ha van pénzed, fogadj kocsit!

— Miért éppen Reszjebe? — kiáltott fel Jernej. — Az nem az én otthonom! Sem fivérem, sem nővérem, semmiféle atyámfia nem lakik ott! Ki hívott engemet Reszjebe? Ki küldött oda?

A mérges ember rándított egyet a vállán, megtömté pipáját és rágyujtott.

— Akkor hát gyerünk! És ne jusson eszedbe okvetetlenkedni! Reszjeig elkísérlek. Ott aztán ég ved!

Jernej nem kérdezősködött tovább. Fáradt, elcsigázott volt ugyan, de azért hosszú, egyenletes léptekkel bandukolt. A vidék szép volt; a vetés már kapára érett, a réteken magasan hullámozott a fű. De Jernej nem látta mindezt. Maga elé bámult a földre, és bozontos szemöldökei eltakarták szemeit.

Az út szelíden lankásodó hegyoldalban kanyargott, és a szép völgyben egyszer csak elővillant a falu szép, fehérre meszelt házaival. A falu birájának háza elé értek. A bíró megjéjt, mikor megpillantotta Jernejt.

— Soha nem láttunk! Senkisémmé emlékszik rád! És öreg napjaidra mégis hozzánk jössz, és a nyakunkba varrod magadat?!

— Nem fogok alamizsnáért rimánkodni! Senkinek sem leszek a terhére! — mondta Jernej. — Maroknyi szénát kérek csupán, hogy kipihenhessem magamat, mert elfáradtam!

Felbotorkált a padlásra, és a szénába heveredett. Sokáig nem jött álom a szemére. Az Istennel beszélgetett. De már nem úgy beszélt vele, mint a szolga az urával, hanem mint a hitelező az adósával.

— Teljesítsd végre, amit ígértél! Igazságot adtál az emberek szolgálatára, de az emberek elrejtették. Nem találtam meg a poroszlóknál, nem a bíráknál, nem a császárnál! A poroszlók gonosztevők közé hajítottak, a bírák röhögtek rajtam, a császárnál becsaptak! Nálad van, nálad kell lennie az Igazságnak! Te küldted, Te adtad erejét és hatalmát! Legyen hát gondod rá, hogy teljesedjék a Te isteni parancsod és akaratom! Hozzád menekülök! Egyedül Hozzád folyamodom, én, Jernej szolgalegény! Egyedül állok a világon, mint a kisujjam! És világos nappal megloptak, elrabolták igazamat. A Te törvényed itt lüktet a szívemben! Hallottam ígédet és ígéretedet! ... Add, hogy a bizodalom ne hulljon ki, ne haljon ki a szívemből! Most nyújtsd a karodat, mindenható Isten, igazságos Bíró!!

Igy társalgott Istennel Jernej és mélyen az éjszakába imádkozott. Amikor hajnalodott, felkelt és búcsúvétel nélkül útra kerekedett.

Sokáig gyalogolt, háromszor is pihent útközben. Végre alkonyat előtt Betajnovába érkezett.

— Mi az, Jernej? — faggatták, akik látták.

— Poros és rongyos vagy, derekad megroppant, fejed galamböszre fehéredett... Mi van veled, Jernej? — csodálkoztak rajta az emberek és hosszan néztek utána.

De Jernej rájuk sem hederített. Senkit sem köszöntött, senkinek sem válaszolt. Még az ő fehér-falú házikója felé sem érdeklődött egyetlen pillanással sem. Egyenesen a plébániára tartott.

Nyájas, pirosképű, természetes úr volt a plébános. Mosolygott.

— Ó, Jernej, ó, Jernej! Merre vándoroltál, hogy úgy megöregedtél, összeestél?

Jernej megállt az ajtó előtt. Roskatag dereka ki egyenesedett, szemei élénken villantak ki szemöldökei alól.

— Nem ülök le, mert már későre jár és fáradt vagyok, sietek!... Jártam a világot, porkolábtól bíróig, bírótól magáig a császárig! Nem találtam meg az Igazságot sehol az Ég alatt. Elásták, mélyen, százölnyire a föld alá! És ezermázsás sziklát gördítettek rá!... Már nem keresem többé a földön, ahol a poroszlók és bírák megtagadták az Istent és elárulták az ő igéjét és törvényét. Az Istennél keresem! Már csak egyedül Önála, aki bíró a bírák felett! Törje fel az Ő szolgája az Írás pecsétjét, magyarázza meg nekem az Ő igéjét és döntse el peremet az Ő Igazsága szerint!

A plébános Jernejhez lépett és nyájasan kezén fogta, mert könnyörületes volt a szíve.

— Nem úgy, Jernej! Nagyon sok rosszat tettek veled az emberek. Pogányul bántak felebarátjuddal!... De bocsásd meg nekik, mint ahogy Isten is megbocsátott azoknak, akik üldözték és megfeszítették!

Jernej eleresztette a plébános kezét, megütközve nézett arcába lázasan csillogó szemeivel és keményen kopogó szavakkal beszélt tovább.

— Nem a könnyörületességről, a megbocsátásról... az Igazságról van most szó! Ítéljen az Isten igéje, az Isten tanításai és parancsai szerint! Maga Isten szolgája! Szóljon hát az Úrnak szájával és nyelvvel! Az én oldalamon van-e az Isten, vagy a porkolábokén és a bírákén? Ebben ítélkezzék! Fáradt vagyok! Szeretném már a saját házamban, a saját ágyamban pihenőre hajtani fejemet!

— Vétkesek és tévesek a te gondolataid, Jernej!

— Ítélezzék!

— Hajolj meg, Jernej! Az Igazságtalanság előtt is hajolj meg! Majd ítélni fog az Úr!

— Határtalanul Igazságos Ő... Hol az Ő Igazságossága?... Enyém-e az a ház az Ő Igazsága szerint, vagy ha nem az enyém, hát kié? Maga az Úr földi apostola! Mondja meg hát neki, hogy döntse el végre pörömet!

Konok és eltökélt volt Jernej tekintete, arca pedig olyan kemény és merev, mintha kőből faragták volna. Szívéből az utolsó csepp keserűség is elpárolgott, de vele együtt ellobbant rendíthetetlen bizodalmanak utolsó szikrája is.

— Van-e Igazság az Istennél, vagy nincs?

— Istenkáromlók a szavaid, Jernej! — szólt valamivel élesebben a plébános és egy lépésnyire hátrált, mert félelem fogta el. — Ha Isten elé járulsz, ne követelődzzél állva, hanem ereszkedjél alázattal térdre, könyörögj és sírj!

— Nem fogok már sem könyörögni, sem sírni! Az én igazságom szent Igazság! Maga az Isten teremttette s bizonyára nem fogja ledönteni! Igéit nem fogja letagadni! Adósom! Nem térdelek... állok előtte és követelem jussomat!

És Jernej homlokát és arcát hirtelen elborította az a kevés vér, ami még volt benne. És amint beszélt, a szája széle remegett.

— Ítéljen! Mondja ki azt a szót, amelyre annyi keserves napon keresztül vártam: van Igazság, vagy nincs? Van Isten, vagy nincs Isten?

Ezeknél a szavaknál megrázkódott a plébános, reszkető kezét elhárítólag emelte Jernej felé és egészen a falig hátrált.

— El tőlem, istentelen!

Jernej még várt egy kis ideig. Csillogó szemeit a plébánosra meresztette.

— El, istenkáromló! — szaladt ki a plébános száján a megbotránkozás és a rémület hangja.

És Jernej lassan megfordult és... ment. Kemény léptekkel ment; nem görnyedt háttal és lehorgaszott fejjel, nem beteges meggyötörtséggel, ahogy jött. Szívében cseppnyi keserűség és szikrányi bizodalom nélkül.

XVIII.

Alkonyodott. A mezőről már hazamenőben voltak a parasztok és a cselédség. S akkor Szitárék házának tetején váratlanul megjelent a vöröskakas és keskeny piros lángnyelvek lobbantak magasan az égre. A ház után kigyulladt a hombár, az istálló, a pajta és mind a két kazal. A mohó láng egykettőre elhatalmasodott és tüzes, nyaldosó nyelveivel nagy erővel csapkodott az ég felé. Lobogó fahasábok röpködtek széles ívben a közeli gabonás táblákra, mintha emberi kéz hajigálná őket szanaszéjjel. Így lobbantotta meg Jernej az ő szörnyűséges fáklyáját.

Az emberek körülállták a féktelen lángtengert és reszkettek. Kinek jutna eszébe oltani ezt a szodomai tüzet, amelyet a szél lángoló felhőként kergetett maga előtt a völgyön végig és óriási, tűzesszárnyú madárként hessegetett a csillagtalan égbolt felé? Hajadonfővel álltak és réveteg szemekkel bámultak a bűnbe. Reszkettek és a megrémült szívek siránkozó-kérlelő imákat nyöszörögtek.

Ekkor előttük termett a nyurga. Jernej kormos kezekkel és megpörkölt hajjal. És vidáman felnevetett.

* — A pipámért jöttem, drágáim! Nem akartam, hogy a pipám is bennégjen... Itthon felejtettem, mikor világgá mentem... Mit szóltok hozzá? Nem pompásan ég a házam? Nem nagyszerű az én tüzem?... Akinek kéznél a pipája, rágyujthat! Van gyujtalék bőven!

És a szájába dugta pipáját, karjait pedig a csípőjére támasztotta és elégedetten nézte a ropogó lángokat.

— Jernej gyujtotta fel!

Alig hangzottak el ezek a szörnyű szavak, Jernej szemei előtt elsötétedett a világ, megbotlott és hosszában végigvágódott a földön.

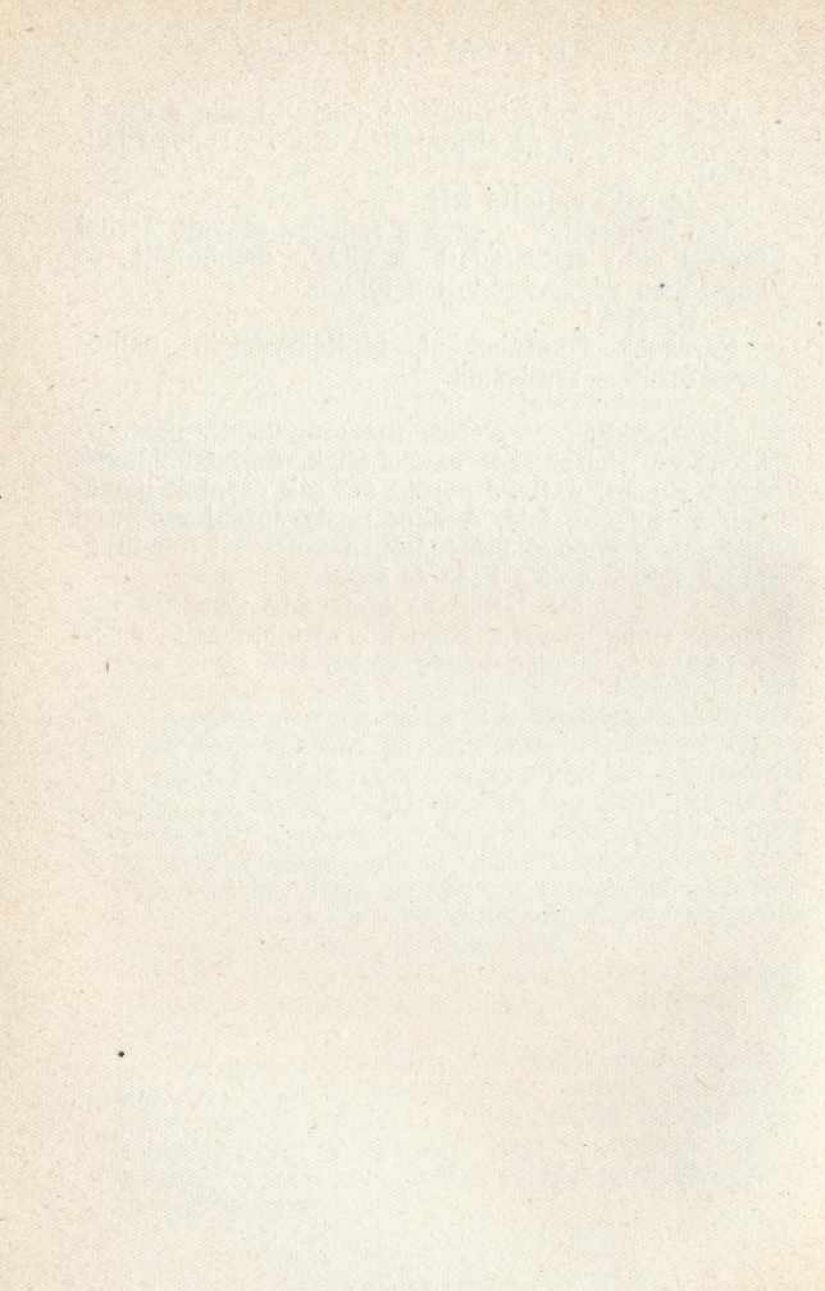
— Üssétek!

Parázsló fahasábokkal ütötték-verték, patkós bocskorokkal rugdosták.

— A tűzbe vele!

Megragadták és véres, összerugdosott, megpörkölt testét háromszor meglóbálták. Amint a lángok közé zuhant, pattogó-pörölő szikrák csaptak magasan a csillagok felé. Amikor pedig Jernej gyilkosai elléptek a ropogó máglyától, a koromtól mindnyájának fekete volt a keze és az arca.

Így végződött Jernej szolgagevény szomorú története Betajnovában. Isten könyörüljön rajta és az ő bíráin és minden bűnös emberen!

MIHASZNA MARKO
ÉS MÁTYÁS KIRÁLY

A regény eredeti szlovén címe:
POTEPUH MARKO IN KRALJ MATJAZ.

I.

«Kadar bo kralj Matjaž kraljôval,
Onda bo kmetiô dobro kmetôval».
(Ha visszatér Mátyás kora,
Boldog lesz a paraszt sora.) *

— Különösen pedig azt kötöm a lelkedre, fiam: ha kocsma akad az utadba, vágj a lovak közé és vess háromszor is keresztet!

Így szólt az apa és meghalt, Marko pedig egyedül maradt, mint a kisujjam. Sem anyja, sem testvérei nem voltak, rokonsága pedig szét volt szórva hét vármegyében.

Marko eltemette édesapját, aztán egy álló hétig siratta. Ez alatt az egy hét alatt ki sem mozdult a házból. Bezárkózott, valósággal beletemetkezett a falak közé és fiaszót nem váltott senki embergyerekével. Déltájt odaült az asztal mögé, megtörte a kenyeret, aztán oldalt lódfította a fejét és önkéntelenül kicsúszott száján a szó:

— Mit csinálunk délután, édesapám?

De apja széke üresen állt és Marko nem kapott választ a kérdésére. Ilyenkor keserves zokogásba tört ki, mint egy kisgyerek. Árva, néma volt a szobácska, mint szellőtlen, rekkenő nyári hőségben az erdő. És Marko is egyre árvábbnak érezte magát.

Így telt el hét nap. A nyolcadik napon csak elgondolta Marko:

* Szó szerinti fordításban: «Amikor Mátyás király fog uralkodni, akkor a paraszt jól fog gazdálkodni.» Egyike a Mátyás királlyal kapcsolatos szlovén közmondásoknak. (A fordító).

— De hát minek is gubbasztok ebben a bereteszelt házban? Hiszen nem vagyok sem beteg, sem gonosztevő!

Kitekintett az ablakon. Kint ragyogott a tavaszi nap.

— Bűn ilyen gyönyörű időben szomorkodni, — ötlött Marko eszébe. — Adjon a Mindenható örök nyugodalmat édesapámnak!... De hát hét napja már, hogy eltemettük és illendő, hogy szomszédainkat és barátainkat meghívjam egy kis halotti torra.*

Felállt s kitárta az ablakokat és az ajtókat. És a házból elillant a koporsószag, Marko szívéből pedig a szomorúság.

Nagy eszem-iszomot, gazdag lakomát csapott. Még a szomszéd falvakból is meghívta az ismerősöket. Olyan emberek is ültek szép számmal a roskadozó asztalok körül, akiket sohasem látott életében. De Marko senkitől sem kérdezte: ki fia, lánya? — Ihol asszony néném! Ihol urambátyám! Igyék és egyék, amíg van miből!

És ittak és ettek sötét éjfélig, pirkadó hajnalig, napsugaras délelőttig.

Kezdetben csendes volt a gyászoló gyülekezet. Komoly volt a szóbeszéd is. De hamarosan vidámitó borgőz telte el a szobát és csak az ünnepélyes, fekete kabátokon látszott a gyász, a szavakból és a szívekből elpárolgott. Amikor Marko a tizedik pohár fenekére nézett és gondolatai már kuszálódni kezdtek, egyszerre csak úgy rémlett neki, mintha valaki halkán vállára koppantott volna:

— Különösen pedig azt kötöm a lelkedre, fiam, ha korcsma akad az utadba, vágj a lovak közé és vess háromszor is keresztet!

* Szlovéniában sok helyen még ma is — miként eredetileg — a temetést követő hetedik napon tartják a tort. Innen e szokás népies neve is: *sedmina* (sedem = hét). A «sedmina» egyébként a halottsházban a halott lelkiüdvére hét napon keresztül tartó imás összejöveteleket is jelenti.

Kicsit vizolygott Marko, de azután megemelte teli poharát:

— Eh, nyughassék, édesapám! ... Csak nem sajnálja tőlem a saját torán ezt a pohár bort?

A vendégek tántorogva fel-felálltak és koccintgattak, hogy csak úgy csurgott a bor az asztalon és a padlón.

— A halottaké a mennyek országa, — kurjantotta Marko, — miénk a bor és a feledés!

Jókedv zajongott a korcsmában. A vendégek rekedt hangon kurjongatták vidám énekeiket. De hát hosszú az este és még hosszabb az éjszaka. Végre is belefáradtak a borozásba, bóbiskolni kezdtek, valaki pedig hangos hortyogásba fogott a sarokban.

— Micsoda? — kiáltott haragosan Marko. — Csak nem fogtok az édesapám halotti torán az asztal végében hortyogni?! Azért hívtalak benneteket?

És felugrott, fogta a harmonikáját és rázendített. Tüstént magukhoz tértek az álmos atyafiak. Újra megcsendültek a poharak, néhány szék felborult az asztal körül, megrengett a padló és — uramfia! — a gyászruhás vendégek fürge polkára perdültek.

Kint már derengett, a köd foszladozni kezdett és az új nap piros fénnel öntötte el a dombtetőt.

Arra jött egy mezőre igyekvő parasztasszony.

— Istentelen népség! ... Halotti toron, fényes nappal táncolnak!

Keresztet vetett és tovább ment.

És jött egy paraszt. Az erdőbe tartott.

— Dologtévő napon bort isznak! ... Mit fognak vedelni vasárnap?

Köpött egyet és tovább ment.

Hosszú az idő hajnaltól délig, hosszú még a korcsmában is. Marko is belefáradt végre a mulatozásba és harmonikáját a kályha mögé lökte. A vendégek pedig összekülönböztek, éktelenül ordítottak, öklükkel csapkodták az asztalokat, döngettek a padlót és végre is összeverekedtek.

— Micsoda? — rikkantotta Marko. — Hát azért hívtalak benneteket, hogy a halotti toron hajbakapjatok?

Nekiugrottak, alaposan helybenhagyták, aztán kilökték az eresz alá. A harmonikáját is utánahajtották.

Marko nagykeservesen hazakászolódtott, otthon végigdőlt a vetetlen ágyon és aludt egész nap és egész éjjel. Másnap reggel zúgó fejjel ébredt. Elgondolkodott, de csak hosszas gondolkodás után eszmélt rá, hogy meghalt az apja és hogy annak a torát ülték volna. Elszégyelte magát és szomorúság fogta el.

— Így becsültem meg édesapám emlékét! ... Így szívleltem meg a szavait! ...

De szomorúsága nem tartott soká. Rettentő szomjúság kínozza.

— Szeget szeggel, mámort borral!

Így okoskodott és visszalógott a korcsmába. Visszalógott és alkonyatig szopogatta a búfelejtő borocskát.

— Unalmas így pusztá bor és szóbeszéd mellett! — harsogta ittasan. — Korcsmáros, kártyát ide!

És hajnalig kártyázott, aztán hazatántorgott. Útközben összekerült a szomszédjával, de az kitért az útjából.

— Mondd, Marko! Nem szégyelled magadat? ... Fényes nappal! ... Nem szántasz, nem vetsz! ... Hogyan fogsz aratni?

De Marko nekimergesedett részeg fejével.

— Törődj magaddal és a banyáddal! ... Majd akkor szántok-vetek, ha kedvem tartja!

Aztán lefeküdt és aludt estig.

— Lám, már megint átaludtam az egész hosszú napot! — mondta bosszúsan, mikor felébredt. — Mások a mezőn izzadnak, én meg hortyogok.

És ismét bűnbánat gyötörte. De ez a futó bánat még rövidebb ideig tartott, mint az előző.

Kitekintett az ablakon. Kint már alkonyodott és a szomszédok hazatérőben voltak a mezőről.

— Mihez foghatnék most este? — gondolta magában. — Most már csak nem mehetek a mezőre!... Kinevetne az egész világ, ha éjjel dolgoznám, napal pedig aludnám!

És újból a korcsmába ment.

— Ide a kártyával, korcsmáros!

És egész éjjel csavargókkal, csempészekkel, semmiházi népséggel kártyázott.

De minden mulandó a nap alatt. A pénz meg éppenséggel! A bor viszont drága, a cigánynép meg csalafinta.

Egyszer álmosan, lomhán megdörzsölte szemeit és bűnbánó szívvel sóhajtotta Marko:

— Marko! Hová lett a pénzed?... Gézengúz cigánypereputtya!...

De egyidejűleg heves szomjúságot is érzett és gondolatai tüstént másfelé terelődtek.

— Pénz nélkül csak nem maradhatok!... Hát kinek kuporgatott apám, ki számára hordogatta a fényes koronákat a városi bankba, ha nem a fia számára?

Hamarosan egyéb ürügy is találkozott.

— Úgyis be kell mennem a városba! Legalább a pénzt is elintézem mindjárt... Hiába, csak nem lehet az ember fillérenyi pénz nélkül!

Alattomban arra is gondolt, hogy milyen szép a város és hogy milyen vidám benne az élet éjjelenként.

— Mért búsuljak egy örökkévalóságig az édesapám halálán? Hisz úgysem támaszthatom fel! Miért ne szórakozhatnám is kissé? — És anélkül, hogy az állatok után nézett vagy a cselédséggel szót értett volna a teendőkről, befogott és elhajtatott. Gyorsan porzott kocsija az országúton, dombnak föl, dombnak le. Persze sietett. Mikor a városba ért, egyenesen a bankhoz hajtott és fölvette a pénzt.

Szép vadonatúj bankókat nyomtak a markába, és Markonak repesett a szíve, mikor kabátja belső zsebében érezte a duzzadt pénztárcát. Peckesen lépegetett a széles városi utcákon, akár egy kis-király.

— Lássuk csak, milyen bort mérnek a városi korcsmárosok?

Addig kóstolgatta a jóízű városi borocskát, amíg rá nem esteledett.

— Nini! Már este van! Pedig éjjel igazán nem tanácsos hazamennem, — gondolta magában. — Gyengécske, döcögős az út, és rengeteg mindenféle az utonálló.

Dehogy félt Marko a rázós úttól, dehogy félt az utonállóktól! Hanem hát ő már olyan volt, hogy elsőnek jött ki a templomból és utolsónak a korcsmából. Minthogy pedig nem szeretett egymagában unatkozni, azért a fuvarosok és alkuszok vidám asztalához telepedett. Egy-kettőre összebarátkozott velük és itatta őket. Egész éjjel kártyáztak, és Marko ittas fejével egész éjjel veszített. Mikor aztán hajnal felé összeolvasta megmaradt bankóit, csak leesett az álla: a ropogós, kényes jószágból alig maradt egy-kettő hírmondónak, mintha orkán markolt volna beléjük.

— Azok a hitvány zsebmetszők! — sóhajtotta Marko, őszintén sajnálva szép tarka bankóit.

De nem szeretett sokáig szomorkodni, s így ezúttal is hamarosan megvívásztalódott.

— Eh! Maradt még elég! ... Ha nem az éjjel úsztak volna el, bizonyára ma kerülne sor rájuk ... Nem én izzadtam értük. Mért ríjjak utánuk?!

Befogta lovait és vidám fütyörészés közben hazafelé kocogott. A tárcája valóban csunyan megapadt. De azért még nem volt egészen üres. És Markonak esze ágába sem jutott a tegnapi napért búsulnia, még kevésbé a holnapival törődnie, amíg egyetlen fehér pénz lapult a zsebében.

Lassan hazaért. A háza előtt leugrott a kocsiról, a gyepelöt odahajította a szolgának, maga pedig egyenesen a korcsmába indult.

— A hosszú szekerezés ugyancsak összerázta a csontjaimat! Ilyen fáradtan csak nem állhatok tüstént munkába!

A korcsmában nagyon megörültek neki. Barátságosan üdvözölte a korcsmáros, még barátságosabban a szomjas banda. Legjobban azonban maga Marko lelkesedett.

— Hiába! Csak nincs párja a mi korcsmánknak, a mi pompás borocskánknak! — ujjongott könnyes szemekkel, és kínálgatta vele a betévedt csavargókat, koldusokat és vándorlegényeket. Estefelé már levetette a kabátját, előkapta a harmonikáját, és kurjongatva perdült a szoba közepére.

Így farsangolta végig az egész tavaszt és a fél nyarat.

Akkor egy mosolygó, verőfényes nyári napon váratlanul hatalmas zivatar kerekedett. Zengett az ég és olyan szörnyű jégeső zúdult a falura, aminőre emberemlékezet óta nem volt példa. A koromsötét felhőkből rettentő vízözön szakadt alá, a százados fák nádszálként hajladoztak vagy derékban roppantak ketté. Amikor aztán elvonult a zivatar és újra kiderült az ég, minden levélen és fűszálon kövér cseppek remegtek, mintha siratnák a szörnyű pusztulást. Mintha egy óriási ménes vagy egy hadsereg gázolt volna végig a vidéken. A fák kopaszon, lombtalanul, össze-visszaszabdalt terebélyvel meredeztek.

Marko benyitott a korcsmába, de a korcsma kongott az ürességtől. Kedvetlenül visszafordult, de az utcán is sehol mákszemnyi teremtés. Csodálkozva ballagott tovább. Végre kiért a mezőre. Ott egy barázda végében — uramfia! — egy térdeplő embert látott. Lehorgasztott, ökleire támasztott fejével, mozdulatlanságával olyan volt, mint egy földbe gyökerezett kőbálvány.

Elképedve ment tovább Marko és hamarosan a szomszédjával akadt össze, aki hazafelé tartott a mezőről.

— Honnan szomszéd?

De a szomszéd némán, lógó fejjel ment el mellette. Szemei vörösek voltak, mintha sírt volna.

Marko egyre jobban, egyre értelmetlenebbül bámult.

— Mi ütött az emberekbe? Miért olyan morcosak?

Az út felől jajveszékelés ütötte meg a fülét. Asszonyok jöttek feléje, mentek el mellette és zokogtak.

— Isten irgalmazz!

Akkor végre felderengett Marko fejében. Kitörő örömmel nevetett fel.

— Szántottatok és vetettetek! Hol van most a ti aratástok, jó emberek? Én nem szántottam, nem vetettem, és nem félek sem fagytól, sem jégveréstől.

Eliszonyodtak az asszonyok Marko istenkáromló szavaira és keresztet vetettek. A földje végében roskadtan térdeplő paraszt is meghallotta Markot és öklével feléje fenyegetett.

— Eh! gondolta magában Marko, — unalmasak errefelé az emberek. Nem hallani már szájukból csak jajveszékelést. Nem kell már nekik sem bor, sem muzsika, sem tánc. Még megpenészedem közöttük. Arra lefelé, Horvátországban, jó bort csapolnak; arrafelé vidám borisszák laknak. Odamegyek. — Nem sokat töprengett: befogott és elkocogott a horvát határ felé.

Ki tudná felsorolni, mi mindent nem mívelt ottlent. Szélhámosokkal, részeges csavargókkal kószált, dorbézolt, kártyázott. Először a pénzét herdálta el az utolsó garasig; azután elkótyavetyélte a lovait és a kocsiját, végre még a kabátját is, úgyhogy részegen, félmeztelenül került az út árkába a becsületes emberek megbotránkozására és gúnyjára. Egy jószívű szekeres néhányszor alaposan

végigvágott rajta az ostorával, ahogy meg is érde-
melte, aztán mint a zsákot a szekere-re nyekkentette,
és az eszméletlenségig részeg Markot magával vitte
a határon túlra.

A dögös kocsin kijózanodott Marko.

— Na, mi az? Megsántultatok, gebék? — kiáltott
mérgeesen a lassan, kényelmesen poroszkáló lovakra.

A fuvaros kivette szájából a pipát, köpött egyet az
útfélre és Marko felé fordult.

— Mi kifogásod, szégyentelen, kótyagos boros-
hordó, a lovaim ellen? Azok mindig jól tudják,
mennyi elég nekik. Inkább mondd meg, honnan való
vagy, ki fia-borja, hogy tudjam, hol dobjalak le a
szekeremről!

Marko nagyot nézett és egyre jobban csodálko-
zott. A lovakra tekintett... nem, nem az ő lovai!
Végigsiklott a szekéren... csakugyan, a szekér
sem az övé. Jól megdörzsölte a szemeit, orrába csí-
pett... nem, nem álmodik!

— Hol kódorogtál, mit míveltél Marko? — kér-
dezte magában szemrehányólag, és halk bánat fész-
kelődött a szívébe. Végignézett magán: kezei tele
voltak zúzódasokkal, egész alakja tetőtől talpig
piszkos, sáros volt, se kalapja, se kabátja... csa-
vargó lett belőle, aki elől kitér a jóézésű ember.

— O Marko, Marko!

Apránként emlékezni kezdett erre is, arra is. —
Tivornyáztunk... igen... és kártyáztunk!... Ami
azután történt vele, arról semmit sem tudott szegény
feje.

— Oh, a zshiványok! Hogy kifosztottak minde-
nemből!

A fuvaros megint feléje fordult.

— Hé, ember! Mondd meg már, hol vagy otthon,
ha egyáltalán van otthonod, mert én itt balra térek!

Marko szó nélkül leugrott a szekérről, és a jobbra
kanyarodó úton tovább baktatott. Kábult feje még
mindig zúgott és forgott körülötte a világ.

— Hej, Marko, Marko! Hát így térsz haza? ... És még hozzá fényes nappal! ...

Mikor falujába ért, megbújt egy kazal mögött, és ott várakozott estig.

— Kié lehet ez a kazal? — töprengett magában. Olyan mihaszna csavargóvá lett, hogy már a saját szántójára, saját kazlára sem ismert.

Este tolvajként lopakodott a szülőfalujába. Mezei dülöutakon, házak és kerítések mögött bújkált, árkokon ugrált keresztül.

A saját háza előtt megállott és az ablakon át bekémkedett a kivilágított szobába. Bent a szolgálégy és a szolgálólány terpeszkedtek az asztalnál, ittak és lakmároztak. — Istentelen tolvajok! — fortyant fel Markoban a méreg.

De nem mert bemenni a házba, szégyelte magát ilyen piszkosan, rongyosan. Halkan, lábujjhegyen felóvakodott a létrán a padlásra, ott beletemetkezett a szénába és tüstént elaludt. Csak másnap reggel jött teljes tudatára viselt dolgainak. Kétségbeesetten markolt a hajába és felhördült.

— Mit csináltál, mit műveltél, Marko?! Maga az ördög szállt meg! ... Most aztán se pénzed, se kocsid, se lovid!

Így jajveszékelt Marko, és kövér könnycseppek gördültek végig az arcán.

— Nem szántottál, nem vetettél! ... Pedig ha a jégeső kilencvenkilenc kalászodat agyonpaskolta volna, a századik bizonyára megmaradt és tavaszra százszoros áldást hozott volna... Mi az ördögöt kerestél ott lent Horvátországban?

De Marko nem az az ember volt, aki kiadósan tudna bánkódni. Alig száradtak fel arcán a könnyei, máris megnyugodott, és visszatért elpusztíthatatlan, szívárványos jókedve.

— Mit gyötrődjem? Minek óbégassak most már? Ami történt, megtörtént! ... Most új életet kell kezdenem ... Még van rá idő!

Felállott, bement a házba, átöltözködött, aztán kiállott a küszöbre.

— Milyen gyönyörű őszi délután! Lassanként már le is hanyatlik a nap... Ma bizony már semmihez sem foghatok.

Alig gondolta mindezt jól végig, máris erőt vett rajta a kísértés, és félig öntudatlanul a korcsma felé indult.

— Hej, Marko! — estek neki a korai borozgatók és munkakerülők, miközben a korcsmáros a kezét nyújtotta feléje. — Hol, merre csatangoltál, hogy olyan régóta nem láttunk?

— Világgá voltam! — vetette oda Marko, de nem vallotta be, hogy a horvátságban elmulatta kocsiját, lovait és kabátját... Kinek mi köze hozzá?

Letelepedett az asztal mellé, és csak ivott, ivott és ivott késő éjszakáig.

— Mit csináljak? — vigasztalgatta magát. — Ha tékozló fiú módjára elvesztegettem tavaszomat és nyaramat, hogyan vezekelhessenek ősszel!... Várjuk meg az új tavaszt! Hisz még messze van a világ vége!...

Igy mentetetődözött és boldognak érezte magát, hogy még előtte van az egész hosszú, munkátlan és gondtalan tél.

Hamarosan valóban beállott a hideg. Észak felől fagyos szelek fujdogáltak, és korán leesett az első hó. Marko roppantul örült a hosszú téli estéknek. Valósággal tábort ütött a jó meleg korcsmában és szakadatlanul ivott, kártyázott. Még a szentestét is ott itta végig a korcsma asztalánál, az egész falu nem kis megbotránkozására. Amikor felszedelődzött éjfél misére, tántorgott, botladozott és alig tíz bizonytalan lépés után visszatámolygott a korcsmába, nehogy elvágódjék a hóban és elaludjék benne.

A szentestén pontosan éjfélkor szállta meg utoljára valami bűnbánatféle; részegen üldögélt az agyonöntözött borasztal mellett, és két kezére

támasztott fővel bóbiskolt. Egyszer csak hirtelenében felrezzent és tágra meresztett, álmos szemével az ajtó felé pislantott.

— Mit állsz ott? — kiáltotta és egész testében reszketett a félelemtől.

Kitárult az ajtó, és a küszöbön megjelent hosszú bőrbekecsében, fekete kucsmájában Marko apja. Csak állott és haragos szemével egyenesen a fia arcába nézett, de nem szólt egy szót sem. Aztán halkán újra becsukódott az ajtó.

— Korcsmáros! — kiáltotta Marko. — Hé, korcsmáros! Ki állott az imént az ajtóban?

— Álmodol, Marko! — csodálkozott a korcsmáros. — Részeg vagy és rémképeket látsz. Eridj haza!

Feltápáskodott és csakugyan hazabotorkált Marko. De gyötrő álmai voltak, mintha malomkő feküdnék a szívéen. Úgy tetszett neki, hogy magányosan vándorol a sáros országúton, koldusszegényen, rongyosan; se háza többé, se talpalatnyi földje, se erdeje; egész vagyontája a harmonikája...

De mikor másnap felébredt, eszébe sem jutottak többé gonosz álmai vagy édesapja, és sem bűnbánat, sem a vezeklés gondolata nem nyugtalanította többet. A lejtőn alágurított kő is neki-nekiütözik egy-egy kiálló sziklának, aztán tovább pattan és még gyorsabban gurul a völgybe.

Minden garasát, minden mozdítható holmiját elitta Marko, aztán egy uzsoráshoz fordult kölcsönért.

— Olyan mindegy, az enyém-e ez a parcella vagy sem! Még mindig elég marad anélkül is! — okoskodott magában és vidáman tovább kortyogatott.

Így úszott el az egyik parcella a másik után. Majd sorra kerültek a rétek és az erdő. Mintha árvíz mosta volna el alóla a földet! Végre már maga sem tudta, mi az övé, mi sem. De nem is töprengett rajta sokat, amíg előtte állott a boros üveg.

— A vezeklés, a búslakodás az öregek dolga! Amíg fiatal az ember, mulasson!

Ès Marko ugyan mulatott. Mikor megúnta a falubéli korcsmát, a szomszéd faluban ütötte fel a tanyáját, itatva boldogot-boldogtalant, barátot-ismeretlent. Híre futott viselt dolgainak az egész környéken és messze vidékről összecsdültek a mihaszna munkakerülök és hamiskártyások, hogy Marko rovására igyanak és zsebeljenek.

Nem gondolt ő már semmivel sem. Így aztán az sem jutott az eszébe, még csak egy futó pillanatra sem, hogy a legmélyebb hordónak is van fenéke.

Megint bekopogtatott az uzsoráshoz.

— No, mi az, Marko?

Meghökkent Marko a barátságtalan fogadáson.

— Eh! Hát mi volna?!... Adjon ide még száz forintot!

— Nagy pénz az, Marko! Hogy fogod vissza-fizetni?

— Hisz ott van még a házam!

— A ház már régóta nem a tiéd.

Marko elképedt. Valósággal megdöbbsent.

— Mulatni jól tudsz, Marko! De számolni annál rosszabbul! A házad, az a barátságos kis fészek, már az enyém... Csak készítsd a pénzt és hozd hamarosan a kamatokat!... Isten veled!

Úgy eltámolygott Marko, mintha fejbe kólintották volna. Hazament, leroskadt az ágyra és csak bámult a mennyezetre.

— Hát álmodom?

Nem álmodott. Megpróbálta, hogy szép sorjában végig gondoljon mindent, de gondolatai tehetetlenül, kábultan körben kóvályogtak és nem találtak semerre sem kiutat a fullasztó helyzetből.

— Mikor úszott el és hogyan és merre úszott el minden? Hisz jókora volt a birtok, s a szántónak nem volt párja az egész határban!... Hová lettek a selymes, széles legelők, a pompás erdő? Lehetetlen, hogy mindezt egyetlen ember, egyetlen tél során eltékozzolhassa! Hová lett az én szép birtokom?

Hánykolódott ágyán, nyöszörgött, töprengett, de semmi okos gondolat sem jutott az eszébe.

— És a házam?... Az én szép szülőházam!... Bizonyára tévedett az a zshivány, vagy pedig galádul rászedett... Persze, könnyen rászedhetett... Hisz sohasem tudtam, mit írok alá. Csak az volt a fontos számomra, hogy a markomban érezzem a pénzt.

Megutálta sajátmagát és öklével kezdte verni a homlokát.

— Ó én szerencsétlen! Ó én mihaszna, tivornyás, tékozló csavargó!

Felkelt fektéből és ész nélkül fel-aláfutkosott.

— Igen! Ez volt az én házam, otthonom!... Itt született a nagyapám. Itt született az apám, és itt ringott az én bölcsőm is.

A nyugtalanság, a furdaló lelkiismeret kiüldözte az istállóba, a pajtába, a kamrába.

— Ez mind az enyém volt!... És egykor mind zsúfolásig tömve volt!... Most üres és pusztá minden!... Mint a halottasház temetés után!...

Kiment a mezőre, a rétre. A mezőn a melegen tűző nap már megolvasztotta a hótakarót, felengesztelte a fagyos földet, és a nedves talajból friss fű zöldelt.

— Ó földem! Földecském! Édesanyám! Te is az enyém voltál valaha!

Tenyérébe temette arcát és felzokogott. Mélységes, kínzó keserűség fojtogatta.

Közben szép bíbor alkony borult a tájra és a nap eltűnt a távoli hegyek mögé. Csípős esti szél lengedezett. Marko lehorgasztott fejjel, testben, lélekben megtörve, holtfáradtan jött vissza a faluba, és lábai, mert már megszokták, egyenesen a korcsmába vették.

Köszöntés nélkül lépett az ivóba; komoran, rossz-kedvűen ült az asztal mögé.

— Az éjjel hozomra iszom!

A korcsmáros sunyin hunyorított a szemével és halkan füttyentett hozzá.

— Máris, Marko, máris?!

Megütközve nézett rá Marko.

— Mi az?

— No, no! Ne vedd zokon, Marko! De hát tudtam, hogy egyszer ez lesz a farsang vége... Hogyisne!

Marko mérgesen csapott öklével a tölgyasztalra.

— Hogy mersz így beszélni velem?... Azelőtt másképp beszéltél!... Meghíztál a pénzemen, és most félvállról nézel rám!

— Hisz nem szoltam semmit! Hisz adok hitelbe, hogyne adnék!... Majd megfizeted!...

— Persze, hogy megfizetem! — kiáltotta Marko, és csak úgy égett az arca a haragtól s a szégyentől.

Magában pedig azt gondolta:

— Nehéz az embergyerekének pénz nélkül boldogulnia! Amíg fényes koronák csörögtek a zsebemben, olyan volt, mint a csöppentett méz!... Most bezzeg majd hogy el nem kerget a küszöbéről!

Minél mélyebben nézett a poharába, annál tudatosabbá lett benne ez a gondolat.

— Most már Isten neki, fakereszt! De pénzre, mindenáron pénzre kell szert tennem!

Így gubbasztott az asztal sarkában. Rá sem nézett senkire, nem váltott szót senki fiával. Mindnyájan, akik látták, kitalálták:

— Vége van! Meglátszik az arcán!

Marko pedig így tünődött tovább:

— Hátha mégegyszer elmennék hozzá!?... Talán csak rosszkezdvében találtam a minap! Talán megbosszantotta a felesége, és rajtam töltötte ki a mérget!... Meg kell mutatnia, mennyivel tartozom neki voltaképpen, hogy tudjam, nem csalt-e meg?... Úgy van! Még egyszer elmegyek hozzá!

S amikor így elszánta magát, egy szempillantás alatt vége lett lehangoltságának, testi-lelki zsidbadtságának. Derekasán tovább ivott, másnap reggel

pedig felkerekedett és beállított az uzsoráshoz. Apórá végigvizsgálta a kötelezvényeit, megnézte, mit írt alá. Amint így nézelődött-számolgatott, egyre jobban kezdett remegni és halványodni.

— Úgy van-e, Marko, ahogy mondtam?

Nem válaszolt mindjárt, csak bámult révetegen a levegőbe. Szemei előtt forgott a világ.

— Nem igaz! Ez lehetetlen!

Elmosolyodott az uzsorás szatócs.

— Ott az írás! Olvasd és számolj, Marko!

Marko újra olvasott és újra számolt, de a számok táncoltak előtte, sőt úgy rémlett neki, mintha egyenesen a szeme közé röhögének.

— Még csak egyetlen egy százast, ember!

— Egy lyukas koronát sem, Marko! Még egy koszos huszast sem, hisz menten elinnád az egészset!

— Mihez fogjak most pénz nélkül? — nyöszörgött Marko. — Hisz kenyérre valóm sincsen!

— Előbb fontoltad volna meg ezt, Marko! Előbb! Csak eridj Isten hírével és gondolj a fizetségre!

Tántorogva fordult ki Marko az uzsorás szobájából, mintha még mindig részeg volna.

— Mi vagyok most egyéb mihaszna csavargónál!? Otthonom az országútja, ételem a levegő... Az alamizsna minden vagyonom...

Tavaszi volt, de Markonak eszébe sem jutott, hogy kinézzen a mezőre.

— Mit kínlódiam most már? Minek verejtékezem a más földjén? Minek hajtsam a más malmára a vizet?

Beült hát a korcsmába, ivott hozomra és örült, hogy nem kell a mezőn gyötrődnie.

Egyszer aztán csak megkérdezte a korcsmáros:

— Tudod-e, Marko, mennyi a tartozásod? ... Mikor akarsz már fizetni?

Marko felfortyant.

— Megcsaltalak-e már valaha, hogy követelődzöl rajtam?

— Dehogy csaltál meg!... Dehát... tudni szeretném, mikor látom már a pénzemet!

— Csak tölts és légy nyugton! Majd megfizetek!

— Mikor??

— Csak nem félted azt a pár rongyos garasodat?

— Dé bizony féltem, Marko, mert azt mondják, hogy már mindened elúszott.

— Ki mondja azt?

— Akik tudják!

Avval kiment a korcsmáros és nem hozott több bort az asztalára. Marko pedig megszégyenülten és dühösen hazadohogott. Másnap alkonyat felé újra eljött a korcsmába. Odavitték a lábai, mert nem ismertek más utat. Rekkenő volt a hőség és Marko szomjazott.

— Na, mi az, Marko? Meghozta a pénzt? — ütött rajta a korcsmáros.

— Csak még ma éjjel hitelezz! — felelte lehorgasztott fejjel Marko.

— Garasárát sem! Eleget tivornyáztál! Itt az ideje, hogy végre hozzáfogj a munkához!... Álló esztendeje, hogy korcsmáról korcsmára kószálsz!

— Mért nem mondtad ezt korábban? — felelte mérgesen Marko.

A korcsmáros hangosan felnevetett.

— Akinek pénze van, az előtt tárva-nyitva az ivószobám ajtaja! De üresszebbü csavargókat nincs kedvem etetni-itatni... Isten veled, Marko!

És azon éjszaka nem mulatott Marko. Sem azon éjszaka, sem soha többé, amíg csak meg nem ütötték a dobot háza előtt.

Pontosan úgy történt minden, ahogy azt gyötrő álmaiban nem egyszer megálmodta: a harmonikája maradt egyetlen gazdagsága. Fogta a harmonikát, még egyszer szülőházára pillantott, szemeivel még egyszer végigfutott az utcán fel egészen a korcsmáig, aztán vidám füttyszóval, gondtalanul világgá indult.

II.

Világgá indult és mivel szép melegen sütött a nap, eszeágába se jutott búslakodni vagy bánkódni. Nagy a világ és hosszú az emberi élet! Egyszer majd valahol... mindegy, hogy hol és mikor... bizonyára reá is rátalál az öröm. Valahol reá is vár egy nyugodalmas, csendes zug; édes, zavartalan, dologtalan boldogság. Mert mire való az emberi szív, ha nem arra, hogy örökös reménykedés bizseregjen benne?

Nótára gyujtott, hogy ne unatkozzék. Körüljárta szemeit a vidéken és őszintén elcsodálkozott, mennyire megváltozott minden körülötte. Azelőtt sohasem vette észre, milyen szép az erdő; milyen fenséges az ő sötétzöld végtelenségében; örökös, szívet szomorító-vidámító zúgásában. A mezőt sem látta még soha ilyennek: valósággal élt és lélezett. És sohasem vette észre azokat az apróka fényeket, amelyek ott lebegtek felette, piros lángvirágokként ki-kigyulladtak, meg ellobbantak. Csodálatosan szabadnak érezte a szívét. A föld a végtelenségbe tárgult ki körülötte minden irányban, forrt, lelkendezett, lobogott és az ég is izzott, zengett a feje fölött.

Marko vidám nótákat muzsikált és olyan könnyűek voltak a lábai, hogy rájukcsavarhatta volna a végtelenbe szaladó egész országútat. Néha találkozott egy-egy paraszttal vagy parasztasszonnyal, fáradt, cipekedő emberekkel, akik ólomlábakkal lépegettek és maguk elé bámultak. Lenézőleg, irigykedve vágott feléje egy-egy mogorva tekintet:

— Könnyű neked, csavargó garaboncás!

Marko csak nevetett.

— Milyen ostoba voltam, hogy búslakodtam és balga gondokkal terheltem magamat. Éppen ilyen görnyedten baktatnék most én is; éppen ilyen komoran, mérgesen néznék az Isten szép világába, mint ezek, ha nem segítettél volna az igazi élethez, gézengúz, zsvivány korcsmáros!

Ilyen volt Marko, magának és családjának nem csekély szomorúságára. Mint a falevél, amely verőfényes napon hull le a fájáról, tétován himbál a szélben, meg-megragyog, majd egyszer a természet és az élet rendje szerint eltűnik a szemünk elől, végre pedig földet ér és elrohad... a természet és az élet megmásíthatatlan rendje szerint.

— Hej, Marko! Hol fogod lehajtani a fejedet? Már alkonyodik a völgyben és hűvös szél húz észak felől.

— A kazal tövében fogom álomra hajtani a fejedet, tökélte el Marko. — Azért vannak a kazlak a világon. Sőt, azért ácsorognak olyan tisztaságban a falvaktól.

Leheveredett, elaludt és olyan hangos hortyogásba fogott, hogy csak úgy visszhangzott a kis völgy. A plébános éppen az ablakban könyökölt és számolgatta a csillagokat, amint az Isten csodatevő keze sorra gyujtogatta őket az égen. Hallotta a homályon keresztül a hortyogás egyenletes zaját, rozszalólag megcsóválta a fejét és becsukta az ablakot.

Egyszerre csak felrezzent Marko és riadt szemekkel bámult az éjszakába, amelyen, mint óriási nyitott ablakon keresztül, az örökkévalóságba láthat az ember. Amott egy nagy, nyugodtfényű csillag... most kialudt... nini! ismét fellobbant. Arra tovább nagy, fekete fellegek kergetőznek, el-elfüggönyözve az örökkévalóság égi ablakát. Erős, hűvös szél támadt a domb felől, a kévék a kalangyákban meg-megzúgtak.

— Ez hát az ágyad, Marko? — És a dolgok rendje szerint keserű, gyötrő bűnbánat furakodott a szívébe.

— Hej! Még csak nyoszolyád sincsen és dolmányod sincsen, hogy betakarhatnád didergő testedet... Onnan letről pedig idefehérlik egy szépen meszelt házacska... Az út mellett bóbiskol és a mezőre, a jóságos, még aludtában is tápláló mezőre vigyáz. A domboldalon hatalmas rengeteg hajlik fölébe, mint feketepalástos, feketekucsmás hű komornyik.

Heves zokogás rázta meg Markot.

— Mit míveltél, Marko? Meggyaláztad, elárultad szülőházadat, édesanyádat... Most idegen emberek járnak a szobában; idegen emberek kemény csizmasarkai csikorognak a padlóján; idegen nevetés visszhangzik a falak között... És édesapámnak a lelke nem talál nyugalmat; a szobából kiűzték a padlásra, onnan a paitába, a kazal tövébe... onnan is tovakergették... Ó, én mihaszna!...

Átkozta magát, míg nehéz zokogás közben újra elaludt. Másnap harmatos, hűvös hajnalra ébredt. Feje fölött piszkos, rongyos felhők lógtak az égen. Kimerülten, testileg-lelkileg meggyötörtén indult a falu felé. Szegényes, félreeső volt a falu; az ablakok félig rohadt, mohos szalmatetőök alól pislogtak a világba, mint rosszindulatú, csippás szemek.

Marko mélyen a fejébe húzta a kalapiját és hosszú léptekkel sietett végig a falucskán. A korcsma küszöbéről azonban rászólt a korcsmárosné.

— Hé, Marko!

— Az ördögbe is! Rám ismert!

Még mélyebbre rántotta a kalapiját és oda sem pillantott a korcsmaküszöb felé.

— Marko!!

— Eh! Hisz már úgyis megszomjaztam, megéheztem! — gondolta magában Marko és megállott.

— Hová, háová olyan sebbel-lobbal, Marko?

— Világgá, anyám, világgá! Fiatal vagyok! Mi-
nek gubbasszak a kályhasutban?

— Hát már meg sem ismered körösztanyádat?

— Jé! ... Adj Isten, körösztanyám!

Azzal belépett a házba. Az asszony bort és fehér cipót tett elébe, Marko pedig halkán hálát adott az Istennek, akinek gondja van a vándormadarakra.

— Mi újság otthon? Hová igyekszel?

— Ide... oda... amoda... az országút irányá-
ban! ... Otthon — köszönöm a kérdését — csak
megvolnánk... De a jégeső úgy tönkrevert min-
dent, hogy egy fűszál sem maradt a mezőn; az er-
dőt a vihar valósággal leborotválta; a ház pedig le-
égett a pajtával és az istállóval, ólakkal együtt. Még
a harmonikámat is majd hogy el nem sodorta a
szélvész.

Marko iszogatottnyelegetett és nem szégyelte
magát a csúf hazugságért. Keresztanyja pedig ke-
resztet vetett és mélyen, szánakozón felsóhajtott.

— Mihez kezdesz most, szegény Marko?! Ma-
radj nálunk szolgának!

— Jól van! Maradok!

Sarokba tette a harmonikáját és szélesen, ottho-
niasan elterpeszkedett az asztalnál. Egyszeribe vi-
dám gondolatok lepték meg és olyan kellemesen
érezte magát a társaságukban, mintha langyos víz-
ben fürdenék.

— Lám! Hát szolgálni fogsz! Még pedig egy tisz-
tességes, vendégszerető házban; a saját kereszt-
anyádnál, aki becsületes nénike... fizessen meg az
Isten a jóságáért! Dolgozni fogsz, mint minden jóra-
való ember. Összekuporgatsz egy kis pénzecskét;
megnősülsz. Lesz újra házad, szántód, réted; aztán
még veszel is hozzá egy-két szalag földecskét, egy-
egy rétet, erdőt, lovacska; hébe-hóba néhány vi-
dám órácskára be-bekocsizol a városba is.

Elnyúlt a padkán, feje alá tette karjait, bámult a
mennyezetre és... boldog és gazdag volt.

Estére megjött a gazda. Néhány paraszt is vetődött a korcsmába. A gazda felhajtott egy pohárral, aztán az asztalra könyökölt. Poros, barázdás volt az arca, mint egy kemény, repecskes, terméketlen göröngy. Bizalmatlanul nézett Marko szemeibe.

— Isten tudja, igaz-e mindaz, amit te itt nekünk meséltél, Marko? Biztosan eltékozoltad, eltivornyáztad a házadat, földedet, erdődet. Most aztán persze tiéd az egész világ... No de... Isten hozott!

Isten hozott! — visszhangzott a nyájas szó Marko lelkében és eszébe jutott, milyen szépek is voltak napsütötte, áldott szántói és árnyas erdeje.

A parasztok csendesen iddögáltak. Az ő arcaik is porosak, ráncosak voltak. A feltúrt föld pora szürkéllett kezeiken, ruhájukon, hajukon, torzonborz szempilláikon.

— Olyanok, akárcsak istenhátamögötti falujuk: komorak, mogorvák, barátságatlanok, — állapította meg magában Marko, és ürességet, árvaságot érzett a szíve táján.

A padkán egy hajlotthátú, csontos öreg paraszt üldögélt. Egészen beburkolózkodott poros kabátjába. Olyan volt, mint a sírhant: aszott, meddő, lehangoló.

— Abban az időben még hírét sem ismerték az adónak, katonaságnak. Ellenben kétszer arattak évenként. Jégesőnek, szárazságnak, áradásnak se híre, se hamva. Az emberek ölbetett kezekkel üldögéltek a kályhasutban és mégis tejszén-vajban fürödtek... Az én szemeim látták azokat az idöket... A saját látó szemeim!...

Az öreg halkán, nyugodtan mesélt, révetegen bámulva maga elé, mintha álmában beszélne. A többiek figyelmesen hallgatták és közben jelentősen egymásra villantak szemeik.

— A saját látó szemeivel látta!...

Markó szívében csudálatos visszhangja támadt az öreg szavainak. Mintha valaki azt mondta volna neki: «Nem is olyan okatlanok a te gondolataid!

Úgy volt hajdanában... és megint úgy lesz... egyszer!...»

A kocsmáros elnevette magát.

— Mikor voltak azok a jó idők? Mikor csalta meg a föld az embert?

Az öreg felemelte szikkadt, csuparánc ábrázatát. Hosszan a lámpafénybe bámult, szempillái meg-megreszkettek, és mondta:

— Nem a föld... az ember csalta meg a földet!

Marko elmélázott. Tekintete messze révedt, a hegyeken és nagy vizeken túlra... Mégis csak úgy lehetett az hajdanában! Az emberek ölbetett kezekkel üldögéltek és tejben-vajban fürödtek...

Hazaszedelőzködtek a parasztok. A falu néma lett. A kormos, fagerendás mennyezetről szerény mécses pislogott, a szoba félhomályba temetkezett. Marko a padkán heverészett és merész álmokat álmodott. A gazda és vén szolgája az asztal mellett üldögéltek. A szolga köhécselt és sóhajtozott. Ő is álmodozott...

— Mert úgy volt az hajdanában... Meg van írva...

Ábrándozott-mesélt az öreg legény.

— Akkorában volt az, mikor Mátyás király uralkodott a világon... Mátyás legyőzte mind a királyokat és császárokat és egyedül uralkodott egészen a tengerig. Minden bajnak, szenvedésnek vége szakadt az ő országában s a föld népére jó világ virradt. Mátyás elkergette a várurakat, a vámszedőket és poroszlókat, eltörölte a dézsmát, adógarast és a föld népének visszaadta ősi szabadságát, jogait. És az Isten megáldotta jóságáért, igazságosságáért: a föld olyan búsásan fizetett, mint még soha azelőtt; jégeső, aszály, vízözön nem pusztított. A paraszt annyit aratott-takarított, hogy nem tudta, hová rakja az életet; szűknek bizonyult a hombár és a pajta... Ebben a zsíros bőségben aztán elbízták magukat az emberek, és pártot ütöttek Isten és fel-

kent királya ellen. Büntetésül még ugyanabban az évben rémséges jégeső zúdult a földre; a hegyek megnyíltak és szörnyű árvizek öntötték el a völgyeket. A föld egyetlen kalászt, a szőlőhegy cseppnyi lőrét sem termett. Minden baj és szenvedés visszaköltözött az emberek közé. Iszonyú éhínség és döghalál kapott lábra országszerte... Mátyás király elkeseredett ekkora hálátlanság láttára és meghalt. Vele meghalt az igazság is a földön!

A mennyezetről hunyorgott a mécses, majdhogy el nem lobbant. Szomorúak voltak az arcok pislákoló fényében, mint a halottakéi.

— Nem! Nem halt meg! — kiáltotta Marko. És valami úgy szorongatta a szívét, mintha minden reménység megfulladt volna benne... És mintha Mátyás halálának még a gondolatára is ő maga is meghalt volna. Szinte látta magát... szemfedősen... kiterítve... Hogyan is élhetne az ember, hogyan, ha Mátyás valóban meghalt??!

A szénában feküdtek Marko és az öreg szolgálégy.

— Nem! Nem halt meg! — sóhajtott már félálamban Marko.

— Mit én bánom! — dünnyögte az öreg legény. — Régen volt! Sohasem lesz többé! Szervednünk kell! Isten legyen irgalmas a szegénységgel!

— Nem halt meg! Nem kell szenvednünk!

Nagy sokára elaludt Marko. Bár Isten tudja, elaludt-e. Mert gondolatai hajszálnyira sem csaptak ki kerékvágásukból.

— Nem halt meg! Meg van írva, hogy parancsára szétnyílt a hegy és hogy ő hűséges harcosaival a hegy mélyébe vágatott. Ott ül most egy nagy kőasztal mellett, tenyerébe hajtott fejjel; hosszú szempillái arcán pihennek, szakálla az asztal köré csavarodik... Ott ül és alszik és vár...

Felsőhajtott Marko. Álmában-e, imetten-e, ki tudná?

— De egyszer még felvirrad a nap! A te napod, Mátyás király! És a pihenésre vágyó, örömszomjas testvéreid napja! Megnyílik majd újra a hegy, elővágtat belőle Mátyás király, legyőzi a királyokat és császárokat és egészen a tengerig fog érni a hatalma. És akkor visszatérnek azok a boldogságos idők, amikor újra ölbe teheted karjaidat és tejbenvajban fürödhetel.

A hegyek felől még nem is pirkadt.

— Talpra, Marko! Talpra!

Felijedt Marko és felcsudálkozott.

— A mezőre, Marko!

Eszébe jutottak szép álmai és nagyon elszontyolodott. S amikor a mezőre indult, épen olyan nehézkes és ormóttan lett, akár csak az öreg szolgálégény vagy a gazdája. És mintha hályog telepedett volna a szeme szivárványára is: nem látta az erdőt, az ő zúgó, suttogó szépségét; nem látta a napot, amely teli tüdővel lélekezett, diadalmasan tüzelt a dajkáló melegére áhító ég felé. Mereven a lábai elé bámult, feje mélyen aláhorgadt, lábai botladoztak a rögben s alig vonszolta őket. Gondolatai, álmai... elsüllyedtek, a hegy mélységes mélyébe csukódtak.

Estére irgalmatlanul kimerült, és csak aludt és álmodott volna akár az ítélet napjáig... Ott ül, lám, a gazda... fáradtan, hallgatagon, rosszkedvűen. Mellette a szolgálégény... komoran, morcosan... «Régen volt, sohasem lesz többé»... Amott ülnek a parasztok... sorsukba való kelletlen bele-törődéssel, fanyarul, sovány, barázdás ábrázattal, tele vágyakozással, sóhajos sóvárgással.

— Ó ti mindnyájan, mindnyájan! — gondolta magában Marko, és aláhanyatlott a feje. — Nektek mindnyájatoknak Mátyás király elé kellene zárándokolnotok. Még ennek a párolgó, égfelé vágyakozó földnek is Mátyás király jövetelét kellene lesnie!

Lefeküdt, de álom nem jött a szemeire.

— Valamikor, — nyüzsögtek a gondolatok a fejében, — valamikor úgy éltem, ahogy illik egy rendez ember fiához. Ölbetett kezekkel gubbaszthatam a kályhasutban; csüreim, kamaráim roskadásig tömve voltak... Így volt ez egyszer hajdanában... De aztán minden elmúlt. Isten tudja, miért? Jól tartottam vendégeimet, és mindnyájan jókedvűek voltunk. Muzsikáltam nekik, s ők — testvéreim, Mátyás király hűséges jobbágyai — táncoltak... Egyszer aztán az történt... de hát hogyan is történt...? ... meghalt Mátyás király, és engemet világgá kergettek. Még egy harapásnyi kenyeret sem tettek útravalónak a tarisznyámba... Ó istentelen, szélhámos gazemberei! ... Pedig szívük szerint ők is mindnyájan olyanok voltak, mint én: szeretnének ők is ölbetett karokkal henyélni, szeretnének tejben-vajban fürödni, szeretnének inni, muzsikálni, táncolni, s a lelkük tele van sóvárgással. De hát irigykedtek rám, gyűlöltek és világgá kergettek a zsványok!

Nagy-nagy szomorúság nehezedett rá.

— Hej! Mi lesz most veled nélkülem, én szépséges fehér házacskám? Olyan nyájasan mosolyogtál mindig felém, mikor a korcsmából hazaballagtam. Soha meg nem szentségtelenített téged egyetlen homlokomról alágördülő verejtékcsepp, egyetlen mellemből panaszra hördülő sóhaj!... És te, gyönyörűséges földescském! Mit fogsz most csinálni nélkülem? Az én ekevasam soha fel nem hasogatta, soha meg nem sebzette vajúzó, fáradt méhedet!... És mi lett veled nélkülem, suttogó, sötét erdőcském? Az én kezemtől soha egyetlen cseppnyi véred ki nem hullott; mohába, indába temetkezhettél, álmodozhattál!... Hajlék, erdő, mező! Menynyire búsulhattok most utánam, igazi gazdátok után!

Messziről hallotta az erdő zúgását, a búzakilátások zizegő énekét, az elárvult ház fojtott sóhaját.

Másnap, hogy a mezőre ment, még görnyedtebb volt a háta, még ólmosabbak lettek a lábai, még mélyebbre konyult a feje. Már hasonlított az öreg szolgálégényhez. És árva szíve falán már ott kopogtatott a síri gondolat: régen volt... sohasem lesz többé!...

Kiballagott a mezőre. A mezőn egy parasztot pillantott meg és meg kellett állnia. Szétvetett lábakkal, mélyen aláhajolva görnyedezett a rög felett. Nem kapa volt a kezében. Isten tudja, miféle vaskó volt; vörösen ragyogott a hajnali nap fényében, mintha vérzenék. Arca kemény és nyers volt, szemei sötét homloka és sűrű, bozontos szemöldei mögé bújtak.

— Verjen meg az Isten! Verjen meg az Isten!

Teljes erejével odavágott, hogy a konok rög apró darabokra morzsolódott. Lábával dühösen rugdosta a föld arcát, hogy a hantok csak úgy röpködtek a barázdán keresztül.

— Verjen meg az Isten! Verjen meg az Isten!

És újra odavágott. Dereka belegörbült a lendületbe, izmai ropogtak az izzadt ing alatt. Minden suhintása nyomán tompán felnyögött, felhördült a a föld.

— Miért bántasz? Mit vétettem neked?

Marko csak állt, mintha gyökeret vertek volna a lábai, és csak bámult.

— Hogyan gyűlöli jóságos édesanyját! A szíve mélyén neki is ott él Mátyás király!

Alkonyatfelé elcsigázottan, holtfáradtan hazavánszorgott. Agyában nyugtalanító gondolatok kergetőztek.

— Ez nem az én otthonom! Mégcsak a széna sem az enyém, amelyen végignyúlok... És a föld sem az enyém!... Szántok és vetek, de mások fognak aratni... Az útra hullik a verejtékem... Nehéz lélekzetemet elkapja a szellő... A kenyerem alamizsna... Hej, Marko, Marko!

A szolgálégény felsóhajtott és köhentett egyet.

— Hát csakugyan azt hiszed, Marko, hogy nem halt meg? Hogy él?

— Él! Hogyne élne!

A szolgálégény másik oldalára fordult a zizegő szénában s egy mélyet sóhajtott.

— Én is eléje mennék!... De lábaim már reszketősek... Alig állnak félrőnyire a sír szájától... Amerikába szeretnék!...

Hallgatta Marko és gondolataival már is ott volt a tengeren túl... Ott, ott uralkodik Mátyás király, ...s az emberek ott ölbetett kezekkel kényelmeskednek és tejben-vajban fürdenek.

— Amerikába szeretnék!... A fiam után!... Nem ír!... Persze, jól megy a sora!... Akkor még jóformán csupaszszerű gyerek volt... Semmit sem ír!... Bizonyára már sok pénze van. Talán már házat is vett magának. Talán meg is nősült... Szeretném látni... a menyemet... Semmit sem ír... Messze van... De én vén vagyok, alig félrőnyire a sír szájától.

Újra megfordult s elaludt.

Marko pedig képzelődött, álmodozott, szunyókált.

— Az ő szívében is él... Az ő sóvárgásában... Alig félrőnyire a sír szájától... Hogyne élne hát az én fiatal szívemben!

Szépséges álmokat gombolyított s végre ő is elaludt.

Harmadnap megint a mezőre ment Marko. Gyönyörű nap volt odakint. Az ég kékje ragyogott, mint az Isten arca. Marko pedig roskatag, meggyötört, földhöz láncolt aggastyán lett időközben. Nem látta már a nap tündöklését és nem hallotta a búzamezők énekét. Szétterpesztett lábakkal görnyedezett a hantok fölött és verdeste az anyaföld becsületes ábrázatát, hogy annak forró, fájdalmas könnyei — szürke rögmorzsák — csak úgy zuhogtak rá vissza.

— Verjen meg az Isten, átkozott göröngye!

Amikor este hazabandukolt, arca a feje búbjáig poros volt, mintha lapáttal kemény agyagból nagyolták volna ki.

Adjisten nélkül állított be otthon és vacsora nélkül feküdt le, fejét ökölbeszorított kezeire nyugtatva.

— Nem bírom tovább! Nem bírom!

Könnyű, langyos szellő kezdett fujdogálni. Kellemes gondolatokat sodort feléje.

— Ott a hosszú, végtelen országút!... De hátha csakugyan végtelen?... A szív örökösen remélni, örülni szeretne... Ott az országút!...

A szénában — a sötétben — mozdult valami. Marko meg sem moccant.

— Hogy sorvadoztak-haldokoltak már ezek az én szépséges ábrándjaim! Kezemet, lábamat megkötözték. Mozdulni sem bírtam... Pedig még olyan fiatal a lábam s a szívemben annyi öröm szunnyad!... Hozzá megyek!... Mátyás király nem szívelte a szolgaságot és a szolgákat. Országából elkergette a várurakat, vámszedőket és poroszlókat. A föld népe ölbetett kezekkel édegett és tejben-vajban fürdött.

Ismét zizzent a széna. Marko meg tovább álmodozott.

— Lám! Mindenki hozzá törekszik. De hiába! Lábuk, kezük meg van bilincselve... Még a föld is, a forrongó, párolgó, égbesóvárgó anyaföld is őt várja... Hiába!... De én felkerekedem erre a szépséges, boldogságos útra! Vidám szívvel, hónom alatt a harmonikámmal vágok neki... Isten veled, körösztanyám! Isten veled, korcsmáros! A ti szívetek titkos dobbanásának irányában megyek.

Újra zizzent a széna. Valami felsötétlett Marko előtt. Marko felriadt.

— Hé, öreg! Mit akarsz?

A padlás ajtaja megcsikordult és kivágódott.

— Hé, vén boldogtalan! Mit akarsz?

Az öreg legény felkelt és mintha részeg volna, úgy botladozott a szénában. Némán keresett valamit. Arcát nem lehetett látni a homályban.

— Hé! Mit csinálsz?

De a szolga nem válaszolt. Nem sóhajtozott és nem is köhécselt. Fehérlő kezeivel tovább motoszkált a szénában. Az arca kísértetiesen sápadt volt, amint elő-elővillant a homályból.

— Lám! — gondolta Marko. — Az ő szívében is él Mátyás király! Örökösen ő jár az eszében.

Végre megtalálta az öreg, amit keresett. Majd a padlásajtó élesen belenyikordult az éjszakába s a falhoz csapódott.

Egyszeriben mintha kioltották volna az ég halvány derengését.

— Hé!

Néma csend volt a tető alatt. Még a széna sem zizzent.

— Nem, nem! — ugrott fel Marko félálomban. — Barátom, vén tökfilkó, nem arra van az út!

Felpattant és botorkálva az ajtóhoz került. Az ajtóban sötét árnyék imbolyott a levegőben.

— Nem, nem! — tört ki Markoból a megdöbbenés és a rettenet. És elvágta a kötelet, hogy a nehéz, sötét test a padlásra zuhant. A szénában egy ideig rángatózott, fel-feltápászkodott, meg újra elvágódott.

— No, mi az?

— Eh! — legyintett a szolga tántorogva. — Későre jár már! Aludjunk!

Újra lefeküdtek és betakaróztak. Hűvös volt az éjszaka.

Megint moccan valami a szénában. Az öreg legény mocorgott. Nem tudott elaludni.

— Semmit sem ír!... Én is elmennék oda... Mert szomorú és terhes a földi élet. Nehéz az öreg ember sora... És a menyemet is szeretném látni!

Marko gondolkozott, bóbiskolt és majdnem elaludt.

— Én pedig tudom, hol és merre kell keresnem! A hegy mélyében alszik... Amott a domb a sötétlő rengeteg mögött! Egy nagy asztalra könyökölve ül és alszik. Feje tenyerében pihen. Hosszú szemöldökei az arcán nyugszanak. Szakálla az asztal körül csavarodik... Ott alszik és vár...

Elaludt. Mint a gyermek, aki félmájában szép, régi mesét hallgatott, álmában aztán világgá indul, hogy megtalálja az aranytollú madarat.

Még mielőtt pirkadt, felkelt és a lábával kinyomta az ajtót. Kívülről ködös, hűvös, harmatos hajnal köszöntötte. A ködön keresztül alig tudta megkülönböztetni az út mellett vigyázó sudár jegenyéket. A mező is szunnyadt még, a dombok sem úsztak még elő a homályból. Megborzongott a metszően hűvös hajnali szélben, a szívébe azonban egyszeriben friss és bátor öröm fészkelődött. Csak nézte, miként fehérlett elő mind jobban és jobban a köd a homályból, miként ébredezett, újjongott, miként szakadozott félénk, menekülő foszlányokká. Megint a vándoreMBER vidám szemeivel látta a világot és gyönyörűséges kép tárult eléje.

— Még sohasem láttam ilyen szép hajnalt! — mondta és mosolygott a szája.

Mellette a szénában ott feküdt az öreg szolga, kabátjával övig betakarva. Fedetlen melle zihálva lélekezett. Nagy, nehéz kezei oldalt heverték a teste mellett furcsán görcsbe merevült ujjakkal; olyanok voltak, mint ásatag, göcsörtös, sáros gyökerek. Barázdás, poros arca kemény és komoly volt.

— Ott fekszik, — gondolta Marko. — Így fekszik születése óta és így fog feküdni holtáig... Sohasem indult meg. És meg sem is találná sohasem... Isten veled, öreg cimbora!... Tiszteltetem a fiadat Amerikában, szép menyedet és Mátyás királyt.

Azzal elindult, félrekapott kalappal a fején, har-

monikájával a hóna alatt. Füttyörészve ment el az ablak alatt. Egy futó pillanatra be is nézett a szobába.

— Isten veled, gazda! Isten veled, körösztyanyám! Adjátok át üdvözetemet Mátyás királynak!

Végigment a ködben szundikáló szegényes falun. Alacsony kunyhók gubbasztottak az út mellett. Egyetlen hangot, egyetlen sóhajt nem lehetett megneszelni mélységes, gyötrelmes álmukból. Eszébe jutott az öreg szolgalegény, akinek a keze-lába meg van bilincselve.

— Marko! — sikoltott fel ekkor egy rimánkodó, kétségbeesett, rettentő félelemmel teli kiáltás. Mintha éhes kutya üvöltene fel a pusztaságban, gazdájának elvesztére eszmélve.

Marko kelletlenül rázta meg a fejét.

— Lám, most rikogat az öreg! De mikor ideje volt a felkerekedésnek, nem tudott elszakadni vackától.

— Marko!!

Valami sötét, himbálózó, nehéz tárgy vált láthatóvá a padlásajtóban. Marko legyintett a kezével.

— Mit kiabálsz, oktondi? Beletemetkeztél a szénába és azt szeretnéd, hogy én is örökre beletemetkezzem.

Meggyorsította lépteit és nem nézett többé vissza.

— Nyügös öreg! Hová mehetnél most már görnyedt hátaddal, fáradt lábaiddal? ... Előbb indultál volna menyed megkeresésére!

Pajzánul elnevette magát, amint eszébe jutott a menyecske. Szép, kikapós, feketeszemű, pirosarcú, villogó fehérfogú fiatal asszonynak képzelte. Ruganyosan, fürgén szökelltek lábai a pajkos gondolatra. Muzsikálni kezdett és a menyecske máris táncrea perdült képzeletében.

— Na! Minden az Isten kezében van! ... Ki tudja, nem találkozom-e egyszer váratlanul még

vele is? Nagy a világ!... Hej, Marko! Még sok öröm vár rád a földön!

S a pirkadó hajnalban édes gondolatok rajzottak agyában.

Messziről, a falu felől, a fehér ködből magányos hang tört elő, mintha valaki halkán megkoccintotta volna a lélekarangot, mintha felsikoltott volna valaki. Aztán újra csend lett.

Megilletődve megállt Marko, levette kalapját és keresztet vetett.

— Adjon az Isten örök nyugodalmat fáradt lelkének!

Aztán sebes léptekkel tovább tipratott a domb felé. A dombtetőn napsugaras hajnal fogadta. A még szundikáló völgy mélyen alatta feküdt a gomolygó ködben.

A dombon túl, a napsütésben megelevenedett a mező, megzúgott az erdő. Nap, mezők, erdők: mind vidáman köszöntötték a vándort. És Marko tisztességtudóan megemelte előttük kalapját és nyájasan viszonzta üdvözlésüket. Látta, érezte, hogy a nap olyan simogatón, melengetően süt rá, mint senkire másra; hogy a mező gyönyörűségesen zengő éneket dúdol az ő tiszteletére; hogy az erdők bókolva hajladoznak és suttognak feléje. Látta, hallotta, érezte mindezt és csudálatosan megvidámodott.

Igy ment-mendegélt hegyeken, völgyeken, erdőkön, vizeken keresztül. Három nap és három éjjel vándorolt és meg sem kottyant neki. Közben muzsikált és az emberek elnémultak az ámulattól, úgy hallgatták. Nem élt még soha muzsikus, aki olyan bűbajos-édesen ömlő dalokat tudott volna, mint ő. Talán maga a Garaboncás sem. A nap ragyogott, a mező zengett, az erdők zúgtak ebben a felejthetetlen muzsikában.

De hát ki nem ismerné az emberi állhatatosságot és elégedettséget? Egyszer csak beborult az ég, hideg szelek kerekedtek és Marko mélyen homlokára

húzta a kalapját, a lába elé kezdett bámulni és szomorúság fogta el.

— Elfáradtam! Meddig tart még ez a vándorút és hová visz?

Egy kazal tövében lefeküdt és keserű gondolatokkal viaskodott.

— Milyen oktalan és hálátlan voltam! Vándoroltam a végtelen országúton, korgott a gyomrom, s akkor rámköszönt egy derék asszony, az én jószágos keresztanyám. Szíves szóval behív a házába. Kenyeret, bort tesz elém az asztalára. És azt mondja, maradjak náluk szolgálégénynek. Hej, be jó dolgom lett volna nála! Nem hiányzott volna az ég világán semmim! Nem kellene hányódnom a nagyvilágban! ... És én mégis megszöktem tőle! Éjnek éjszakáján, mint a gonosztévő! Még csak istenhozzádot sem mondtam senkinek! ... Ó, te mihaszna Marko!

Ószinte könnyek peregtek az arcán.

Alkonyodott. A fellegek egyre sűrűbbek és sötétebbek lettek. Már csöpögött. Messziről — mintha a föld alól jönne — tompán megdördült az ég. S Marko szíve még nehezebb lett.

— Mi lesz most? Nem marad más választásom, mint a halál!

Kezeibe temette arcát és keserves zokogásba tört ki. S amint így kísírta magát, szomorúsága is megenyhült, lelkiismerete is megnyugodott.

— Mit használ most már ez a rémisztő nagy bánat? Ha ma esik, majd holnap újra kiderül... Van még egy nagybácsim. Miért ajándékozott volna meg velem az Úristen?... Tisztára elfeledtem döreségemben, hogy voltaképen hozzá indultam. Bácsikám nagy úr és gazdag ember. Őlbetett kezekkel pőfékel az ámbituson és tejben-vajban fürdik.

Még fel sem száradtak könnyei és szíve már megint újjongott, gondolatai pedig Mátyás országa felé lódultak.

— Bácsikám nagy úr és gazdag ember! Kétemeletes, zöldbablakos szép fehér háza van. A legmagasabb dombról sem lehetne belátni kövér földjeit... Egyszer majd arra jár Marko, a nagybácsi megpillantja a küszöbről, elébe lép, feléje tárja két kezét és betuszkolja a házba. A szobában már terítve lesz az asztal. Pompás pecsenyék, piruló kalács hívogatva mosolyognak a belépőre, a butéliákban pedig aranyként csillog a tüzes óbor... «Most aztán ülj csak le, Marko! Igyál, egyél és meséld el, hol és merre jártál, hogy s mint ment a sorod!».

Igy ábrándozott Marko és nehezen várta a másnapot. Nem jött álom a szemére. Egyszer aztán egy villám fellobbanó fényénél egy magas, sötét emberalakot pillantott meg, alig kartávolságnyira fekvőhelyétől. Mintha a földből nőtt volna ki, úgy termett előtte. A fény ellobbant, a hegyek mögött megdőrdült az ég és megint vak éjtszaka borult fölējük. Marko felkönyökölt és a sötétségbe meresztette szemeit, de nem látott semmit.

— Hé! Szólj, ha ember vagy!

A szalma megzizzent, de felelet nem érkezett szavaira.

Marko keresztet vetett magára.

— Szólj, ha ember fia vagy! De ha a sátán szült, hordd el magadat a pokolba!

Megint villámlott és akkor Marko egyenesen az arcába látott az idegennek. Sem fiatal, sem öreg nem volt: csontos arcán hosszú, ritkás sörték éktenkedtek, födetlen fején kusza, kondor haj; riadt, bizalmatlan, marcona tekintet bujkált a szemében, mint a gonosztevőkében, ha nyomukban a pandúrok. Rongyos, piszkos volt egész alakja. Inge sem volt, s kabátja alól meztelenül villogott ki a melle. Nyaka körül kendő tarkállott.

Marko elgondolta: embernek ember, bár nem sok jó néz ki belőle; Isten tudja, honnan sodródott ide!

A felhők villámfénye megint ellobbant.

— Hé, ember! — kiáltotta Marko. — Beszélj, ha van nyelved!... Ki vagy és miért csatangolsz itt ilyen késő órában, a becsületes emberek álmát zavarva?

Az ismeretlen mélyen felsóhajtott.

— Ó, becsületes, istenes emberfia, kinek tiszta a lelkiismereted és a szíved bűn nélkül való!... Ne szólj hozzám, bűnöshöz, mert méltatlan vagyok, hogy halljam hangodat... Éjszaka van és vihar közeleg. Imádkozzál az én esendő lelkemért!

Marko megszánta a bűnbánó csavargót.

— Én is gyarló bűnös vagyok csak... s itt elég szalma van mindkettőnk számára. A kazal pedig sem az enyém, sem a tiéd. Pihend ki magadat és ha kedved tartja, panaszold el a szenvedéseidet, hogy megkönnyebbüljön tőle a szíved!

Hatalmas villám cikázott végig a sötét égbolton kelettől nyugatig, s az egész kazal vakító fényárban fűrdött.

A jövevény meghökkent és csodálkozva szaladt ki száján a szó:

— Nini! Nem te vagy a harmonikás Marko?

— De igen! Az vagyok!

A jövevény pedig térdreborult előtte és keserű könnyekre fakadt.

— Bocsáss meg nekem, Marko! És ne átkozz engem!

Marko csak ámult-bámult.

III.

Marko csak ámult-bámult.

— Kinek gondolsz, hogy térdelsz előttem?... Nem vagyok pap, hogy meggyóntassalak és feloldozzalak bűneid alól!... Látom, fáradt vagy. Kérsz hát magadnak fekvőhelyet és mesélj!

A jövevény fészket tört magának a szalmában és leheveredett, miközben nehéz sóhaj szakadt ki meggyötört szívéből.

— Ó, Marko! Szörnyű bűn nyomja a lelkemet! Sokkal többet vétkeztem, mint amennyi szenvedést mért és mérhetne még rám — büntetésül — az Úristen... Most nyomorult, rongyos koldus vagyok, hogy még a cigányok sem fogadnának be társaságukba. Bocskoromról lerohadt a talp, kabátom cafatokban lig-lóg a vállamon. Kalapommal Isten tudja hol rohan a szélvész. De így van rendjén! Így kellett történnie és nem volna mákszemnyi igazság a földön, ha nem így történt volna!

De, Marko, valamikor más idöket láttam! Fehér gallérban, tarka selyemnyakkendőben, szép fekete ruhában és úrimódi cipőkben kényeskedtem. Borzas hajam szép simára volt fésülve, kezeim fehérek, gondozottak voltak. Mazsolás, puha kalácsot ettem, tüzes óbort szürcsölgettem... Így volt ez valaha! ...Elmult!... Ölbetett kezekkel henyéllhettem, tejben-vajban fürödhettem!

— Hogy hogy? — kiáltott közbe élénk érdeklődéssel Marko.

— Igen! Tejben-vajban fürödhettem! De nem sokáig. Mintha csak egyetlen szempillantásig tartott volna földi mennyországom... Hallgass ide, Marko! Elmondom az egész szomorú történetet...

Egy nagy, zajos városban éltem és eszembe sem jutott otthonom, jövődöm. Minek gondoltam volna rájuk? Hisz zsíros bőségben úsztam!... Egyszer aztán csak azt írja édesapám: «Oda a birtok, a szép szántók, legelők, lovak és fejőstehenek! Csak a puszta ház maradt meg, hogy ne kelljen az országút árkában felfordulnom... Vén és beteges lettem... Te még fiatal vagy és munkabíró. Okulj a példamon!» Így lett vége az én dáridós farsangomnak, mielőtt jóformán még ráeszmélhettem volna. És hosszú, keserves bőjt következett a nyomában! Úgy álltam ott tétován a város közepén, mint a gyermek a pusztaságban. Fehér, kényes kezeim elszoktak a munkától. Fejem még zúgott a farsangi mánortól; okos, józan gondolat számára nem jutott benne szikrányi hely. Batyúba kötöttem hát cókómókomat és mentem, amerre a két szemem látott.

Hosszú hónapokig és hosszú évekig bolyongtam a világban. Hol jól ment a sorom, hol galádul. Hol ragyogott a nap a fejem fölött, hol beborult. És Marko, egyre ritkábban ragyogott... Keresztülkaszul jártam a fél világot. Sok népet, országot megismertem; sok magas hegyet megmásztam, sok tengert végig hajókáztam. De sehol sem találtam meg a nyugalمامat. Mindenütt nyomomba szegődött a szomorúság, a bánat. Furdalt a lelkiismeret. Belefáradtam.

Egyszer aztán — csak nem régen — arra riadtam fel egy éjszaka, hogy a nevemen szólít valaki.

— Gregor!

Ki ismerheti nevemet ebben az idegen országban, ezen a puszta vidéken? — gondoltam magamban és nagyon megijedtem. Néma, sötét éjszaka volt körülöttem. Egy elhagyott üres istállóban dideregtem.

— Gregor!

Reszketett bennem a lélek. Mert képzeld csak, Marko, édesapám hangjára ismertem. Az ő szomorúság, szemrehányó hangjára. A nehéz ajtó megcsikordult a szélben, megvillant az ég és a küszöbön ott állt előttem az édesapám, botjára támaszkodva, görnyedten, gyámoltalanul. Mint álombeli látomás: jött és továtűnt... Felállok, egész testemben reszketek, fogaim vacognak a félelemtől és hidegtől. De az ajtó becsukódott mögötte, a küszöb már üres volt, az ég pedig újra elsötétült és újra néma, kóromsötét éjszaka borongott körülöttem.

Éreztem, tudtam, hogy abban a pillanatban halt meg az édesapám és hogy halálos ágyán szemrehányással teli, szomorú hangon hívott engemet. S én még azon éjjel fogtam a vándorbotomat és neki-vágtam, hegyeken, völgyeken keresztül, hogy felkeressem apám sírját vezeklő, engesztelő miatyánkommal.

Kint zuhogott az eső, süvöltött a szél. De a vihar nem zavarta Markot tünődésében.

— Lám! Egy ismeretlen, jött-ment ember!... Az utamba vetődött, rongyosan, toprongyosan... De arca az én arcom, gondolatai az én gondolataim!...

Végsőt morrantott a zivatar, majd elült. Szél ke-rekedett, széthajtotta, idegen tájakra kergette a ki-merült fellegeket.

— Alszol, Marko?

— Nem tudok elaludni. Mesélj valamit! Meséld el, hogyan mentél haza az édesapád sírjához vezekelni!

Sokáig hallgatott a jövevény, azután mesélni kezdett. És elmondotta Markonak

ALI PASA SZOMORÚ TÖRTÉNETÉT.

... Nem messze innen élt Ali pasa. Azelőtt Féliksz volt a neve. De Féliksz nőtt, egyre terebélyesedett

és végre Ali pasává hízott. Gazdagságát nem lehet szavakkal leírni. Kora hajnaltól késő estig mehetnél és nem járnád be földjeit. Övéi voltak a legtermékenyebb szántók, a legzsírosabb legelők, a legszebb erdők. A parasztnak alig maradt pár köves, kopár, pántlikányi parcellájuk. Magtárai tömöttebbek voltak a Fáraóéinál. Marhája több volt, mint a bibliai Jóbnak, miután az Isten visszaadta neki egészségét és kegyelmét. Háza — fehérfalú, zöldablakos kastélya — egy domb déli lejtőjén állott. Reggeltől estig sütkérezett a verőfényben és nézelődött a völgybeszorult nyomorult parasztviskók fölött, mint a pap a prédikáló székről a gyülekezet fölött. Ha valaki a völgyből megpillantotta a kastélyt, azonnal lekapta süvegét, mélyen alágörnyedt, mintha már a hátán érezné a hajdu ostorát. Így tért vissza e völgybe a robotnak, a dézsmának és a rabszolgaságnak a kora.

A legcsodálatosabb a dologban azonban az, hogy miként történt mindez. Ali pasa úgy jött erre a vidékre, mint ahogy egy közönséges lócsiszár jönni szokott: pizkosan, agyafúrtnan, kétlakian, de jókedvűen, vídám ábrázattal, akinek közelében nem unatkozhatik az ember. A vidék olyan istenáldotta, termékeny vidék volt, hogy a parasztnak minden nagyobb gond és baj nélkül éltek. Szegény nem akadt köztük, adóssága nem volt senkinek. Még félre is tehettek évenként néhány fényes tallért, mert sem részeges, sem tékozló nem volt köztük, ... Ilyen volt a helyzet, amikor a végzet Ali pasát — másszóval Félikszet, az agyafúrt lócsiszárt — erre a vidékre sodorta. Ettől a perctől kezdve minden gyökeresen megváltozott.

Szokás volt, hogy az emberek vasárnaponként összejöttek a korcsmában. De csak vasárnaponként, amiként az egy tisztességes keresztényhez illik is. Késő éjszakáig azonban sohasem maradtak ki. Sohasem fordult elő, hogy éjféltajt faluhosszatt kurjon-

gattak, vagy zavarogtak, vagy hogy hajnalonként árok- és útszerte fetrengtek volna ahelyett, hogy dologvégezni a mezőre mennének... De alig tűnt fel Ali pasa a láthatáron, egyszeriben minden megváltozott. Mintha maga a pokolbéli ördög szállotta volna meg a völgyet és jámbor népét! Senkinek sem ízlett többé a munka. Annál szívesebben dári-dóztak és nótáztak. Mulatozó jókedvük már nem fért el a falu egyetlen korcsmájában. A lócsiszár hát egy másikat is nyitott és a korcsmája mindig tömve volt. Nemcsak vasárnaponként és éjszakánként, hanem nappal és hétköznaponként is. Mert pompás fickó volt ez a Féliksz! Nagyszerűen tudta az embereket szórakoztatni és érdekfeszítő történeteket tudott mesélni. Azokról a régi jó időkről mesélgetett, amikor a paraszt ölbetett kezekkel henyélhetett és tejben-vajban fürödhetett. A mező munkátlanul is dúsan termett; a bor patakokban csurgott, hogy csak meríteni kellett belőle; sült malacok szaladgáltak, rántott csirkék röpködtek úton-útfélen. Szakadatlan, vidám ünnepnap volt akkor az emberek sora... Senki sem hitt ezekben az oktalan mesékben, de hát mindenképen öröm volt ilyen gyönyörűséges dolgokat hallani... És Féliksz mester azt jövendölgette, hogy azok a régi jó idők nem multak el egyszerismindenkorra. Egyszer visszatérnek, s akkor még pazarabb, még vidámabb lesz az élet, mint valaha. Akkor fog ez bekövetkezni, amikor újra Mátyás király fog uralkodni az egész császárságban. Mátyás, aki most egy hegy mélyében alszik egy nagy asztal mellett és várja az idejét... Ebben a jövendölésben sem hitt ugyan senki, de azért mégis elképzelhetetlenül megrontotta az embereket. Helyzetük tudatára ébredtek ugyanis és elégedetlennékké lettek. Amikor a csalafinta, gézen-gúz Féliksz dologtalanságról és vidám életről mesélt nekik, egyszerre ráeszméltek paraszti életük minden bajára, nyomorúságára és elfogta őket a

vágy az áldott, a mesebeli Tündérország: Mátyás király boldogságos birodalma után... Az ember éjjel-nappal töri magát — gondolták, mérlegelték magukban — és még vasárnap is alig mer magának pohárnyi savanyú vinkót megengedni. Miféle földi igazság ez?... Lassanként abba hagyták a munkát, az örökös fáradozást és olyan rémséges dáridózás kezdődött, amilyent még nem látott a világ. Még hétköznapokon, sőt fényes nappal is egymásba akaszkodva, szégyenszemre tántorogtak és visítotak az utcán, mint a malacok. Maga a falu bírása is két nap és két éjjel hempergett egyízben az út árkában, mielőtt annyira kijózanodott volna, hogy újra korcsmába mehessen... A plébános hiába prédikált és fenyegetőzött... Mit sem használt és pedig egyszerűen azért nem, mert senkisémet járt a templomba. Olyan idők virradtak az istentelen falura, mintha — uram bocsá! — maga az Antikrisztus vette volna magát beléje. Hasztalan volt már minden isteni és minden emberi bölcsesség, kérés és intelem. A földek parlagon gazosodtak, a réteket senki sem kaszálta. Az Isten küldött esőcskét, de senki sem törődött vele. Éltetőn sütött a jóságos nap, de nem lett belőle fikarcnyi áldás. Jégeső zuhant a nyakukba és még a vénasszonyok sem vettek keresztet. Szörnyű szárazság pusztított, de senkisémet gondolt engesztelő imádságra vagy búcsújáró vezeklésre. Ha az Úristen akkor kénköves tűzesővel büntette volna őket, egyetlen igazat sem talált volna az eklézsia kilenc falujában. Úgy éltek az emberek, mint Mátyás királynak mesebeli korában: ölbetett kezekkel henyéltek és tejből-vajból fürödtek.

Azonban, Marko, nagyon gyorsan vége szakadt ennek a farsangi dáridózásnak. Alig hogy hozzászoktak az emberek a tétlenséghez és dorbézoláshoz, ütött a kijózanodás órája. Akkor aztán kétségbeesetten tépték hajukat. Ali pasa, a csábító Anti-

krisztus pedig tele torokkal röhögött a szemükbe és kárörvendve faggatta őket: «Hát már megelégtettek Mátyás király uralmát?... Hát már nem ízlik a bor, amely patakokban ömlik?... És nem ízlenek a malacok és csirkék, amelyek sülten és rántottan lábatlankodnak körülöttetek?...». Ó, az istentelen gazembere! Utolsó garasukig kifosztotta, mezetlenre vetköztette a parasztokat, aztán barmokként hajtotta a félig még mámoros és tehetetlen, oktondi föld népét az elhanyagolt mezőkre. Nem akadt olyan nyomorult vityilló, amely ne az ő markába került volna. Nem kaszás, aki nem az ő rabjává alacsonyodott volna. Nemcsak házaikat és földjeiket, de hatalmába kerítette még a kérges tenyereiket is: szégyenletes garasokért, silány lőréeért megvásárolta a munkájukat és verítéküket is. Éppen csak a lelküket hagyta meg. De az is merőben nyomorult, riadt és szánalomraméltó maradt.

Nem tért vissza a vidékre Mátyás király boldog ideje, hanem a robot, a dézsma és a rabszolgaság kora. A paraszt már nem a saját földjén végezte a saját munkáját. Urának, zsarnokának robotoskodott, aki maga ölbetett kezekkel henyélt és tejbenvajban lubickolt. Ali pasa nem ismert irgalmat. Embertelenebb és lelketlenebb volt, mint egy német hűbérúr. Azért a parasztok török nevet adtak neki. Keresztényre nem szolgált rá... Egyetlen garast sem engedett el senki fiának és könyörtelenül, kamatos kamatostól hajtott be minden fillérféle tartozást. Szorosabban magához láncolta a parasztokat, mint a barmokat. Hisz ezeknek legalább hajlonganiok nem kellett uruk előtt... Néhányan megszöktek Horvátországba, Németországba, Amerikába. A többiek pedig a hosszú részegeskedéstől, a félelemtől és lelkiismeretfurdalástól annyira elernyedtek, hogy igazi rabszolgai hunyászkodás vett rajtuk erőt és zsarnokuk parancsára még járomba fogni is engedték volna magukat... Könnyű volt most a plé-

bánosnak prédikálni! A templom megint zsúfolásig megtelt. A parasztok alázatosan térdeltek és bűnbánóan verték a mellüket. De már késő volt!

Ekkor Ali pasa egy verőfényes dombon szép zöldablakos fehér kastélyt építtetett magának. Ott szokott könyökölni az ablakában, mint egy török kényúr. Elégedetten símogatta fekete szakállát és boldogan legeltette szemét a királyságán. Abba hagyta a kalmárkodást, a csaplárságot és gazdálkodást. Szakadatlan ünnepnap lett az élete. Kastélya ablakából látta, hogyan verejtékeznek robotosai az ő földjein és csak úgy repesett a lelke a kárörömtől. Amilyen messze csak ért a tekintete — egészen a látóhatár legszélén lebegő ködpáráig —, mindenfelé sötét hangyák túrták a rögöt. És ha elcsigázottságuk perces pihenőin véletlenül a fehér kastélyra esett a tekintetük, alázatukban a földig bókoltak, mintha csak a hátuk mögött suhogna a poroszlók szeges ostora... «Mi az? Csak nem elégeltétek meg a mátyáskodást?»* — nevetett elégedetten, pokoli kárörömmel Ali pasa és az ő török szíve nem érzett mákszemnyi irgalmat vagy szégyent.

Volt pedig Ali pasának egy gyönyörűséges leánya. Olyan gyönyörűséges, hogy nem lehetett párját találni az egész világon. Majdnem azt mondhatná az ember — az írás szavaival —, hogy elhomályosult a nap, amikor az ő arcára vetült sugara.

* Az eredetiben «*matjazevanje*» áll, ami szóról-szóra «*mátyáskodás*»-nak volna fordítható. A szót — a szövegből jól kivehető jelentéstartalommal — Cankar alkotta. A szlovén nép- és irodalmi nyelv hatalmas szókészletét feldolgozó Pleternik-féle nagyszótár semmit sem tud róla. De személyes kutatásaimmal sem sikerült a nép között a szó nyomára akadnom. A szó annyira eredeti, hogy nem volt bátorságom lompos körülírással kivetköztetni jellegzetességéből. Ahol a helyzet megengedte, a «*matykózás*, *matyizás*» szavakkal is próbálkozom — a továbbiakban — az eredeti kifejezés lelkéhez férközni.

Orcái fehérek voltak, mint a szüzi hó és olyan csodálatosan üdék és harmatosak, hogy rejtegetnie kellett a forró napsütés, sőt a gyenge hajnali szellő elől is. A szemeiről pedig egyszerűen lehetetlen olyan áhítattal szólni, amilyent igazság szerint megérdemelnének. Mert nincs a világon nyelv, amely azt a gyönyörűséget leírhatná és méltóképpen kifejezhetné azt az ujjongó rajongást, azt a lélekzetelállító szorongást, amely — ezen bűbajos szemek láttára — elfogja és megtölti a szerelemtől mámoros szívet. Ha mennyei édességtől sugárzó mélységes nagy szemeit valakire rávetette, aláhanatlott a boldog halandó feje, mert különben térdre kellett volna borulnia előttük és elfelejtkezett volna minden társadalmi szokásról és illemről, minden dologról, még a lelke üdvösségéről is.

De a teste szépségénél is nagyobb volt az ő lelki tündöklése és szívének jósága. Miként szent Genovéva, aki szívtelen és marcona urának akarata ellenére osztogatott alamizsnát a szegényeknek, akként Ali pasa gyönyörűséges leánya is rengeteg jót tett titokban apja elnyomott robotosaival és enyhítette szörnyű életük szenvedéseit.

Egy szép napon aztán — Isten tudja, milyen véletlen következtében — egy fiatal muzsikus vetődött a vidékre. Ez a muzsikus olyan csodálatosan értett a mesterségéhez, hogy Ali pasa azonnal meghívta kastélyába. Amikor este kigyulladtak a dombtetőn az ablakok és a fiatal muzsikus varázshegedűjén megzendültek a húrok, a parasztok szinte megbűvölten hagyták abba munkájukat a völgyben és megemelték kalapjukat, mintha égi szózatot, angyali éneket hallanának. Üdvözítő vigasztalásként csurgott az a szíveikbe és sokan voltak, akik felsírtak az örömtől és boldog megindultságtól. Olyan bánatosan zokogott, olyan ujjongón fel-felharsant a nóta, hogy a föld szíve is megdobbant és a csillagok is megcsendültek ezüstös hangjukon. Még soha

életében nem muzsikált ilyen igézetes-szépen a muzsikus, aki meglátta Ali pasa leányát és abban a szempillantásban olthatatlan szerelem lobbant fel a szívében.

Ali pasa illendően megvendégelte kiváló vendégét. Az asztalon a legpazarabb ételek illatoztak, a butéliákban a legtüzesebb óbor szikrázott. A muzsikus azonban alig nyult valamihez. Egészen belefeledkezett Ali pasa leányának bűvös, feneketlen szemeibe. Olyan gyötrelmes-édes sóvárgás epesztette szerelmes szívét, hogy még abban az órában belesápadt, orcái beestek és véres könny tüzelt szeme pilláin. Ali pasa puha ágyat vettetett éjjelre a vándorhegedűsnek. De ennek egész éjtszaka sem jött álom a szemeire. Az ablakban könyökölt és ábrándozott, sóhajtozott, báméskodott a néma, csillagfényes ég felé. S ahogy így merengett-mélázott, egyszeriben halk neszt hall az éjtszakából, mintha egy csillagocska sóhajtott volna feléje az ég boltjáról.

Felmászott az ablakba és kiugrott a szabadba.

— Te vagy az, Milán, édes muzsikusom?

Csodálatos bűbájjal telt meg a muzsikus szíve ez égből jövő angyali hang zenéjére.

— Te vagy az, Milena? A te édes tündérhangod szólít?

Milena lehajtotta virágfejét, úgy hogy az ablakból kivilágító fehér arcát elborították a holdfényben ragyogó szőke hajfürtjei.

— Csak halkan, halkan, édes muzsikusom, nehogy meghallja édesapám! Lépj oda a holdvilágra! Hadd lássam arcodat!... Miért vagy olyan halovány?

— A szerelemtől és a sóvárgástól, ó Miléna!

— Lépj az árnyékba, nehogy meglásson az édesapám!... Ó, Milán! Nagyon szomorú az én szívem!

— Az én szívem ujjong örömeiben, ó Miléna. Nem mertem bűnös szemeimet hozzád emelni.

Olyan voltam, mint a koldus, aki királyi koronára áhítozik, de vakmerő sóvárgását mélyen a szívébe rejti, nehogy méltó büntetés érje. A te szíved azonban, ó Miléna, olyan jóságos és könyörületes, hogy a koldusnak maga ajánlotta fel azt a tündökletes aranykoronát. Hogyne ujjonganék hát, mikor az éjjel olyan királyságot kaptam, amilyennel egyetlen császár sem büszkélkedhetik a nap alatt.

— Nagyon szomorú vagyok, ó Milán! A szemedben felragyogni láttam tiszta szerelmedet, de az én szívem felzokogott. Mert rettentő messze esik a kezem a kezedtől, az ajkam az ajkadtól, s mert a szívemet halálos vágyódás emészti utánad. Ó, Milán! Sohasem fogják egymást érinteni a kezeink, sohasem fognak egyesülni az ajkaink!

— Ó, Milénám! Milyen oktalan a te szomorúságod! Mire való hát a kötélhágcsó és a létra, a derék kötélverő és ács fortélyos munkája? Készülj, Milénám! A következő éjjel már talán egyesülni fognak ajkaink.

Igy beszélgettek egész hosszú éjtszaka, majdnem a pirkadó hajnalig. Mindent jól meghánytak-vetettek. Reggel aztán jött Ali pasa, karon ragadta a muzsikust és kitaszította a várból, a hegedűjét pedig utána hajította.

Szomorúan, megsemmisülten támolygott a hegedűs a faluból a túloldali dombra, a dombról az erdőbe. Az erdő közepén meghúzódott egy omladozó, magányos kunyhóban. Itt a földre vetette magát és keservesen felzokogott. Mikor kisírta magát, olyan szívettépő, bánatos nóta jajdult fel a hegedűjén, hogy aki hallotta, belefájdult a szíve. Olthatatlan szerelem és keserű gyötrellem jajongott a húrokon. A kastély ablakában pedig sápadt arccal könyökölt ki Ali pasa leánya és tündöklő aranyhajával törölte hulló könnyeit. Minden éjjel hallotta az erdő mélyéből felsíró nótát és arca minden hajnalban vékonyabb és áttetszőbb lett, szemeinek ra-

gyogása pedig egyre fakult. Ali pasa világhíres orvosokat hívott a kastélyába, de minden tudomány hiábavaló volt. Mert nincsen orvosság a földön, amely meggyógyíthatná a szív sebeit.

Ali pasa megrettent. Eszébe jutott, milyen unalmas volna neki egyedül a kastélyában, ha a sírba hervadna tündérszép leánya és milyen borzalmas volna, ha nyugtalan szelleme éjfél tájt hosszú fehér palástban kísértene szobáról szobára. Addig gondolkozott, míg végre elhatározásra jutott.

— Férjhez adom!

Attól kezdve állandó vendégjárás volt Ali pasáéknál. A tartomány váraiból és városaiból özönlöttek a háztűznézők. Nyalka úrfiak, nyelves prókátorok, rezesorrú bárók, keszeg piperkőcök s más efféle népség, amely csak azért van a világon, hogy dorbézoljon és fittyet hányjon a tízparancsolatnak. Egymás kezébe adták a kilincset, valósággal nyüzsögtek a kastélyban, amelyben szakadatlan volt a dinom-dánom. Folyt az édes aszú, éjjel-nappal süttöttek, főztek. Zajos, vidám napok következtek, amilyeneket még sohasem látott ez a vidék. A kérők és a barátai — kocsisaikkal, inasaikkal egyetemben — részegen botladoztak egymásba a kastélyban és a kastély körül, hogy szégyen és gyalázat volt látni őket. A parasztok, akik a mezőkön verítékeztek, fáradt derekukat még mélyebbre görnyesztették és mereven bámultak a rögbe, szívük pedig tele volt feneketlen keserőséggel.

Hejehuját, tivornyát hoztak a kastélyba a kérők, de örömet, boldogságot nem. Milena kínálta a vendégeket, bort töltött a serlegeikbe, de hosszú, hollófekete szempillái meg sem rebbentek orcáinak vakító haván. A kérők közül senki sem volt olyan szerencsés, hogy szemeinek mélvére láthatott volna, vagy hogy ajkainak csak egyetlen mosolyát is elfoghatta volna. Úgy járt közöttük meseszerű, légies alakja, mintha álmodnék. Nem látott meg senkit,

nem hallotta a hejehuját és egyetlen édeskés szót vagy bókot meg nem értett. Pedig ezek csak úgy röpködtek fülei körül, mint a lepkék a rózsa szirmai körül.

Ali pasa állandóan részeg volt és rendkívül örült a kérők duhaj társaságának.

— Milyen ostoba voltam eddig, — gondolta magában, — hogy ilyen sokáig gunyasztottam ebben a süket magányban! Miért robotolnak a parasztjaim, ha nem azért, hogy úgy éljek, amint egy várúrhoz illik?

És a dáridók egyre zajosabbak és fényűzőbbek lettek. Egyszer aztán arra eszmélt Ali pasa, hogy a mulatság nők nélkül csak félmulatság és mindenféle furcsán kendőzött és felcicomázott nőcskéket hozott — Isten tudja honnan — a kastélyba, akikre a becsületes ember még csak rá sem sercintene. Attól kezdve olyan botrányos tivornya kezdődött, hogy szörnyűség volt nézni. Miléna keserű könnyeket hullatott szobájának ablakában, lent a nagyteremben pedig vihogtak a dévaj és ittas vendégek és olyan dolgokat míveltek, hogy szégyenlem őket elmondani.

Egyszer aztán Ali pasának eszébe jutott a dáridózás igazi oka és célja. Mert miként a kérők megfelejtkeztek róla, miért is jöttek a vendégszerető kastélyba, akként Ali pasa maga is elfelejtette, hogy voltaképpen szépséges leánya betegségére keres orvosságot vőlegény képében. Ahogy mámorában ezt így végiggondolta, körültekintett vendégein és megállapította, hogy mindegyik kedvére való, mert mindnyájan vidám és hahotás fickók. Legjobban azonban Péter báró tetszett neki, aki az egész társaságban a legmókásabb és leglármásabb dorbézoló, a nőkkal szemben pedig a legpimaszabb szépetvő volt. Péter báró puffadtképű, kövérkés ember volt. Olyan sem öreg, sem fiatalféle. Hájas szemgödreiből szentelenül villogtak elő apró, veres

szemei. Kissé kopasz volt már, de állán sűrű, kusza szakáll vöröslött.

— Péter báró! — szólította meg Ali pasa.

— Parancsolj! — nevetett Péter jókedvűen a pohara felett.

— Tudod-e, Péter báró, miért vagy a vendégem?

Péter báró elképedt és elképedésében mindenekelőtt fenékgig ürítette hatalmas serlegét.

— Azt kérdem, tudod-e, miért jöttél ide? Mi hozott magányos váramba? Miért dáridózol asztalomnál immár harmadik hete éjjel és nappal?

Még nem akadt ember, aki Péter báróhoz ilyen kérdést intézett volna. Azért hát nem is tudott rá hamarjában megfelelni. Gondolkozott, törte a fejét, de csak nem tudott semmi értelmeset kisütni.

— Ne vedd zokon, Ali pasa, de kérdésed olyan bonyolult, olyan rejtélyes, hogy szikkadt agyammal ebben a pillanatban nem tudok rá megfelelni. Majd juttasd eszembe holnap délelőtt!

A hosszú agymunka máris kifárasztotta. Teletöltötte hát a serlegét és egy szuszra felhörpintette. Arca nyájasan ragyogott.

De Ali pasa a részeg emberek csökönységével nem tárgított.

— Mégis csak szeretném tudni, miért ülsz kiszikkadt agyaddal asztalomnál ebben a tétlen éjjeli órában és miért nem borozgatsz inkább odahaza hét nőcskéd társaságában?

Péter báró meghökkent és elgondolkozott.

— Hogy mért nem ülök otthon?

— Úgy van, Péter báró! Erre volnék kíváncsi!

Péter báró az asztalra könyökölt, tenyerébe hajtotta fejét és töprenkedni kezdett. Ali pasa hátradőlt karosszékében és teli torokkal hahotázott.

— Fogadok, hogy közületek — vidám és tisztelt vendégeim, — senki sem tudja megmondani, miért jött hozzám vendégségbe és miért nyakalja ma éjjel tüzes boraimat. Még te sem tudod, holdvilágképű,

sóhajtozó hősszerelmes, Pál fiskális, aki verseket firkálsz s egy pohárnyi vinkótól az asztal alá részegszel... Mondd meg, miért szorongsz itt olyan ügyefogyottan, ahelyett, hogy pöreiddel bajmoldnál és csapnád a szelet a ljubljanoi pincérlányoknak?

Ekkor hirtelen felszökött az asztal mellől a részeg Péter báró, úgyhogy recsegve felborult a nehéz karosszék és olyan meggyőző erővel csapott tenyerével a homlokára, hogy talán még a völgyben is meghallották. Aztán felemelte a székét, visszaült az asztalhoz és szó nélkül szép sorjában felhajtott három serleggel. Mert Péter báró megfejtette a találós kérdést. Ali pasa pedig úgy megörült ennek, hogy azonnal maga elé parancsolta leányát, a világszép Milénát.

Úgy jött be Miléna, mint ahogy a tiszta, hőszin álmok érkeznek. Tetőtől talpig fehérben; kezei ernyedten lógtak kétfelől, fejét könnyedén lehajtotta, hosszú, fekete szempillái arcán pihentek.

Ali pasa felállott és így szólt leányához:

— Emeld fel szempilláidat, Miléna és nézd meg vőlegényedet, akit apai szívem és lelkiismeretem szerint választottam neked! Ime: Péter báró!

Péter báró felemelkedett, hogy meghajtsa magát. De megtántorodott és elszédült. Elszédítette menyasszonyának káprázatos, szeplőtlen szépsége és hirtelen a fejébe szökött a bor. Visszaült hát a helyére, karjaira hajtotta a fejét és abban a szempillantásban elaludt.

Miléna elájult...

Ali pasa elhatározta, hogy olyan menyegzőt készít a leányának, amilyent még nem látott a világ. Annyi násznépet csődített össze, hogy szűk lett a kastély. Egyesek a kocsmában, a falusi parasztházakban éjjeleztek, mások a szabad ég alatt sátoroztak. Olyan zabolátlan, istentelen, erkölcstelen népesség volt ez, hogy Uram bocsá! A legtivornyasabb matykózás idejében sem láttak ilyen botrányos na-

pokat azon a vidéken. Pedig ez még csak Ali pasa násznépe volt. Nemsokára megérkezett a Péter báróé is. Mint a sáskaraj özönlötték el a kastélyt és környékét ezek a silány piperkőcök, mihaszna fiskálisok és részeges bárók. Kilenc felhőszakadás is alig tudta elmosni azt a rengeteg büzt és szemetet, amit erre a szerencsétlen, ártatlan vidékre magukkal hurcoltak.

Miléna a szobájában várta az esküvő napját. Arca már olyan fehér volt, hogy nem lehetett megkülönböztetni fehér ruhájától. A varrónők, akik menyasszonyi ruháját készítették, fecsegték, pletykáztak, de ő nem hallotta őket. Szemei egyre csak az erdő felé merengtek az ablakon keresztül. Figyelte, nem szólal-e meg az erdő sóhajos, tompa suttogásából a jólismert nóta. Karjai élettelenül lógtak vállairól, ajkai meg sem rebbentek. De szíve kétségbeesetten vergődött, sikongott.

— Eljött az utolsó nap, én drága muzsikusom! Ütött az utolsó óra! Ó, mondd meg, izend meg, hogy már egészen elfeledtél-e? Olyan ingatag-e a te szíved szerelme? Nézd! Eljegyeztek egy gyűlöletes férfival! És te még sem jössz! ... Ha tudnád, hogy vár az én szívem! Hogy sóvárognak karjaim ölelése után! ... Jöjj, én drága hegedűsöm! Ó jöjj, mielőtt a halál kopogtatna értem!

Így esengett, rimánkodott a szíve és könnyes szemei egyre az erdő felé leskelődtek.

Péter báró nem nagyon örült, hogy menyasszonya nem üdvözölte a küszöbön. De hamarosan megvigasztalódott és még ugyanaznap este a sárga földig leitta magát, úgyhogy újra tökéletesen elfelejtette, miért jött és miért iszogat ilyen tisztos és ünnepélyes társaságban.

— A menyasszonyod egészségére! — rikoltotta és koccintott Ali pasával.

— Ó te részeges hülye! — röhögött Ali pasa. — Hát ki nőszül? Te vagy én? Fogadok, drágalátos

vöm, hogy még nem is láttad józan szemekkel menyasszonyodat!

Ismét felugrott Péter báró és tenyerével ismét a homlokára csapott. Majd egymásután felhajtott három serleggel. Akkor a fejébe szökő bortól mámoros szívét hirtelen leküzdhetetlen vágy fogta el a szépség szeplőtlen tisztasága, a fehér menyasszonyi ruha, a harmatos leányarc, a szemérmes őzikeszemek után. Részeg, kéjelgő sóvárgása azonnal teljesedett is. Feltárult a kivilágított nagyterem ajtaja és a küszöbön egy csudálatos jelenség volt látható, mintha maga az Isten küldte volna égi birodalmából a tivornyázó bűnösök megtérítésére és megvezeklésére. A dévaj társaságnak ajkára fagyott a szó ámulatában.

Elsőizben emelte fel ekkor hosszú szempilláit a menyasszony, s az egész termet eltöltötte szemének édes, búbajos ragyogása. Hófehér orcáin rózsák virultak, piros ajkai mosolyogtak.

— Üdvözlég, vőlegényem! Üdvözlegyetek, vendégeink!

Péter báró felállott, mámorosan a bortól és a sohasem ismert s most hirtelenül hatalmasan fellángolt szerelemtől. Tántorgó léptekkel közeledett menyasszonyához, mélyen meghajolt, majd térdre vetette magát előtte és csókolgatta fehér ruhájának szegélvét.

— Ó te fényességes, te szentséges angyal! Nézd! Én nyomorult, méltatlan bűnös térdelek előtted; ne vess meg engemet!

Könyörületesen föléje hajlott Miléna és kezét kegyesen csókra nyujtotta feléje. Aztán az asztalhoz indult vele az egész társaságnak leplezetlen elképédésére. Majd leült melléje és hófehér, harmatos kezével töltötte meg Péter báró hatalmas serlegét.

Igy ittak, lakomáztak és vigadoztak egészen hajnalig, amely vérvörösen, rosszat sejtetően lobbant fel a keleti látóhatáron.

IV.

Így heverésztek a kazal tövében mihaszna Marko és a fáradt jövevény, aki messzi országból érkezett, hogy apja sírján vezekeljen miatyánkjával. A vihar már elült, s csak öreg esőcseppek zörögtek még a kazalba rakott kévéken. Keleten már derengett s a felhőket aranyos sávok szegélyezték.

Az idegen tovább mesélte Markónak Ali pasa szomorú történetét.

— Abban az időben egy vándor vetődött arra a vidékre.

Már esteledett, mikor a vándor megpihent a dombtetőn és az alatta elterülő völgybe bámult.

Látszott rajta, hogy messziről jött. Öltözete ügyetlenül toldott-foldott rongyokban lógott rajta; lyukas bocskorából kikandikált véres, sebes lába. Mélyen aláhorgasztott fejjel ült a dombon, s a szeme teleszaladt könnyel, miközben a völgyet nézegette.

— Üdvözlégy, szülőföldem, akit nem tudtam eléggé szeretni! Üdvözlégy, szülőházam!

Szívét csodálatos fájdalom és ismeretlen félelem szorította össze. Nézelődött, hallgatódzott, de vakantásnyi hangot sem hallott a völgyből, s a fehérló országúton nem látott élő teremtetést. Csend borongott körülötte, a temetők csendje. Sem vidám dal, sem pajkos kurjantás nem volt hallható. A nap is haldokolt már a hegyek mögött. Csak messziről, a túlsó dombon büszkélkedő fehér kastély felől szűrő-

dött tompa zaj, mintha fekete sírásók borozgatnának.

— Mi történt veled, szülőföldem?

Az árnyékban gunnyasztó néma falu felé vette útját. A mezőn megpillantott egy koravén, komor, szomorútekinetű embert. Úgy lépegetett, mintha keresztet cipelne a vállán és a földre bámult. Szónyi, pillantásnyi üdvözet nélkül akart elmenni az idegen mellett. Az idegen azonban megismerte.

— Hová, Matijec? Nem ismersz már?

A paraszt riadtan, bizalmatlanul nézett rá.

— Nem ismerlek... Eredj Isten hírével!

Az idegen elcsodálkozott, s még keményebben markolt szívébe a szomorúság.

— Hogyan hogy nem ismersz? Hisz barátja voltál édesapámnak és velem is sokszor játszottál tacsókóroomban... Nagyon megöregedtél, Matijec! Egészen megöszültél! Már szinte mankókra szorulsz, pedig még nem lehetsz túl az ötvenen. Miféle bánat ért? Miféle szenvedés tört meg ennyire?

— Honnan jössz?

— Nagyon messziről! Hosszú évek óta nem láttam szülőtte földemet és most hazajöttem, hogy imádkozzam édesapám sírján.

— Boldog vagy, hogy nem élted át azt a szerencsétlenséget, azt a szörnyű csapást, amely szülőföldedet sujtotta. Csak kösd fel újra batyudat és eredj vissza! Abba a távoli országba, ahonnan jöttél!

Ennyit mondott Matijec. Aztán anélkül, hogy a jövevényre nézett volna, görnyedten, fáradtan, szomorúan elkullogott.

Riadt léptekkel, — mintha félne, hogy felzaklatja betegét — folytatta útját a vándor. Szembetalálkozott egy botra hajló anyókéval, aki földigérő rózsafüzért szorongatott kezében, s akinek fakó, ráncos arcán és roskadozó léptein látszott vágyódása a

pihentető síri rög után. Ez is szónyi, ez is pillanásnyi köszöntés nélkül akart elmenni mellette. De a vándor megismerte és szinte megijedt.

— Ó kedves keresztanyám! Hát már nem ismer? Álljon meg egy pillanatra! Nézzen rám!

Lassan fordította feléje tekintetét az anyóka. Fénytelen szemei mély gödrökből rémüldöztek.

— Ki vagy, idegen, aki erre az átkozott vidékre tévedtél? Nem ismerlek!

És tovább akart csoszogni görcsös botjával, görnyedt derekával, életsömörével.

— Édes keresztanyám! Hisz maga tartott valamikor a keresztvíz alá! És olyan türelmesen eljátszogatott velem, amikor még öklömnyi tacskozó voltam! Hogy megvénült, keresztanyám! A szemem soha meg nem ismeri, ha a szívem meg nem ismerte volna.

Az anyókának szenvedésmarta, könnytelen szemét elfutotta a vér.

— Honnan jössz, Gregor?

— Igen messziről, idegen országból, hogy imádkozzam apám fejfájánál... Mondja meg, kedves keresztanyám, miféle szörnyű szerencsétlenség érhetett, hogy ilyen rettentően összeesett, hogy keze-lába reszket?

— Csak gyorsan fordulj vissza, Gregor, ha idegen országból jöttél! Mindenütt a világon jobb, mint ebben az átkozott völgyben, amelyet olyan iszonyatosan és olyan megérdemelten büntet az ég. Isten veled, Gregor! — És súlyos keresztjének terhe alatt még lejjebb roskadtak vállai. Messziről talán megcsendült lelkében halk emléke annak az életnek, amely már soha többé vissza nem fog térni, amely már csak félig valóság, félig szépséges, hihetetlen mese.

Az emlékezés új bánattal, új szomorúsággal hasított öreg szívébe és a kereszt még mélyebben vágódott sebektől marcangolt vállaiba.

A vándor tovább ment. Olyan rémület fogta el, mintha holdfényes éjjélkor a temetőben kószálna. Az emberek, akikkel találkozott, olyanok voltak, mint a halottak. Bizalmatlanul pislogtak üveges szemekkel; ércetlen, síri volt bátortalan hangjuk. A vándor megrettent. Szemei vicsorgó koponyákat és fehérlepedős csontvázakat láttak a holdfényben.

Pusztá, siralmas temetőhöz hasonlított az egész falu. A düledező vityillók olyanok voltak, mint virágtalan, fejfátlan sírdombok, amelyekről megfeledkeztek a szívtelen rokonok. A házak ablakai sáros koponyák üreges szemeiként meredeztek a vándorra és kérdezték tőle: «Hogyan vetődtél ide, vakmerő idegen? Csak fogd gyorsan a batyudat és fordulj tüstént vissza a messzi idegenbe! Mindenütt jobb, mint ebben az Istentől elhagyatott, átkozott völgyben!» ... Sehonnan dal, sehonnan nevetés, sehonnan bátran, vidáman csengő szó! A vándor rémült tekintettel nézett körül és jeges iszonyat vert tanyát a szívében.

Eljutott a kocsmáig. De alig ismert rá a vénségtől horpadt, össze-visszarepedezett épületre. Küszöbe üres volt, pitvara sötét. A bezúzott ablaküvegen keresztül belátott az ivóba. Az is üres és néma volt. A vándor megállt a ház előtt és nem tudta, merre forduljon. Úgy rémlett neki, mintha a kapu felett ez a riasztó figyelmeztetés volna olvasható: «Ó idegen, aki erre jössz, csak siess tova, mert szomorúság és gyász lakik itten!»

De már lehanyatlott a nap és közelgett az éjtszaka. A vándor tehát rövid gondolkodás után mégis csak belépett a korcsmába. A szobában nem talált senkit.

— Hé, korcsmáros! Hé, jó emberek!

Hívására előbujt valahonnan egy ütött-kopott, fanyar vén ember. Csodálkozva állt meg a küszöbön.

— Ehetném, ihatnám!

Az öreg kenyeret és vizet tett eléje. Kezei reszkettek, arca kedvetlen, mogorva volt.

— Hej, korcsmáros! Hej, szomszéd uram! Hát maga sem ismer már? Nézzen legalább az arcomba! Miféle bűn nyomja lelkét, hogy mint a gonosztévő, lesütött szemekkel jő-megy?

A korcsmáros bizalmatlan tekintettel bámult rá.

— Nem ismerem a korcsmárba betérő idegeneket!

— De, korcsmáros, én nem vagyok idegen! Nem egy itcével megittam borából, mikor még legény voltam s a szomszédságban laktunk... Ugyan megvénült, korcsmáros! Alig ismertem meg... Az egész falu megvénült. Mintha rövid órák alatt századokat élt volna át.

— Honnan jössz?

— Messziről, idegen országból, hogy imádkozzam apám sírjánál.

A korcsmáros kárörvendő, de egyben szomorú tekintettel újból a jövevényre pillantott.

— Nem fogod megtalálni az apád sírját!

— Hát nem állítottatok neki fejfát és nem írtatok rá a nevét és életkorát?

— Megmondjam, Gregor, hogyan pusztult el az édesapád?

— Mondja!

— Sem háza, sem istállója nem volt már, hogy legalább a barmok közé, a meleg trágyára feküdhessék. Nincs, Gregor, ebben a faluban emberfia, akinek saját háza vagy istállója volna. Amikor Ali pasának kedve tartja, vén fejemmel engem is kihajt az országútra, a mezőre, a kazal tövébe, ha nem alázodom meg előtte derékig, ha földig nem emelem kalapomat... Apád egyszer Ali pasa mezején dolgozott. Ott görnyedezett alkonyatig. Alkonyatkor a barázdába feküdt és meghalt. A szolgák másnap felszedték és a földbe kaparták. Isten tudja, hol... Legyen neki könnyű a föld, Ali pasa földje!

A vándor az asztalra horgasztotta fejét és tenyerébe rejtette arcát.

— Azért hát, vándor, ha messzi idegen országból

jössz, csak kösd fel újra a batyúdat és gyorsan fordulj vissza!

A vándor felemelte fejét és lénye — csudák csudája — egészen megváltozott. Szomorú, riadt szemei most elszántan, marconán villogtak; arca szürke, kemény lett, mintha kőből vésték volna.

— Úlj le, kocsmáros és meséld el, hogyan szakadt erre a paradicsomi völgyre az Isten csapása! És a haramia Ali pasáról is mondj el mindent!

A kocsmáros bezaluzta az ablakokat és meggyújtotta az asztal fölött lógó mécsest. A mécses üvege szennyes, kormos volt és a pislogó, sárgás fényben úgy gubbasztottak ott ketten, mint két halott. Kívülről egy lépés, egy hang nem hallatszott.

— Nehéz beszélni erről a szégyenletes, szörnyűséges dologról, hisz jóformán magam sem tudom, hogy is történt minden. Nyilván az Isten akarata volt!... Bizonyára hallottál már Mátyás királyról és az ő boldog koráról, amikor a föld népe ölbetett karokkal henyélt és tejben-vajban fürdött! Hát azok a gyönyörűséges idők tértek vissza ebbe a völgybe. Magam láttam, magam is megértem őket! Örök szégyene szememnek, hogy látta és vén koromnak, hogy megérte őket... Hanem hát, Gregor, szép idők voltak, annyi bizonyos!

A kocsmáros szemei sajátságos tűzben égtek és az örökre eltűnt messzeségbe révedtek. De aztán hirtelen magához tért és mintha az ablakban egy iszonyú arcot pillantott volna meg, lehorgasztotta fejét és bűnbánólag verte a mellét.

— Isten könyörüljön bűnös fejünkön!... Nagy volt akkoriban a zabolátlanság ebben a völgyben! A dorbézolás pedig olyan szörnyűséges, hogy el sem hinnéd, ha elmesélném a való igazat. Még a te megboldogult apád — Isten nyugosztalja szegényt! — még ő is táncrea perdült, bőjti időben. Sőt vén fejjel újra meg is nősült!... Ó, Gregor! Gyönyö-

rúséges volt akkor az élet, — Isten bocsássa meg a bűnömet! — de nagyon gyorsan vége szakadt a farsangnak és utána iszonyatos bőjt következett... Így fog az emberekkel egykor elbánni az Antikrisztus: világi gyönyörökkel, híj élvezetekkel fogja őket léprecsalni, aztán pedig kiszolgáltatja őket a Belzebubnak és az ő pokoli tüzének.

A korcsmáros bűnbánata nem volt mély. Mint a porhanyó talajból, úgy sarjadt ki belőle a sóvárgó vágyódás.

— Ali pasa lerészegített bennünket. Amikor tökrészezen a porban hemperegtünk, akkor kifosztott, meztelenre vetkőztetett bennünket. Mire aztán ki-aludtuk mámorunkat és kijózanodtunk, már az ő szolgálói voltunk... Láttad-e, Gregor azt a kastélyt a dombon? Az a zöldablakos fehér kastély az Antikrisztus hajléka. Ott vannak a mi elharácsoló kunyhóink; a mi mezőink, legelőink, erdőink; ott a két karunk munkája, az arcunk veritéke, az apáinké, a magunké és a gyermekeinké holtunk és holtuk napjái. Csak a lelkünket nem tudta elrabolni. De azt is olyan szennyessé és cafatossá tette, hogy az Isten egykor aligha fog irgalmas szemmel ránk tekinteni. Bűntudat kopogtat a keblünkön, de szívünk Mátyás király boldog kora után sóvárog.

A vándornak ökölbeszorult a keze, szemei szikráztak.

— Miért ne sóvárogna? Miért ne vágyakozhatnék a föld népe is Mátyás boldog kora után? Mátyás király úgy ígérte. És Mátyás nem fogja királyi szavát felejtetni! Ali pasa megcsalt benneteket Mátyás király ígéretével. Nemcsak benneteket, magát Mátyás királyt is megcsalta!... De szörnyen veszedelmes merénylet gúnyt űzni a királyból és az ő fenséges szavaiból!... Korcsmáros! Készíts nekem fekvőhelyet a padlásodon!

A vándor kihörpintette a maradék borát. Alig mondott jóéjtszakát. Parancsoló, nyers, szinte ki-

hívó lett az arca, a hangja. A korcsmáros utána nézett és megcsóválta a fejét.

— Isten tudja!... Félek, hogy rossz napok következnek...

Keresztet vetett és Mátyás király boldog korára gondolt.

A vándor pedig a padláson a tetőablakhoz lépett. Szűk volt az, hogy alig fért ki rajta a feje. Alatta az éjtszaka homályába temetkezett völgy. A túlsó oldalon, a dombon még világosak voltak a kastély ablakai. Reszkető fényük olyan volt, mintha fehér lidércek imbolyognának az éjtszakában. Hirtelen aztán kialudtak a lángok. Talán az ő elszánt, marcona ábrázatát pillantották meg és megrémültek tőle. Egyetlen egy égett csak nyugodt, tiszta fehér lobogással.

Alighogy eltűntek a lidércfények, sajátságos hang szűrődött az erdőből. Határtalan, édes meghatottság töltötte el a vándor szívét e bűbajos hang hallatára. Olyan rimázkodó, olyan fájdalmasan, esennen sóvárgó, majd olyan büszke, olyan diadalmasan ujjongó és reménykedve sikongó volt az erdő titokzatos hangja, hogy a gyönyörtől és keserőségtől összeszorult a vándor szíve és boldog könnyek gördültek végig az arcán.

Úgy tetszett neki, mintha szólíthatná és vigasztalná valaki.

— Ne félj, vándor! És ne lankadj! Maga Mátyás király küldött, hogy megfenyítsd a gonosztévőt, aki olyan galádul kigúnyolta, kijátszotta királyi szavait.

Mintha maga a szülőföld sóhajtana az éjtszakában, zokogna gyalázatában és sikoltana megváltója után.

— Ne sírj, édes szülőföldem! Eljöttem, hogy megváltsalak!

Azzal lefeküdt és édesen elszunnyadt.

Reggel ujságolta neki a korcsmáros:

— Nagy lakomákat és dáridókat rendez Ali pasa

a kastélyában, mert házasítja a leányát. Rengeteg kérő csődült össze mindenfelől az összes tartományokból, mert a leányzó szépségének a híre heted-hétországban elterjedt. Ali pasa roppant nagy úr és olyan menyegzőt fog tartani, amilyent még nem látott a világ.

A vándor érdesen felnevetett.

— Igazad van, korcsmáros! Csakugyan nem látott még a világ olyan menyegzőt, amilyent Ali pasa kastélyában látni fog.

Kérlelhetetlen, gonosz mosollyal az arcán indult a faluba. Itt-ott bekopogtatott egy-egy ablakon, belépett egy-egy ajtón.

— Hé, szomszéd! Hát nem ismeresz? Nagyon megvénültél, szomszéd!... Na, mesélj valamit, milyen is volt az a matykózás?

És a szomszéd nekibátorodott. Felemelte fáradt fejét, s a szemében édes emlékezés, s még édesebb vágyakozás csillant meg.

— Milyen is volt az a mátyáskodás?

A szívekben megmozdult valami. Az emlékeknek és szenvedéseknek sötét, mozdulatlan tavába éles fénysugár világított. És mintha hatalmas fehér kéz markolna a poshadt habokba, a tó felnyögött, mélységes feneke háborogni kezdett.

A vándor bekopogtatott az ablakokon, meg-megállt a kapukban. Szemeket keresett, amelyek tüze-
sebben felszikráznak az emlékezéstől; szíveket, amelyek hangosabban felsikoltanak a fájdalomtól. És talált szemeket, amelyekben a haramiák mar-
cona tüze égett és szíveket, amelyeket hasogatott a sóvárgás és a gyűlölet.

— Nézd, szomszéd, azt a szántót, amelyik ott fürdik a napsütésben! A tied volt. Nézd azt a fehér házikót ott, az út mellett! Most olyan árva és idegen. Valamikor a tied volt... Te, szegény ördög, fogjad a vándorbotot és eredj világgá!... Úgy-e nem eredhetsz, mert a vándorbot sem a tied! Nyo-

morultabb vagy, mint a barom az istállóban! Annak legalább lelke nincsen... Mondd el, szomszéd, meséld el, milyen is volt az a mátyáskodás?

Lebírhatatlan sóvárgás töltötte meg a levegőt. A széllel sodródott ide, a földből csírázott elő, a nap-sugárból izzott a szívekbe. Azon időtájt volt ez, amikor a kérők, az úri háztűznézők pompás kocsikban sereglettek mindenfelől a völgybe és amikor Ali pasa várában legduhajabbul zajgott a jókedv és a tivornya.

Hét férfi ült a korcsmában; középen a vándor. A korcsmáros bezsaluzta az ablakokat. A mennyezetről álmosan pislogott a kormos lámpa. A vándor megtöltötte a poharakat.

— Nem volna jó mindig ilyen kényelmesen ülni az asztal mögött és szürcsölgetni ezt az édes borocskát? Volt módotok benne, de nem tudatok élni a szerencsétekkel és boldog napotok idejekorán leáldozott.

A parasztok — csupa koravén, görnyedt, darócos, mogorva alak — lehorgasztott fejjel hallgatták.

Az országúton gyors fogat robogott el a korcsma mellett.

— Hány kocsi jött már erre ez éjjel? Dúsgazdag semmittevők, dévaj mulatozók ültek bennük úri ruhákban, arany és ezüst ékszerekkel és drágaságokkal felcicomázva. Csúfot üznek Mátyás király fenséges szavából. Amit ő a föld népének ígért, azt igazság és törvény ellenére maguknak harácsolták. A kastélyba járnak. Ott megrakott asztalok és habzó poharak várják őket. Kiéi azok a pompás ételek, amelyek az éjjel meg fogják tölteni ezeket az úri bendőket? Kié az a tüzes bor, amely az éjjel kövér kortyokban fog legurulni ezeken a léhűtő gégeken?

A parasztok lehorgasztották a fejüket. A szívükből lázadozva forrongott a felelet, de a szó nem merészkedett a nyelvükre.

— Mire tanítasz bennünket, vándor? Mondd, mit tegyünk?

Felröhögött a vándor, hogy belerázkódtak az asztalok.

— Mellém tolakodott egy mézesszavú, csalafinta szélhámos. Szép meséket dúdolt a fülembe és bódító bort töltögetett a poharamba. Tökrészeggét, hogy nyomorultan végigvágódtam az út porában. Akkor aztán az éjtszaka csendjében kifosztott. Még a gyűrűmet is lerántotta az ujjamról, még a fülbevalóimat is kitepte a fülemből, még az ingemet is lehúzta testemről... A haramia otthagyt volna az út árkában, hogy kialudjam mámoromat. De ő, míg én az út sarában fetrengtem, elbitorolta házamat, szántóimat és rétjeimet, s amikor fölkecmeregtem, magamat is megbilincselte és az istállóban a barmok közé kötött, hogy holtáig neki robotoljak... És én még kérdezem: Mit kívántok tőlem? Mit tegyek?

A bedeszakázott és rongyokkal beaggatott ablakon keresztül odahangzott a dombról a duhaj dorbézolás zaja. Hallgatták és megéreztek, hogy közeledik a szörnyű leszámolás órája, amely azonban egyelőre még alszik az éjtszakában és a szívek mélyében.

A vándor sápadtan, parancsolóan ült közöttük. Egyszeriben fejjel lett magasabb mindnyájánál és csudálatos, fagyos hűvösség lehelt arcáról, mintha jégből volna faragva. És senkinek sem jutott eszébe, hogy keresztet vessen és megszabaduljon a kísértéstől.

A mécses pislogott és végre kialudt. A homályban már csak a vándor jégből metszett, halovány arcát lehetett látni. Úgy meredtek rá valamennyien, mintha meg lennének igézve. A szavak egyre halkabbak, fojtottabbak lettek. Még a süket éjtszakában sem volt bizodalmuk, holott az éjtszaka csábító, cinkos méhében születtek.

Hogy miről beszéltek abban a kései, végzetes

órában, azt nem lehet elmondani. Ha valaki az ablak alatt hallgatódzott volna, haja az égnek meredt, arca halottassá sápadt és szíve jéggé dermedt volna a borzalomtól. És hajnalra holtan akadtak volna rá az ablak alatt ökölbe szorított kézzel, torz, gyilkos tekintettel.

Azok az igék suhogtak-bujkáltak a korcsma homályában, amelyek hajdanában tartományról-tartományra szálltak és éjnek évadján — mikor minden, Istenétől és hűbérurától féltő alázatos keresztény lélek az igazak álmát alussza — bekopogtattak a jobbágyok kunyhóiba. Villámgyorsasággal terjedtek vidékről vidékre, mint a dögvész: sem folyamok, sem hegyek nem állhatták útjukat. Az ember nem tudta számát adni, hol és mikor furakodtak a fülébe. Megmérgezték lelkét anélkül, hogy észrevette volna. Azok a régi énekek voltak ezek, amelyek valamikor véres lázadásokról és az ősi jogról, igazságról emlékeztek.

Volna mit hallania az éber fülnek és volna mit látnia a vizsla szemnek!

...Kaszákkal, sarlókkal, cséphadarókkal felfegyverkezett őrzőgő csőcselék hullámszik a domb felé és vöröslő alkonyattájt a vár köré tekerődzik, mint óriási fekete kígyó. Lángnyelve — lobogó, sistergő fáklya — már nyaldossa a vár falát. A sötét füstben tűzziporkák ropognak, rémes átkokat szórva az ég felé... Az ablakok csörögnek. Röhej és rikoltozás... A csőcselék közé az ablakokból gyönyörű, metszett velencei üveg poharak, drága gyolcs, selyem- és bársonyholmik repülnek. A kőudvarra nagy robajjal zuhog az összezúzott bútor és porcellán. A gomolygó füstben s a pattogó tűz rőt világában megcsillan a szerteszórt arany és ezüst sápadt fénye. A tűz már a rézkeretes, kormos festmények után nyúlkál... Kegyelem!... Két vörös lángnyelv, két lángkar emelkedik a magasba, s a korbácsos poroszló hatalmas ívben nyekken alá; karjaival mint

két lankadt szárnyal kalimpál a levegőben, majd elnyeli a füst; nyomában fehér lepkék egész raja lepi el a rőt eget: fehér lepkék, régi jogtalanságok, véres törvénytevések írásai; röptükben — kimerülve — a máglyára telepszének, megpörkölt, kormos szárnyaik pedig tétován lebegnek a lángok fölött... Kegyelem!... Feltárul a vár kapuja. A pocakos várúr cafatos, sárban hempergő zsákként lódul a küszöbön keresztül... Jobbágyok! Testvérek! Cséppel a kopasz tarkóját! Cséppel a hájas tokáját!... Az összetaposott sárban véres kezek turkálnak; keresik az arany jegygyűrűt. Az összetaposott sár fölé hajlik egy fej; vérbenforgó, mocskos szemek mohón fürkészik az arany jegygyűrűt, a gyönyörűséges fiatal várúrnő drága ajándékát... Űsd, vágd! Cséppel a tokáját... a kopasz tarkóját!... A kivert szemgolyók a sárba gurulnak, ... keresik az arany jegygyűrűt, a gyönyörűséges fiatal várúrnő drága ajándékát... És a máglyára nyekkentették a kövér, sáros zsákot...

Volna mit hallania a fülnek, volna mit látnia a szemnek!

... Sötét füstfelhők gomolyognak az üvöltő csöcselék fölött, cinkos szövetségre lépnek vele, kinyitják előtte az ajtókat, ablakokat, pincéket, kamrákat. A megigézett szemek számára láthatatlan, röhögő és átkozódó gonosz szellemekként kajánkodnak a csöcselék előtt és fölött és mögött. Fekete bilincseken vonszolják magukkal; fekete korbácsaikkal hajszolják az őrjöngő, vértől, bortól, igazságtól részeg csöcseléket. Tárva-nyitva a pinceajtók!... Hé, robotos, ostorozott, kiuzsorázott emberek! Megvirradt Mátyás ideje! Évszázados hétköznapi után örökös ünnepnap!... Folyik a bor. Rekedt emberek röhögnek. Kurjongatásuk visszhangzik dombtetőtől dombtetőig... A vörös lángok és a rémséges fekete füstfelhő a dombok fölött kelettől nyugatig áthidalja az égboltozatot... És ami-

kor pirkad a hajnal, a dombokon, a máglyák körül, a sárban és az árkokban meztelen mellel fetrengenek a gyújtogatók... Majd jönnek a poroszlók... le-lehajolnak és sorjában nehéz vasbilincsekbe verik a kormos, véres, tehetetlen karokat... Ez lett gyászos vége a mátyáskodásnak...

Volna mit hallania a fülnek, volna mit látnia a szemnek!

A vándor azon az utolsó éjtszakán ott állott az ablaknál. Nyugalom volt a szívében, cseppnyi szomorúság és félelem nélkül. Kész volt az ítélet és hitelesítve volt keresztjével. Nem másíthatta meg más sem isteni, sem emberi hatalom.

Az éjtszakába bámult, amely milliónyi csillagával úgy ragyogott a völgy felett, mintha sápadt, gyászoló gyertyákkal világítana egy óriási ravatal körül. Az ő arcát is megvilágították e síri fények.

— Kész az ítélet! Alá van írva! Legyen meg az Úr akaratja!

Minden vágy és remény kihamvadt a szívéből és kicsinylő mosolyra rándult az ajka, ha szomszédainak esztelen meséire és babonáira, vígasztalan, kirihthatatlan sóvárgására gondolt, amely annyi keserves és végzetes csalódás után is mindig újra és újra fészket vert szívében. Részvétfélet érzett irántuk.

— *Miért vegyem el tőlük ezt a sóvárgást? Hogyan lehetnének meg nélküle? Most még vonsozzák igájukat. Hogyan bírnák el Mátyás király ígéretének igéi nélkül? Mi lenne velük, ha váratlanul kilobbanna a messziről feléjük csillanó üdvösséges mennyország fénye? Nem tudják magukat megváltani. Boldogok hát, hogy legalább hihetnek a megváltásukban és a megváltójukban!**

* E sorokban fejeződik ki legfoghatóbban a regény alapgondolata, amely egyúttal a maroknyi szlovén nép lelkiségének egyik legjellegzetesebb, letragikusabb és egyben legrokonszenvesebb vonása. Ezért nyomattam — az eredetitől eltérőleg — megkülönböztetett betűfajttával. (A fordító).

Eltűnődött és a dombon tündöklő kastély felé nézett. Az összes ablakok ragyogtak, s a fényes ablakszemek messze beletűzeltek az éjtszakába.

— Ott a kastély, tele kurjongató, részeg népséggel! Ali pasa házасítja a leányát. A roskadozó asztalok körül a habzó serlegek előtt feketébe öltözött piperkőcök, ravasz fiskálisok és pocakos bárók terpeszkednek... Hol van, édesapám, az én szülőházam? Talán éppen abban a hosszú kortyban, amely most csúszott alá az öblös kupából a hájas báró torkán? Vagy talán abban a drágaköves billikomban, amelyet a megszegyenült kérő, a részeges Pál prókátor épp most vágott a padlóhoz, hogy ezer csillogó szilánkká zúzódott? Vagy talán éppen abban a szép sárga tortában, amelyet egy ügyetlen inas pazar ezüstmívű tálcán az imént hozott a terembe, s amely a megbotlott inas hebehurgya kezéből a padlóra pottyant és tovagurulva meghempergett a porban? Édesapám! Hová lett a mi aranykalászos, gyönyörű szántónk? Ali pasa házасítja a leányát. Talán finom csipkeként a menyasszony mellére, vagy szikrázó pitykeként az övére van tűzve a mi szántónk? Vagy talán csak pántlika parányi topánkáján? Csak selyemkesztyű áttetsző habkezén? Vagy tán éppen az a remek délszaki virág a menyasszony csokrában, amelyhez tisztátalan ujjakkal nyult a vőlegény s idő előtt el kellett hervadnia?... Édesapám! Hol vannak a mi zöld legegőink? Hol a mi árnyékos, suttogó erdőnk? Egyetlen egy este lekaszálta őket egy idegen kasza, egyetlen egy órában többől kivágta egy idegen fejsze!... Aludj békében, édesapám, korai sírodban! Eljöttem, hogy sírodnál elmondjam vezeklő imámat. Olyan imát mondok majd, aminőt még nem hallott az Úristen... Ali pasa házасítja a leányát. A világ még nem látott ilyen menyegzőt!... Benned, édesapám, a te szívedben is rágcsált az emlékezéstáplálta sóvárgás. Várj még egy kissé, édesapám! Az

éjjel beteljesednek sóvárgó vágyaid, s olyan matykózást csapok neked, hogy még a sírodban is ujjongani fogsz örömdben!

Igy imádkozott a vándor.

Azon az éjtszakán volt ez, amelyen hangosabban sírt fel a hegedü az erdő felől és rimáncodva, ujjongva közeledett. Aki hallotta, ifjúkora és szerelmesének bűbájos szeme jutott az eszébe, s a szívét igézetes, édes mélabú ejtette meg.

Egyszercsak elhallgatott a dal. Csak bűvös visszhangja repesett még a levegőben és összeölelkezett a csillagokkal, hogy azok még tündöklőbben szikráztak.

Már a kastély tövében, egy gesztenyefa árnyékában állott a muzsikus és az éjtszaka homályába burkolózva várta a menyasszonyát, aki a kastély falán kápráztató égi jelenségként ereszkedett alá, majd eltűnt a gesztenyefa árnyékában.

— Olyan későn jöttél, drága muzsikusom! Ha tudnád, milyen halavány és vékony lett már az arcom! S hogy mennyit sírtam utánad! Nézd! Eljegyeztek egy gyűlöletes férfival, a pocakos báróval.

De a muzsikus cseppet sem szomorodott el, sőt csengő vidáman felnevetett.

— Szegény pocakos báró! Az erdőig hallatszotak hangos kortyai és hortyogása, amikor elaludt az asztal alatt. De mondd csak, édes menyasszonyom, miért sápadtak meg hamvas orcáid és miért harmatoztak gyönyörűséges szemeid? Hát nem hallottad a hegedüm izenő dalát? És nem volt hited a saját szerelmedben, hogy repeső szívvel várj rám még az oltár küszöbén is?

— Ó, édesem! Annyira tele volt a szívem szerelemmel, hogy mákszemnyi hely sem maradt benne a hit és a remény számára. Olyan messze volt a te éneked és olyan közel a báró! Ha nem jöttél volna értem ma éjtszaka, holnap már csak a temetésemre jöhettél volna! Hol a lovad és hol van a kocsi?

— Nem olyan sietős a dolog! Hiszen még hosszú az éjszaka! Csak vacsorázzál meg szép nyugodtan és búcsúzzál el szépen édesapádtól és vőlegényedtől, hogy ne emlékezzenek rád rossz szívvvel! És jól öltözködjél fel! Meleg palástot végy magadra, nehogy fázzál, amikor az erdőn keresztül vágtatunk. A kastélytól azonban ne végy búcsút! És vissza se nézz többet, ha utoljára átlépted márványküszöbét, hogy ne legyen nehéz a szíved s hogy ne félj!... Most pedig szépen csinosítsd ki magadat, ahogy egy menyasszonyhoz illik és vídám szemekkel, boldogan mosolygó ajkakkal köszöntsd a násznépet, hogy megédesítsd ezeknek a szerencsétlen, nyomorult léhűtőknek utolsó órájukat! Mikor aztán meghallod a hegedűmet, állj fel és gyere!...

És a menyasszony belibbent a nagyterembe az ittas násznép és a részeg vőlegény elé, aki térdre hullott előtte és csókolgatta ruhája szegélyét. Egy óra sem telt bele és az erdőből ujjongó, büszke, diadalmos ének csattant fel. Hihetetlen gyorsasággal közeledett, mintha rohanó, dörgő fellegeken száguldana. A násznép egymásra nézett és az arcok falfehérek lettek az iszonyattól.

Ekkor a menyasszony felállott és elhagyta a termet. Eltűnt. Úveges szemekkel kereste a megrettent násznép, de nyoma veszett... A nyitott ajtókon át hidegen húzott a szél. Ali pasa fel akart emelkedni ültéből, de nem tudott. Mintha vasbilincsek nehezédnének vállára, kezére, karjára. Kiáltani szeretett volna, de nem bírt.

Egy hatalmas ember jelent meg ekkor a küszöbön. Egy óriási, sötét alak. Kőkemény arcából feketén szikráztak szemei, feje a mennyezetet verte.

— Üdvözlégy, Ali pasa!

Senkisémmel viszonzta köszöntését. Száz iszonyattól teli szem meredt feléje.

— Ali pasa! Mért nem viszonzod köszöntésünket?

Mért nem invitálsz terített asztalodhoz vidám, ünneplő násznéped közé? Gyűjtöttél, kuporgattál a számunkra, a megígért pazar matyizásra. Most eljöttünk, hogy osztozkodjunk veled! Eljöttünk a törvényes részünkért!

Ali pasa nem kért kegyelmet. Hatalmas karosszékén gögösen hátrarántott fejjel terpeszkedett, kezei a térdein heverték. Arca egészen hamuszürke volt, szélesre tárt szemei fehéren meredeztek. Ajkai azonban kevélyen és gonoszul vigyorogtak, mint a csupasz, síri csontkoponyák. Így vigyorgott mindig Ali pasa, amikor kastélya ablakában könyökölt és végtelen földjeiben és legelőiben gyönyörködött.

— Hé! Rabszolgáim! Talán már megelégtetek a mátyáskodást?

Semmit sem kért Ali pasa és nem is hallotta, mit mond a jövevény.

— A részünkért jöttünk! Te eltékozoltad, eldári-dóztad a tiédet. Ami megmaradt, a miénk! Egészen az ujjadon ragyogó jegygyűrűig. A mi kunyhóink, a mi szántóink, a mi rétjeink, a mi erdeink! Te bevégezted!

Semmit sem hallott, semmit sem érzett Ali pasa. Azt sem érezte, hogy hirtelen vörös lék nyílt homlokán és sűrű vére lassan patakzott szemei mögött az arcán lefelé. A gögös, gonosz vigyor ráfagyott.

— Hé! Jobbágyok, robotosok! Hát megelégtetek már a mátyáskodást?

A teremben kialudtak a lámpák. A nászvendégek tapogatózva kalimpáltak karjaikkal és hörögve felfelbuktak. Az ajtókon és a bezúzott ablakokon keresztül süvöltött a szél. Fekete felhők kergetőztek az égen. Keleten pedig véresen derengett a hajnal.

Felébredt a falu. Az egész völgy örömmámorban úszott. Sötét tömegek nőttek ki a földből és a domb felé siettek. Gyámoltalan rabszolgák tömegei. Dermedt félálomban támolyogtak. Még mindig érezték kezükön, lábukon a vasbilincseket... Tágra nyíltak

előttük a teli pincék; megnyíltak az óriási hordók és patakokban ömlött a bor. Nekitérdeltek és hosszú kortyokban vedelték, míg hanyatt nem vágódtak a földön... Két fáklya fénye világított nekik: a pirkadó hajnal, amely a felhők mögül vörösen előde-rengett és a hatalmas lángoszlop, amely Ali pasa kastélyát piros palástba burkolta. Itt-ott kihasadt a piros palást, egy-egy nászvendég megpörkölt, kormos alakja buggyant ki belőle és bukfencezve kari-kázott végig a lejtőn a völgy fenekére. Maga Péter báró is előbukkant, mámorosan, pernyésen, szakáll és kabát nélkül; a patakhoz csörtetett, a pocakjára hasalt, kiterpesztette karjait és istenigazában habzsolta az üszkös vizet. Amikor föltápászkodott, tenyerével megtörölte a száját, körülnézett és rekedt, részeges kappanhangon kukorékolta:

— Nem szép tőled, Ali pasa, hogy Szent Jakab éjtszakáján ilyen tüzet raktál a tiszteletünkre!

Aztán végignyekkent a földön és elkezdett hortyogni. Hortyogtak a parasztok is. A bortól izmos földön fetrengtek, mint a kékék, amelyeket a vihar szerteszórt a mezőn. Így heverték egészen estig. Estefelé aztán jöttek a poroszlók, összeszedték őket, mint ahogy a gyermek a fa alatt összeszedi a bódult cserebogarakat. Még jóformán félálomukban bilincseltek meg őket. Sokan gyönyörűséges álmaikban még ujjongva rikoltozták:

— Mátyás! Ó, Mátyás!

Ugyanabban az időben a fiatal muzsikus fehér paripáján az erdőn át vágatott menyasszonyával. Fehér paripán ült és ölében tartotta fiatal, bűbajos menyasszonyát, mint Mátyás király Alencsicát.* —

— — — — —
Ezt a történetet mesélte a kazal végében a rongyos vándor Markonak Ali pasa szomorú végéről.

* *Alencsica* a szlovén népköltészetben Mátyás király menyasszonya, illetőleg felesége. Egy népballada elmeséli, hogyan mentette ki Mátyás Alencsicát a törökök fogságából. (*A fordító*).

V.

Félálomban hallgatta Marko a szomorú történetet. Közben kiderült az ég. Vékony, szürke felhők vonultak kelet felé, s a dombtetőn feltetszett a hajnal. Az átázott talaj lomha fehér füsttel pipázott. Mélyen lélekzett a jóllakott, kipihent föld.

— Hát a vándorral mi történt? — kérdezte Marko bóbiskolva. Álmos szemeivel nem látta a nyomorult, rongyos embert, aki görnyedten, reszketve állt előtte botjára támaszkodó, gyámoltalan aggasztóként.

— Hát a vándorral mi történt?

Hangosabban kezdett szuszogni és újra elnyomta a buzgóság. Álmában úgy rémlett neki, mintha egy szakállas, roskatag öreg ember imbolyogna előtte, a nyughatatlan örök vándor: Ahasvér. Támolyog vándorbotján, tenyerével beárnyékolja szemeit és az aranyló kelet felé vizsgálódik.

— Nappalodik és még hosszú út áll előttem!... Ó, Marko, a vándor vállára vette súlyos, magacsolta keresztjét. Bocsáss meg neki és imádkozzál esendő lelkéért!

Úgy rémlett Markonak, mintha álmodnék... Mintha vérvörös, égignyúló tüztengert látna a dombon... A lángból, a fekete füstgomolyból egy alak bontakozik ki. Rémülettel teli szemekkel; falfehér, eltorzult ábrázattal; arcán, kezein véres, kiégethetetlen, kimoshatatlan forradásokkal... Kibontakozott a lángtengerből és a bokrok és gödrök között a völgy irányában botladozott. Gomolygó

sötét füstfelhők hosszú fekete csápokként nyulkáltak utána... Ő lehorgasztotta fejét és kegyelmet kérőleg kitárta lankadt karjait... Sistergett a láng, üvöltött a szélvész, kárörvendő röhej visszhangzott a völgyben és fojtogató füstként körülölelte a futtában földretepert vándort... Hé, rabszolga! Hát megelégedted már a mátyáskodást?... Támolyogva tápáskodott fel... Egyetlen órában meggörnyedt a háta, beesett az arca; reszkető lábai egyetlen óra alatt felmondták a szolgálatot... Vállára vette magaácsolta keresztjét és végnélküli útra kerekedett. Utoljára látta Marko — még szinte félálmában — amikor a távoli dombon magas fekete árnyéként elsuhant.

Markot elnyomta az álom. Amikor felébredt, már magasan ragyogott a nap az égen. Felkelt, kidörzsölte szemeit és csodálkozva körülnézett.

— Lám! Átaludtam az egész hosszú éjtszakát és ezt a remek hajnalt. És milyen furcsák voltak az álmaim! Bár — Isten tudja — álmok voltak-e csakugyan? A szalmán — ott ni! — még meglátszik, hogy ember feküdt benne. No, de Isten legyen irgalmas lelkének és kegyelme kísérje útjain!... Nagy bűnös volt!...

Nyájasan, melegen sütött a nap az arcába, amint a völgy felé lépegetett. Vidámította az üde tavaszi mező, amely még alig ébredt fel harmatos álmából. Örömtől csillogó szemekkel üdvözölte. Az erdő is már régen talpon volt. Jókedvűen nyujtózkodott egy nagyot, aztán megzúgott, felnevetett, mert eszébe jutott a vihar, amely összecibálta borzas fejét. Marko leemelte előtte kalapját és illedelmesen köszöntötte. Mert Marko tudta, mi illik.

Ment, mendegélt. Itt násznépnek muzsikált, ott holmi részegeseknek. Itt ebédelt, amott vacsorázott. Aludt, ahol az alkonyat ráborult. És pompásan ment a sora.

— Milyen messze költözött nagybácsikám! —

panaszolgatta halkán magában, ha elfáradt. — Jól esnék az embernek megpihennie, puha, vetett ágban aludnia. Fehér cipó és egy kis borocska sem volna rossz néha... Csak már az én gazdag bácsikám küszöbére érnék!

Ment, mendegélt. Egyszer egy csendes, kihalt, barátságatlan faluba vetődött. A parasztok a mezőn dolgoztak, durva darócruha lógott rajtuk, s mind olyanok voltak, mint a százéves aggastyánok. Komoran néztek és egy sem viszonzta Marko köszöntését.

— Csak nem itt telepedtél meg, bácsikám? — hökkent meg Marko. Megkérdezett egy szembejövő öreget, megkérdezett egy küszöbén gunnyasztó anyókat, aztán keresztet vetett és elimádkozott egy miatyánkot.

— Adjon az Isten örök nyugodalmat neked, Ali pasa, bácsikám! Nagy szélhámos és gazember voltál, de azért örömmel gondolok rád és szívesen emlékezem rólad... Miért ne tetted volna őket rabszolgáiddá, ha maguk kínálják karjaikat és hátukat? Miért ne harácsolád volna el mindenüket, ha még az ingeiket is lábaid elé rakják?... Adjon az Isten örök nyugodalmat neked, Ali pasa! Ártatlanul és büntelenül kellett meghalnod.

Aztán a rongyos, mezítlábas vándor jutott az eszébe és elfutotta a méreg.

— Ó, te zshivány, hogy rászedtél! Lám, most ott állna a küszöbön Ali pasa, az én szakállas, jókedvű bácsikám! Üdvözlne és szépen megvendégelne engemet, amint az egy nagybácsihoz illik is és tetejébe még szépséges leányát is megmutatná, hogy örüljön és ünnepeljen a szívem. Pompás napok következnének és számomra is felvirradna Mátyás király boldog korszaka. Talán még meg is házasodnám! De te, zshivány, úgy elámítottál, hogy most itt állok az országúton evvel a harmonikával és azt sem tudom, merre forduljak vele.

Üszkös romok feketéltek a dombtetőn és tágra meresztett gonosz szemekkel néztek a völgybe: «Hé, rabszolgák! Talán megelégtétek a matykózást?» A paraszt görnyedt alázattal állott a barázdán és fásultan maga elé révedt üveges szemeivel.

Marko bosszúsan köpött egyet, aztán felsőhajtott és a völgyből fürge léptekkel más vidékekre sietett, hol vidámabban süt a nap.

Ment, mendegélt. Itt násznépnek muzsikált, ott holmi részegeseknek. Itt ebédelt, amott vacsorázott. Aludt, ahol az alkony ráborult. És pompásan ment a sora.

Egyszer alkonyat felé egy kihaltnak látszó faluba érkezett. Még sehol és sohasem látott ilyen elhagyatott, árva vidéket. A mező néma, fülletleg, műveletlen volt és aszat, dudva borította. Az utak gödrösek, kövezetlenek, járatlanok voltak, mintha soha emberi láb nem taposta volna őket. A réteken, a szántókon — mintha kőeső zúdult volna rájuk az égből — fehér körengeteg izzott, aminőt Marko még a délifekvésű, sziklás, szakadékos partokon sem látott soha. Még az erdő is, amely messziről arra a szomorú vidékre nézett, néma és poros volt. És még a nap is vakon, ködösen, fanyarul világított az égboltozat magasán. És sehonnan köhentésnyi emberi hang.

Lehangoltan, szomorúan lépegetett Marko a faluban. Az út szélén üres, sötét, omladozó házak bebeteszelt kapukkal, bedeszczázott ablakokkal. Marko egyre jobban elképedt. Már szinte félni kezdett.

— Lám! Elátkozott faluba tévedtem, melyet az Isten valami nagy bűne miatt megvert!

Ekkor — botjára támaszkodva — egy öreg jött feléje. Aszott tenyerének ernyője alul pislogott feléje, mintha kápráznék a szeme. Szörnyen elcsodálkozott Marko láttára és kitörő örömmel üdvözölte.

— Ó, üdv nekem! Üdv nekem, hogy annyi hosszú év után találkoztam az Ifjúsággal!

Marko csak ámult-bámult.

— Ne csodálkozzál, kedves gyermekem! És engeddd meg, hogy szívem szerint, kedvemre kigyönyörködhessem magamat látásodban! Annyi éve már, annyi magányos, árva éve, hogy nem láttam piros arcot, fehér fogakat, mosolygós szemeket.

Az öreg nézte, csak nézte és amikor már kedvére kinézte magát, fáradtan tovább csoszogott.

— Hála neked, édes gyermekem! A szerencse kísérijen vándorutadon!

Marko megszánta az öreget, akinek a vénség megzavarta az esztét.

Tovább mendegélt. Egy küszöbön egy anyóka gubbasztott. Marko megállt előtte.

— Hé, anyókám! Nem tudja-e, merre van az én Ágota nénikémnek a háza?

Az anyóka ráemelte fénytelen szemeit és egyszeriben felragyogott az arca.

— Ó, üdv neked, hogy annyi hosszú év után találkoztam az Ifjúsággal!... Nem jönnél-e be egy kicsit a szobámba, gyönyörűséges, fiatal leventém, hogy megkínáljalak egy fazék tejjel? Hisz bizonyára megszomjajztál és megéheztél már! A bocskorodon hosszú út pora szürkéllik.

— Isten fizesse meg, anyókám, a jóságát! De nem vagyok sem éhes, sem szomjas... Mondja, merre találom meg Ágota nénémnek a házat! Ott terített asztal és vetett ág vár rám.

Az anyóka csontos ujjával a kunyhó irányába bökött és Marko arrafelé indult. Az út szélén magányos, csendes ház szunyókált. A kapuja csukva volt, ablakai bezsaluzva. A küszöb előtt magasra nőtt a fű.

Marko benyitott a kapun s a tornácra lépett. A tornácon is fű burjánzott. A nyirkos falakon moha zöldellett és dohos penészszag terjengett mindenfelé.

— Ágota néni!

Megnyikordult az ajtó és a szobából ijedten nézett ki egy töpörödött, talpig szürke kendőbe burkolt anyóka. Sápadt arcán ezernyi ránc tekergett. Vértelen, fehér kezei reszkettek.

— Ágota néni! Hát nem ismer már?

Ágota néni kitérte reszkető, fehér karjait, szemei pedig könnyesek lettek a váratlan örömtől.

— Üdv nekem, hogy még egyszer láthatlak holtom előtt! Maga az Úristen angyala vezérelt hozzám... Jöszte, Marko! Jöszte a szobámba, hogy megvendégelhesselek és puha ágyat vethessek elcsigázott tagjaidnak! Hiszen már esteledik!

Kezén fogta és a szobába vezette Markot. Aztán kissé dohosszagú, de tiszta fehér abroszt tett az asztalra, majd egy poros üveget, kenyeret és oldalt hozott elő. Szokatlan nyugtalanság lett úrrá rajta: fakó arcát kétcseppnyi vér színesítette, lábai szünet nélkül tipegtek, kezei állandóan izegtek-mozogtak, szemei megélénkültek és barátságosan csillogtak. Marko evett és ivott s nagyon jól érezte magát.

— Úgy, de úgy örülök neked, Marko! Honnan jössz? Hol, merre bolyongtál-késtél olyan sokáig, hogy egészen megfeledkeztél rólam, elhagyott, öreg nénikédről?

— Ó, néném, aranyos nénikém! Nagyon elfáradtam és szörnyen álmos vagyok. Vándoroltam a zajos nagy világban. Annyi országot és várost bejártam, hogy holtfáradtan értem a küszöbére.

Valóban nagy kimerültség vett rajta erőt. Jóleső, puha bágyadtság, minthogyha nyakig álmosító, langyos vízben feküdnék. A magányos, vén ház dohos csendje, az anyáskodó szeretet, — amelyet sohasem érzett életében, — a meleg, simogató szavak, — minőket sohasem hallott azelőtt, — édes illatként neheztedek a lelkére és elszédítették.

Félig már aludt és álmodott, amikor a fehér ágyba, a tollas vánkosok közé dült. Szempilláin ke-

resztül mintha még látta volna, hogyan hajlik fölėje egy sápadt, ráncos arc és mintha még érezte volna, hogyan vet keresztet egy reszketeg fehér kéz a homlokára, szájára, mellére. Elmosolyodott s a szíve is mosolygott. Olyan édes, mámoros boldogságot érzett, aminőt még soha életében.

— Jól megy itt a sorunk! — villant még meg az agyában s avval elaludt.

Amikor felébredt, illatos, meleg kávé párologott már fehér csészékben az asztalon.

— Jó reggelt, Ágota néni! — köszöntött Marko és hirtelen pillanatnyi fényes árnyékként lebbent el szemei előtt egy régi-régi emlék: az asztalon meleg, illatos kávé; a fehér csészék fölé halovány, jóságos arc görnyed; egy ősz hajfürt belelóg a homlokába... Kié volt ez az arc? ... Távoli emlékként, édes bánatként megrezsent valami Marko szívében, aztán nyom nélkül tovasuhant.

Pompás volt a kávé, még pompásabb a vajaskenyér, Ágota néni pedig elképzelhetetlenül kedves és nyájas volt. És Marko mégsem volt már olyan jókedvű és elégedett, miként illenék. A reggel nap-sugaras ragyogásában a szoba még sivárabbnak: az elfeledettek, a vigasztalás nélkül megholtak hajlékának tetszett neki. A falak szürkék, komorak, siralmasak. A sarokban feszület, az asztal felett a fájdalmas Szűzanya képe. Ágota néni arca és kezei pedig olyan fehérek és aszottak, mint a halottakéi.

— Szép itt magánál, Ágota néni és nagyon köszönöm, hogy oly kedvesen és nyájasan fogadott. De mondja csak, nénikém, miért olyan szomorú és elhagyatott ez a vidék, hogy az embernek összeszorul a szíve láttára! És miért olyan dohos és penészes ez a barátságos szoba? ... Ezt mondja meg, nénikém!

Ágota néni mélyen felsóhajtott.

— Ó, Marko! Hogyne volna szomorú és elhagyatott ez a vidék! Hallgass csak ide! Elmondok ne-

ked egy bús történetet, amelyre való emlékezéstől minden éjjel könnyesek a szemeim... Őt fiam volt. Őt daliás, fiatal legénykém, hogy az ember büszke örömmel nézett rájuk! Boldog volt akkor az életem ebben a most olyan pusztá házban és ebben a szép — most olyan csendes és sivár — völgyben. Gazdagon termettek akkor a földjeink... most terméketlenül és műveletlenül árvulnak. Most némák az esték... akkor a dombokon víg kurjongatás visszhangzott, az én daliás, szép fiaim énekeltek, kurjongattak, faluztak.. Egyszer aztán csak megbetegedett a legidősebb fiam. Nagyon megfájdult a szíve... «Édesanyám! Nem tudok tovább itt élni! Szűk nekem ez a ház, a szívem idegenbe vágyik!»... Sírtam és rimáncodtam neki, de ő kitepte magát ölelő karjaimból, elment és sohasem láttam többet... Egy évre rá megbetegszik a második fiam is. Nagyon megfájdult a szíve... «Édesanyám! Nem bírom ki tovább az életet ebben a szűk és árva völgyben! A bátyám után megyek az édesanyám áldásával és üdvözetével!»... És a második fiam is elment és nem láttam soha többé... Így mentek el hazulról egymásután az én daliás fiaim és nem tértek vissza soha többé!... Csak a legfiatalabb maradt itthon, szívemnek utolsó öröme és vigasza... De fordult az esztendő és ő is megbetegedett. Napról napra sápadtabb és szomorúbb lett és én aggodalmamban sok hosszú éjszakát átsírtam, átvirrasztottam... Kítavaszkodott... És ő összekötötte batyuját, felöltötte ünneplő ruháját és felkerekedett. Térdeimen csúsztam utána egészen a küszöbig és úgy rimáncodtam neki. De ő csak ment és alig is tekintett vissza és őt sem láttam soha többé... Ezért olyan szomorú és pusztá az én árva otthonom!

Marko hallgatta és egyre jobban eliszonyodott a magánytól. Legszívesebben felugrott és búcsú nélkül tova állott volna. Úgy érezte, mintha alkonyatajt temetőbe tévedt volna, mintha futva faképnél

hagyták volna a megrémült halottkísérők, a nehéz vasajtó pedig csikorogva becsapódott volna mögötte.

— Az Úristen elárvult, magányos szívem vigasztalására küldött tégedet, Marko. Maradj nálam! Jó dolgod lesz! Tejben-vajban fürösztelek. Bor, fehér cipó, oldalas sohasem fog hiányozni az asztalodról... Mikor így előttem ülsz, azt hiszem, a legkisebbik fiamat, szememfényét látom.

Megijedt Marko, de azt gondolta magában: Az embernek jól esik megpihennie. Miért ne maradnék, mikor fáradt vagyok?

Így telepedett lassanként az ő szívére is egy vékony pókháló, vékonyka szürke por- és penészréteg.

És Marko pihent. Henyélt, lustálkodott, jött-ment, heverészett kedvére. Csak a kezét kellett kinyújtania és mindent megkapott, amit szíve megkívánt s ami jóllakott tétlenségében eszébe ötlött. Lassanként hízni kezdett, az arca nekigömbölyödött, keze fehér és párnás lett, mint a lányoké. Járás közben meg-megállt, rangosan himbálta tekintélyét, mint egy kisbíró és hosszúszerű pipából pöfékelt. Jól megfontolva mindent: belátta, hogy ilyen pompásan még sohasem ment a sora.

De akármilyen pompásan ment is a sora, a lelke legmélyén már nagyon megcsömörlött az örökös jóllakottságtól és henyélestől és néha sűrű sóhajtások közepette emlékezett vándoréletének paradicsomi napjaira. Ilyenkor búsan nézett harmonikájára, amely elfeledetten, porosan hevert a sarokban. De ujjal sem nyúlt hozzá! Mert tudta, hogy egyetlen hangjától lelohadna arcának puffadt gömbölyűsége és hogy a szívében újra diadalmasan fellángolna örök sóvárgása. Az ő igazi — most olyan csúnyán és gyáván megtagadott — élete azokban a nótákban rejtőzött, amelyek szívében szunnyadtak s a feltámadásra vártak.

— Hogyan hivalkodhatnék az ember a maga pocakos kisbírói tekintélyével s a maga jóllakott tétlenségével, ha senki sincs a közelemben, aki elé hébe-hóba kiállhatnék, mondván: «Én Marko vagyok! Hát te ki fia-borja vagy? ...» Ó, édes a tétlenség, mikor a munka és a gond az ajtódon dörömböl. Nagyszerű érzés a jóllakottság, mikor kódisok ácsorognak a küszöbödön. De hogyan örülhessen az ember a dologtalan nyugalomnak, ha hivatás-szerűleg és könnyű lelkiismerettel lopja a napot? Hogyan élvezhesse a pusztaságban kövér elégedettségét?

Ásított egyet unalmában és félenk kézzel, ösztönösen nyult a harmonikához. És a harmonika első felcsendülő hangjára csakugyan megsápadt és megszüremkedett arcának puffadt gömbölyűsége.

Ágota néni megrettent.

— Mi van veled, Marko? Miért nézel olyan búsan? Nem érzed már jól magadat nálam? Nincs-e meg mindened, amit szemed-szád megkíván? Mondd, csak egyetlen szóval, mondd, mit szeretnél s én tüstént előteremttem!

De Marko csak csóválta a fejét és hallgatott. Belefájdult a szíve a nagy-nagy sóvárgásba. Kiment az útra, a mezőre. Szürke, nehéz szemfedő borította az egész vidéket, még a nap sem tudott áttörni rajta. Egyedül bolyongott a roppant temetőben, száműzve az életből és a nagyvilágból. Még nevetnie sem volt szabad, vagy egyetlen hangos szót kiejtenie, nehogy felriassza a holtakat. Homályos síri szobákban vénen, görnyedten, fanyarul gunnyasztottak azok és ugyan csudálkoztak, mikor az ablakuk előtt elment az Ifjúság. Ott álltak a küszöbön, hajlott háttal, vacogó térdekkel és úgy üdvözölték a hájasodó Markót, mint az ég angyalát... Köpni szeretett volna Marko, ha illendő volna köpködni a temetőben.

Fátyolos, bánatos szemekkel nézegette a mező-

ket, réteket. Ott a föld, várja az életadó magot! És nem találkozik emberfia, aki szeretetben egyesülne vele. Ott vár az időnek előtte megöszült, hűtlenül elhagyott, sóvárogtában emésztődő anya a gyermekére, hogy tápláló keblére szoríthassa. Hiába vár már időnap óta!

— Ó, daliás, gyönyörű gyermekeim! Ó, fiaim!

Szomorúan merengett maga elé Marko és végiggondolta egész életét. Ez volt az az ünnepi óra, amelyen Marko belelátott a saját szívébe és úgy kiismerte, mintha a tenyerén feküdnék fürkésző szemei előtt.

— Sem a nélkülözés, sem a jóllakottság nem boldogít; sem a vándorlás, sem a tétlenség! Karomnak nem telik kedve a munkában, de a henyelésbe is belefárad. Szívem öröm után sóvárog. De az öröm közepette is bánatos... Ó én szegény, árva Marko!

Az arcáról még nem olvadt le egészen a dologtalan jólét zsírja és máris zokogott és nem ízlett neki többé sem étel, sem ital.

— Mesélje el, Ágota néni, hogyan fájdult meg a szíve legkisebbik fiának, az én unokabátyámnak, aki a maga szívének utolsó vigasztalása és remény-sége volt!

Ágota néni felzokogott.

— Ó, Marko! Te is beteg vagy! ... Meglátszik az arcodon. De téged egyenesen az Úristen küldött öreg napjaimra. Téged nem eresztelek el!

— Hogyan történt, Ágota néni? ... Az éjjel, hogy álmatlanul virrasztottam, hallottam legkisebbik fiának, az én unokabátyámnak szavát. Megszólított és a kezét nyujtotta felém.

Megrettent Ágota néni és védőleg tárta ki karjait.

— Ne hallgass rá, Marko! Ne hallgasd meg édes meséit! Még megszedítenék hiszékeny szívedet!... Én is láttam őt! Sápadt volt, mint a halál,

Marko nem tudott elaludni puha ágyában s az unokabátyjával vitatkozott, aki éjjeli vendégként szokott beállítani hozzá, ... halottsápadtan, ... jókedvűen.

— Miért olyan halovány az arcod? — kérdezte tőle Marko. — Talán nincs olyan jó sorod, mint nekem van Ágota nénémnél, a te édesanyádnál? Mid hiányzik? Ételed, italod, vetett ágyad?

Elnevette magát a sápadt éjjeli látogató.

— Mindenem van, Marko! És olyan pompásan megy a sorom, ahogy neked ment, amikor még kedvedre vándoroltál és muzsikáltál. Válogathatok jobbnál jobb ételekben: minden küszöb szabad előttem. Italom annyi, amennyi belém fér: jó emberek a korhelyek. S az ágyam olyan tágas és puha, hogy nincs az a tollas ágy, amellyel elcserélném: maga az Úristen veti meg minden tavasszal... Ó, Marko! Milyen édes a célnélküli sóvárgás!

Ágota néni becsukta az összes ablakokat, bezárta az összes ajtókat. De a sápadt vendég bebújt a kulcslyukon. Az ágyra világító hold ezüst sugarán érkezett.

— Nem szégyenled magadat, Marko? Olyan szép, langyos éjszaka van odakint s te a dunyha alatt fuldadozol a fülledt melegtől és szégyent hozol fajtádra, ahelyett, hogy botodra akasztanád batyudat, felkerekednél és ujjongva belekurjantanál ebbe a szépséges, langyos, holdas éjszakába.

— Ne vedd zokon, ne vedd zokon! — mentegődött Marko és szégyelte magát. — Csak megpihentem egy kicsit, mert elfáradtam. A harmonikám ott hever a padkán és várva vár. A batyum is már össze van kötve.

Ágota néni az ajtó előtt a küszöbön aludt és iszonyatos rémület hasogatta anyai szívét Marko mély sóhajainak, ziháló, értelmetlen szavainak hallatára. Még most is sebes volt a térde, hogy rimánkodva a küszöbön csúszott szívtelen fia után... «Maradj ná-

lam, szívem egyetlen öröme és vigasztalása!...» Még látszottak a forradások és most egyszerre felvéztek, vérkönnyesek lettek.

— Maradj, Marko! Nem eresztelek el magamtól! Megvakulnának szemeim a sírástól és elvérzenék a szívem!

Marko nem hallotta szavait, nem látta sebeit és nem is gondolt velük. A sápadt vendég pedig csak nevetett. Valamikor térden állva könyörgött neki az anyja, de ő akkor sem szánta meg.

A sóvárgás dalát hallgatta Marko, amely a szívében muzsikált.

Ezt muzsikálta:

— Hagyd el apádat és anyádat és gyere velem! Könnyű szót fogadni annak, akinek a szenvedéstől keserű a szíve; akinek sem falat kenyere, sem korty bora, sem vetett ágya; akit nem tartanak vissza sem anyjának könyörgései, sem szerelmesének gyönyörű szemei. Könnyű az ilyennek engedelmeskedni! Ám érdemei is szerények az Úr előtt... De te, — aki kövér és jóllakott vagy; akinek terített asztal és habzó pohár áll előtte s puha, pelyhes párna ring alatta; akinek arcát édesanyád könnyei áztatják s nyakára harmatos leánykarok fonódnak, — te kerekedj fel, ahogy vagy, búcsúszó és rívó bánkódás nélkül! Fogjad a vándorbotodat és vidáman kurjants, mikor édesanyád hangosan felzokog!... Látod, ez a sóvárgás!... Ne hajszold, mikor szép és langyos az éjtszaka, mikor nyugodt és zajtalan a szíved! Ne a sima országútat és a széles bürüt keresd! Esőben, viharban indulj a keserűséggel és szenvedéssel, nélkülözéssel szemben! A forró ágyból szökjél ki! Vánszorogj, botladozzál sziklás lejtőkön! Gázolj zúgó patakokon át! Kurjants, ha az eső és szél az arcodba és meztelen melledre csapkod!... Ez a sóvárgás!... Ó, nem az az igazi vándor, akinek nincs otthona; nem az az igazi szegény, akinek nincs harapásnyi betéví falatja! Te

vagy az igazi vándor, aki elhagytad és büszke szíveddel megtagadtad meleg otthonodat! Te vagy az igazi szegény, aki gazdag voltál s gazdagságodat nevetve hajítottad az út árkába. És sodrod, amerre ő sodor téged... Hová sodor? Hová készülődik vakmerően önálló, szorosra bilincselte lábad? Ne vess és kösd be a szemeidet! ... Savanyú, mihaszna, kislelkű vándor az, aki a cél irányában bandukol; szívét már is kikezdte a betegség... Vándorolj cél és vég nélkül! Ne kívánd meg a nyugalmat! A nyugalom — halál. A halál — nyugalom: lefekszel, behunyod szemeidet és nem ébredsz fel többé. Célhoz értél! ... Ez a sóvárgás! ...

Marko hallgatta és nyugtalanul dobogott a szíve.

— Mit habozol? Mit tétovázol?

Kinézett az ablakon. Az égen ezüst holdvilág tündökölt.

— Gyönyörű volna ilyen tündökletes éjjel vándorolni. De csekély volna az érdemem az Úr és Mátyás előtt... Megvárom, míg beborul az ég és vihar kerekedik.

Megnyikorgott az ajtó.

— Nem alszol, Marko?

— Hogy alhatnám, Ágota néni, mikor olyan szép éjtszaka van odakünn! S mikor annyira sajog a szívem!

Ágota néni fehér álmoképként a szobába lebbent, Marko ágyára ült és simogatni kezdte kezeit és arcát.

— Hunyd le a szemedet, Marko! Aludjál szépen, hogy a szíved megnyugodjék! Betakarom az ablakot, hogy a holdvilág ne süssön a vánkosodra... Engedd, hogy kezem a homlokodon pihenhessen! Talán elcsitulnak tőle nyugtalan gondolataid.

Marko azonban a bezsaluzott ablakon keresztül is látta az ezüstös holdvilágot, a tündökletes éjtszakát.

És Ágota néni puha kezei alatt is felzokogtak-

sajogtak nyugtalan, sóvárgó vágyai. Félálmában egyre sóhajtozott.

— Most végre megismertelek! Az arcodba láttam és megismertelek! Földem, földecském, édes szülőanyám!... Akit egykor vidám szívvel faképnél hagytam... Te, te nyujtottad utánam karjaidat, hogy egyszersmindenkorra szívedre ölelj. És én észre sem veszem a te szerelmedet! Untat! Nem látom meg a könnyeidet, édes szülőanyám! Nem értem meg a bánatodat!... Olyan könnyörtelen a te szerelmed, olyan szívtelen a te irgalmad! Engedd meg vággyal, sóvárgással teli fiatal fiadnak, hogy világgá mehessen, hogy megkereshesse Mátyás királyt!... Megismertelek, mikor a feltúrt, barázdás, felzaklatott arcodba láttam! Csak a szomorúság és árvaság fog ezentúl barázdálni, csak a könnyek fogják öntözni orcáidat! Nem fog többé a nap fényén megcsillanni televényedben az ekevas; nem hull többé szikkadt kebeledbe langyos esővíz és senki sem lesz, aki keserűségedben, bánatodban vigasztaljon... Engedj el! Az én utam is sietős! Meg kell találnom Mátyás királyt!...

Vacogott a foga, felriadt. Ágota néni ott bóbiskolt a fejénél. Kisírt, vörös szemeit lecsukta a kimerültség. A szél kivágta a zsalut, rázta az ajtókat. Sötét lett. A hold szennyes felhők mögé bujt, amelyek sebesen kergették egymást az égen.

— Itt az idő! — gondolta Marko és felöltözött.

— Nem eresztelek! — sóhajtozta Ágota néni álmában.

A nagy szobába lépett, fogta a harmonikáját, botját, batyuját. Még sohasem érezte olyan áthatónak, fojtogatónak az öreg ház síri, dohos levegőjét, mint ezen az utolsó éjtszakán. A szél keresztülfujt a szobán, fessegette az ajtókat, ablakokat, de a nyomasztó lég meg sem moccan: ha gyertyát gyújtott volna, lángja bizonyára szép, nyugodt, keskes lobogással égett volna.

Nem sajnált meg a szíve Markónak, amikor utoljára esett tekintete a fehér asztalra, a puha ágyra. Jókedvű volt és olyan könnyűeknek érezte a lábait, hogy akár táncra kerekedett volna. Kint zivatar volt kitörőben. Sötét viharfelhők mutatták a vándor útját. Szél zúgott a völgyön végig és hívta, csábította... Mit habozol? Mit tétovázol?

— Úgy hát Isten vele, Ágota néni! Isten fizessen meg nagy szeretetért és jóságáért!

Félálomban, kiterjesztett karokkal, rémült szemekkel esengett Ágota néni:

— Maradj nálam, egyetlen, utolsó gyermekem! Maradj, hogy táplálhassalak, hogy megvethessem naponként puha ágyadat! Nézd! Olyan örömet álldozná fel magát a szívem és nincs senkim, aki szeretettel fogadná áldozatomat! Nincs emberfia, akit tápláló keblemre szoríthatnék!... Maradj velem!

De Marko nem látta meg Ágota néni könnyeit, nem szánta meg szíve keserűségét. Mert a sóvárgó vágy nem ismeri a szánalmat... Odakünn egyre sebesebben rohantak a felhők. A szél szólongatta s a domb mögött már megdőrdült az ég.

— Isten vele, Ágota néni!

Ágota néni erősen megszorította mindkét kezét és szorosán hozzásimult.

— Maradj! Ne menj sehová! Vihar van odakünn és hideg az éjszaka.

— Isten vele, Ágota néni! Éppen azért megyek, mert kint vihar van és hideg az éjszaka. A domb mögül már hív a zivatar szava.

Lábával kilökte az ajtót s kilépett az éjszakába. Hideg szél csapott az arcába.

— Maradj! Marko!

Kétségbeesett sikoltozás jajongott a sírból, Marko pedig vidám léptekkel megindult. Utoljára nézett végig a völgyön, a síron és utoljára borzongott meg a lelke: halott feküdt előtte a völgy egész hosszában; fehér arcán árnyékok suhogtak, üveges

szemei az ég felé meredtek. Olyan könyörületesek, szeretettel teljesek, áldozatra készek voltak valaha ezek a szemek! Olyan édes volt valaha ez a feldúlt, árva arc! Úgy ziháltak, lihegtek ezek a szikkadt mellék! Halott feküdt a völgy hosszában; kelettől nyugatig nyúltak kiterjesztett, élettelen karjai.

Marko rohant a harsogó, ujjongó, sikongó viharba.

VI.

Egész éjjel vándorolt. Dalolt a széllel, belenevetett a viharba, kurjongatva felelgetett a mennydörgéssel. Megállás nélkül ment három éjjel és három nap, olyan pihentek és könnyűek voltak a lábai és annyira tele volt sóvárgó nyugtalansággal, keserű vágyal a szíve, amely a tétlenségben tette vágyott, hétköznapi ünnepek után sóhajtozott, vándorlás közben pihenésre, pihenés közben tovább sóvárgott. Sohasem érezte magát boldognak és mégis mindig boldog volt.

Három nap múlva kifáradt. A pihentető rög felé dobogott a szíve s azért már meghallotta a kislelkű tépelődés szavát: hová? A vándor számára ismeretlen kérdés: hol a vég, a váravárt cél? Eleven emberfia szájából: szégyen.

— Ó, hol vagy, hatalmas és jóságos Mátyás király? Hol vannak a te nagy, hosszú kardokkal ékesített termeid? Hol vannak a te vitéz harcosaid, akik hosszú sorokban ott állanak a falaknak támaszkodva és mellükre konyult fejjel szunyókálnak, véres csatákról álmodozva? Hol vannak óriási istállóid, amelyekben tüzes paripáid alszanak és várják a pillanatot, amikor újra nyihogva végigvágathatnak a völgyben? És hol van az a széles nagy asztal, amely mögött tenyeredbe hajtott fejjel ott ülsz tenmagad? Hosszú szempilláid arcodba lógnak, hosszú fehér szakállad az asztal körül csavarodik? ... Ó, hol vagy Mátyás király és mikor üt

a te küldetéses nagy órád? ... Ifjúságom felét végigálmodoztam, végigsóvárogtam; a fél világot bebolyongtam reménykedő várakozással, de nem találtalak meg. Küldj jelet, hogy szívem bele ne betegedjék szomorúságába és kétségbeesésébe!

Így panaszkodott Marko és — milyen hálátlan volt, — már is eszébe jutott a jóságos Ágota néni, a terített asztal és a párnás, puha ágy.

— Milyen csúnyán rászedtél, milyen komiszul léprecsaltál te sápadt éjjeli vendég! Olyan gömbölyű volt már az arcom és a szívem is már olyan lomha és zsíros volt, amikor te jöttél és olyan nótát dúdoltál a fülembé, amilyent nem szabad meghallgatnia egy tisztességes embernek... Milyen csúnyán megcsaltál, újjongó-üvöltő szél, mikor az ablakomon bekocogtál és olyan meséket fütyörésztél, amelyek az utolsó szóig szemenszedett hazugságok és sehol és sohasem történtek meg a világon!

S te, balga szívem, hittél nekik!

Bánkódott, mint már sokszor. Mert a bánkódástól megkönnyebbedett és mert jóleső, langyos gyönyörűsége tellett a boldogtalanságán és árvaságán való töprengésében. Bánatos szívvel, furdaló lelkiismerettel, lógó fejjel, fáradt lábakkal bandukolt a lejtőn felfelé és végre egy magányos kunyhóhoz érkezett. A kunyhó küszöbén két karjára könyökölve egy százéves apó gubbasztott. Arcán halálos búbanat borongott.

— Adj Isten, apókám! — köszöntötte Marko.

— Üdv neked, fiatalnak! — válaszolt az aggastyán és mélyen felsóhajtott. — Üdv neked, kinek még egészségesek és izmosak a karjaid!

Az aggastyán tekintete a mezőre siklott, amely a gyönyörű, verőfényes völgyben pompázott, mint a szép leány ünnep évadján. S könnyesek lettek a szemei.

— Elgyengültek a karjaim. Már a kapanyelet

sem bírják! Nézd, ott a mező! Mintha várna rám! De a karjaim oda vannak... Nézd! Ott dolgoznak a fiaim, az unokáim! Verítékükben fürdik az arcuk s ők vidáman, gondtalanul énekelnek. Ó, milyen régen nem gyöngyözött már verejték a homlokomon!... Pusztá az élet, üres és sívár munka nélkül. Minek élni? Még annyi hasznára sem vagy senkinek, mint a lóca vagy az asztal. Por vagy, szemét, amely szükség nélkül összegyűl a padlón. Szombaton aztán jön a szolgáló és kisöpri. Csak jönne már az Úr szolgálóleánya!... Minek imádkoznám hosszú életért? Még az Istennek sem tetző a henyelőnek és unatkozóknak folytonos imamormolása. Minek alkalmatlankodnám neki? Gyötrelmes az ilyen tengés-lengés. Élet élet nélkül!... És odalent a völgyben pompázik, mosolyog az én gyönyörűséges mezőm. Mákszemnyit sem öregeedett! Olyan, mint menyasszony korában... Ó, üdv neked, fiatalnak!

Marko lehorgasztotta fejét. Maga sem tudta, mi-től lett nehéz a szíve. Szégyentől-e, vagy bűnbánattól, vagy valami titkolt, fájdalmas örömtől-e? Lehorgasztotta fejét és felelet nélkül tovább ódalgott. A lejtő tetejéről aztán visszatekintett és összeszorult a szíve. Láta, hogy az aggastyán feltápáskodott; dereka szinte a földig görnyedt, lábai reszkettek, tántorogtak. Lassan, óvatosan, két botjára támaszkodva botorkált lefelé. Egyhelyütt balra tért, a mezőnek, amely menyegzős vidámsággal mosolygott-íntegtetett feléje. Megállt, megpihent és sóvárgó, szerelmes szemekkel nézte a ringó vetéseket. Meg-megállt; hosszú, bizony hosszú volt az útja; száz rőfnél is hosszabb. Fulladozott, roskadozott. Végre eljutott a szántásig. Az első barázdánál térdre rogyott s homlokával a meleg, párolgó anyaföldet érintette. Kitérta tehetetlen, reszkető kezeit, megölelte a földet, ifjú menyasszonyát és szeretettel simogatta meleg, bársonyos arcát. Térdre ro-

gyott és nem kelt fel többet; kitárta karjait és nem húzta vissza soha többé őket.

Marko csak állt és bámult, mintha Isten csudáját látná. Leemelte kalapját és letérdelt, mint az úrfelmutatásnál. Összeszorult a szíve. Maga sem tudta: a szégyentől-e, vagy a bűnbánattól, vagy valami titkolt, fájdalmas örömtől-e?

Fáradtan, üres szívvel ballagott tovább. Az erdőben utólérte az alkonyat. Mintha nehéz sebből vérzenék, úgy rogyott arccal a földre és felzokogott. Hosszú vándorútján még sohasem érzett ilyen fojtogató nagy-nagy keserűséget.

— Hová lettél, ifjúságom? Mire vesztegettelek el? Meddő vagy! Mint haszontalan kerti kavicsot áthajítottalak a sövényen... Merre tévelygett velem, hiszékeny, kábult szívem? Hol jobbra, hol balra, hol iránytalanul előre; majd újra vissza ugyanazon az úton... mint a gyermek a pillangó nyomában... Mivégre bolyongtam? Hová indultam? Mit kerestem? Még a kavics is tudja, hová ér, ha a völgy felé gurul. A falevél is tudja, merre sodorja a szél; tudja, hogy sohasem érhet a szélvész szárnyain délre... Mondd, szívem, mond, hová indultál, mikor olyan ujjongón kurjantgattál? Valld meg a fiadnak, aki mindenét rád bízta és minden dobbanásodat megfogadta!

Ráeszmélt mihaszna, hiszékeny könnyelműségére. Szívettépőn zokogott és forró, vezeklő könnyek csorogtak szeméből.

— Mit adtál cserébe, ó szívem, engedelmességemért? Még csak meg sem vigasztaltál keserű óráimban! Olyankor elrejtőztél és megtagadtál... Ha nem hallgattam volna rád, ha megfogadtam volna édesapám és más józan emberek tanácsait, milyen boldog lehetnék most!... Ott állott a házam, puha, meleg otthonom... eladtam egy korty borért. Tágas szántóim, bűja legelőim voltak, még vehettem is volna hozzájuk egy-két barázdát, egy-

két rétecskét. Talán már bíró is lennék a falumban. Hosszúszárú pipával a számban büszkélkedve ballagnék végig a falun s a szomszédok tisztességtudóan süvegelnének... Minden, minden elveszett... Isten veled! Örökre Isten veled, gyönyörűséges, nyájas otthonom!... Becsületes, jóságos keresztanyámhoz sodort a szél. Szolgálhattam, dolgozhattam, takaríthattam volna nála. Egyszer meghalt volna a keresztanyám, majd a keresztapám is és minden az enyém maradt volna; a ház, a mező, a rét, az erdő. Végre megnősültem volna. Marko létemre bírónak választottak volna és most már hosszúszárú pipával a számban büszkélkedve ballaghatnék végig a falun s a szomszédok tisztességtudóan süvegelnének. De én megszöktem. Éjjel, mint a tolvaj s még istenhozzádót sem mondtam senkinek! Minden oda van: a gazdag örökség, a szép menyasszony, az öblös, hosszúszárú bírói pipa!... És téged is, áldottlelkű, aranyos Ágota nénikém, milyen szívtelenül, gonoszul meggyötörtelek! Napjaim fogytáig nálad maradhattam, asztalodról jóllakhattam volna. És ha unatkoztam volna is, legalább kövér és elégedett lennék és nem volna más kívánságom a földön, csak az, hogy édes szenderemben az almafa árnyékában ne bosszantsanak a legyek. De én egy viharos éjtszaka dőreségemben tőle is megszöktem. Még csak azt sem vártam meg, hogy a zivatar nyomán felszikkadjon az országút s újra kiderüljön az ég!... Mi most az én osztályrészem? Vándorbot, örökös kószálás, kései bánkódás!... Ó, szívem, add vissza, amit elraboltál tőlem!

Így panaszkodott, zokogott Marko, míg elaludt. Terebélyes, sűrű bükkfák suttoztak felette. Néha-néha megnyiltak a lombok s a csillagos, derült ég egy-egy darabkája rámosolygott könnyes arcára.

Elaludt és alighogy elszenderült, még fel-felzokogtában csudálatos útra kerekedett. Az éjtszaka

is egyszeriben egészen kivilágosodott, a bükkfák átlátszókká lettek, mintha üvegből volnának és ragyogó nappali fény szűrődött törzsükön és koronájukon keresztül, ami majdnem a csudával határos volt, mert sem nap nem süttött az égen, sem felhők nem úsztak rajta, hogy a napot eltakarhatták volna. De Marko nem sokat töprengett mindezen; sőt egészen természetesnek találta. Fürgén lépkedett a síma ösvényen, mert sietős volt az útja. Még fel-felzokogott, de a szíve már megvígasztalódott és mosolygott.

— Milyen balgatagon jajveszékeltém! Milyen szörnyen igazságtalan voltam sóvárgó szívem iránt! Már itt tartottam, a síma, egyenes út közvetlen közelében; és az út árkában ernyedtem el! Ha jól kilépek, még alkonyat előtt célba érek... Most már tudom, hová vezet az utam! Nem volt hiába szívem sóvárgása!

Egy domb alá érkezett, amely derekáig terebélyes, fényeskérgű bükkfákkal, tetején pedig sötétzöld fenyvekkal volt sűrűn benöve. Itt a bozótos cserjék és bokrok között hirtelen eltűnt lábai alatt az ösvény. De Marko nem ijedt meg. Csak a szíve dobogott hangosabban valami különös, riadt, édes várakozásban.

— Itt állok a küszöbön! Minek haboznám? Maga az Isten vezetett ide!

Alig lépett a bokrok sötétjébe, magas, széles üreg nyílását vette észre, amely olyan tágas volt, hogy akár egy lovas is elfért volna benne, ha egy kicsit aláhajlik nyergében.

Alig mert tovább haladni. Az üreg sötét volt, de nagy messzeségben kicsike mécses pislogott. Marko megállott az üreg szájában és különös hideg borzongás futott végig a tagjain.

— Olyan nagy itt a némaság! Még a szuszogásukat sem hallani! Isten tudja, nem jöttem-e későn! Hisz oly sokáig kóboroltam hasztalan a világban.

Amíg így tétovázott és tűnődött, szemei lassacskán megszokták a homályt. Magas, szürke falakra esett a tekintete. A szivárgó nyirok keskeny árkokat vájt magának rajtuk, a kőmennyezetről pedig időről-időre kövér cseppek hullogáltak.

Markot rázta a hideg.

— Olyan néma, pusztá itt minden, mint a sírboltban! Isten tudja, nem jöttem-e későn?

Egyre nagyobb lett szívének riadtsága és kislelkedése. Lábujjhegyen lépkedett, nehogy visszhangzó lépteivel felébressze az alvókat. Nagy távolságból csendes fehér fény — síri gyertya — pislogott. Köröskörül dermedtő némaság. Még a víz-cseppek is hangtalanul hullottak alá a mennyezetről, mintha feneketlen mélység nyelné be őket.

Most kitágult és hatalmas teremmé öblösödött a folyosó. Bejáratánál két vitéz támaszkodott a falnak. Fejük mélyen a mellükre konyult, kezeik hosszú dárdanyélen nyugodtak. Hajszályaira olyanok voltak, mint azok a római katonák, akiket Marko az Isten sírja előtt látott valamikor a templomban. Az arcuk is olyan szakállas és marcona volt.

Marko tisztességtudóan megemelte a kalapját és megszólította a jobboldalon őrködő vitézt.

— Ne vedd zokon, hogy hosszú, édes álmodban háborgatlak! De hát maga az Isten vezetett ide s így eljöttem, hogy lássam megváltónkat, Mátyás királyt és hogy illedelmes alázattal megkérdezzem tőle, nem érkezett-e még el az ő nagy ideje? ... Mondd meg, melyik tornácon át jutok a szobájába és hogy jókedvében találom-e ez éjjel? Mert nem szeretek senkinek sem alkalmatlankodni.

A vitéz meg sem moccan. Még a szempillái sem rezzentek meg. Úgy állt ott, mint a kőbálvány.

— Nem hallotta! — gondolta magában Marko. — Pedig olyan félelmetesen visszhangzott szavam ebben a néma teremben, hogy magam is megbor-zadtam tőle ... Mélyen alszik. Századok során sem

aludta ki magát... Vajjon megneheztelne-e, ha hangosabban szólok hozzá és ha megérintem? Hisz tisztességes szándékkal jövök!

Megérintette kezét, mely a dárdanyelet szorította.

— Hé, vitéz harcos! Mivel szolgáltam rá, hogy nem is válaszolsz kérdésekre? Vagy még nem aludtad volna ki magadat? Hisz már ezer éve alszol! Bizisten, én unnám az ilyen hosszú szunyókálást!

De a vitéz csak hallgatott. Marko rémülten vette észre, hogy kövér vízcsöppök hullottak a nyakába, a kezére, lekonyult fejére. Végigcsurogtak arcán, szakállán és a padlóra koppantak, de a vitéz meg sem mozdult. Szemei csukva voltak, szája kemény és komoly. Marko félenken kinyújtott karjával megérintette arcát. Merev és hideg volt az, hogy Marko beleborzongott.

— Elaludt és meghalt! Sohasem ébred fel többé! A nagy napon megharsan majd a trombita, de ő nem fogja hallani. Mátyás király fehér paripáján el fog mellette vágatni, de ő nem fogja látni... Még a ruhája is kövé keményedett. Palástjának a ráncai is megmerevedtek; fejszével sem tudnám keresztülvágni.

Szomorúan, lélekben összezsugorodva lépett Marko a terembe. Nagy és üres volt az; a fekete falak nyirkosak voltak, a mennyezetről csöpögött a víz. A falak mentén katonák állottak hosszú sorban. Sisakos fejük mellükre konyult, karjaik kardjaikra és hosszú dárdáikra támaszkodtak. Széles pajzsaik a lábaik előtt heverték... Hogy Marko belépett, meg sem moccant egyikük sem. Egyetlen szem fel nem pillantott, egyetlen ránc meg nem rebbent a ruhájukon. A mennyezetről nesztelenül szakadoztak a kövér vízcseppek a padlóra, mintha feneketlen mélységbe hullanának.

Hajadon fővel, félenken és alázatosan állott meg Marko a terem közepén.

— Vitéz harcosok! Mátyás királynak, a mi urunknak és megváltónknak hűséges bajtársai! Ne vegyétek zokon, hogy zavarlak benneteket hosszú és édes álmotokban! De maga az Úristen küldött népemnek méltatlan követeként, hogy körülnézzek és megkérdezzem, hogyan megy a sora Mátyás királynak?... És hogy ütött-e már az ő nagy órája?... Mutassátok meg a hozzávezető ajtót! És mondjátok meg, jókedvében találok-e? Mert senkinek sem szeretek alkalmatlankodni!

A katonák a falak mentén támaszkodtak és hallgattak. Szempillája sem rebbent meg egyiknek sem.

Nagy rettegés vett erőt Markón.

— Hej, vitéz harcosok! Mondjátok csak, hát annyira elbódított benneteket a hosszú alvás? Ne vegyétek zokon, de nem illik épkezlab keresztény emberhez, hogy ezer évig s még azon is túl megszakítás nélkül aludjék s hogy legalább álmában ne viszonozza a barátságos köszöntést... Vagy talán akkor is aludni fogtok, amikor majd megharsan a trombita? És bóbiskolni fogtok-e, amikor Mátyás király fehér paripáján elvágtat mellettetek? Nagy hősök voltatok, de még nagyobb álomszuszékok lettetek!

Nem haragudtak meg az alvó harcosok. Még csak rá sem hederítettek Markóra. Marko ekkor egy marcona, őszszakállú, állig felfegyverkezett öreg katonához lépett és megérintette a karját. Olyan nehéz volt a bőrkesztyűje, mintha kőből lenne. A keze fején mély, kerek gödröcske sötétlett és a fekete mennyezetről cseppenként hullott beléje a nyirok.

— Elaludtak! És soha többé nem fognak felébredni! — sóhajtott Marko.

Megrázta könyökét egy fiatal, cifraköntösű apródnak. De akárcsak kőszobrot rázott volna: kemény és mozdulatlan maradt az, mintha mélyen a talajba gyökeredzett volna. A nedvesség egész ar-

cát, palástját és fegyverzetét vékony, csillogó kőréteggel vonta be. Fiatal, duzzadt ajkai mosolyogtak, de szemei csukva voltak.

— Hát te is, még te is elaludtál? — kiáltotta kétségbeesetten Marko. — Olyan fiatal vagy még és ezer éve alszol és meg sem moccansz és nem szégyelled magadat! Hogyan fogod uradnak, Mátyás királynak a paripáját vezetni, ha szólítani fog?

A fiatal apród ajkai mosolyogtak, de meg nem mozdultak. Megdöbbenve, szomorú szívvel indult Marko beljebb a pisle fehér fény irányában. Egyre közeledett a síri gyertya fénye, nyugodtan, álmosan pislogott, de el nem lobbant. A nyirkos falakon az egész hosszú folyosó mentén hatalmas paizsok, hosszú kardok, kopják és dárdák lógtak. De a pajzsokon, kardokon és kópjakon csillogó, nedves kőrétég vékony, kemény kérge ragyogott.

Szemei előtt feltárult a magas és széles, templomnyi nagyterem. Homály borongott benne. A mennyezetről mécses lógott alá, amely nyugodt, sápadt, halottas — kövémeredt — lánggal világított. A falak mentén katonák örködtek hosszú sorokban. Hosszú kardjaikra támaszkodtak; fejük mélyen a mellükre könyült. Némán álltak, félig nyitott szemeik a padlóra meredtek. Arcuk sötét és komor volt. Barna orcáikon és homlokukon hosszú forradások piroslottak.

A nagyterem közepén széles kőasztal állott síma, kerek köllábon. Az asztal mögött magas trónon maga Mátyás király ült. Két könyökével az asztalra nehezedett. Fejében hosszútollas magyar sipka hetykélkedett. Kétoldalt két hajadonfős, pirosruhás apród támaszkodott a trón karfájának. Szőke hajuk szép göndör fürtökben hullámszott vállukra. Mindketten aludtak.

Marko megállott a király előtt. Mélyen meghajolt, kalapját két kezében szorongatta, térdei remegtek az alázattól és nagy tisztelettől.

— Ne vedd zokon, Mátyás király, megváltónk, hogy háborgattalak édes álmodban! Megtaláltalak, mert maga az Úristen mutatta meg a hozzád vezető utat ... Ó, Mátyás király, megváltónk! Eljöttem hozzád, mert igen silány a világ sora odakünn! A föld népe, a te hűséges szolgád, nagyon elárvult, elkoldusodott. Adók, áradások, aszály, jégverés, világi és egyházi urai és egyéb bajok-nyavalyák nehezeden mázsás súllyal roskadozó vállaira; alig lélezkik. Kevés híja, hogy az Isten is el nem hagyta ... Nincs emberi szív, amely ezekben a szomorú, inséges időkben nem sóvárogna a te uralmad után. Ébredj, ó Mátyás király és teljesítsd ígéretedet, amelyet tettél! Vagy legalább mondd meg, mikor üt az órád, hogy visszatérhessek atyámfiához és hirdethessem nekik az evangéliumot!

Igy beszélt Marko. De Mátyás király néma maradt és meg sem moccan. A két apród is mozdulatlanul hallgatott trónja mellett s a falak mentén hosszú sorokban álldogáló harcosok is hallgattak.

Szörnyen megrémült Marko. Jeges dermedet küszözt a szíve felé.

— Mátyás király! Megváltónk! Szólj! — sikoltotta kétségbeesett hangon és letérdelt a terem közepén.

— Mi lesz velünk, ó Mátyás király, ha te soha többé fel nem ébredsz? Elárvulna a mi szívünk! És puszta lenne, mint a mező nap és üdítő harmat nélkül. Te vagy a mi életünk, vigasztalásunk, reményiségünk! ... Gondold meg, Mátyás király, mi lenne, ha az Isten meghalna? ... Benned van egyetlen és utolsó bizodalmunk! Sívár napjainkban a te eljöveleddel vigasztalódunk. Nem látunk téged. Nem tudjuk, honnan jössz, mikor jössz! ... Nincs is rá szükség, hogy tudjuk és hogy lássunk. Boldogság nekünk az is, hogy élsz, hogy vagy! Ne vesd meg a mi nagy hitünket, Mátyás király! Hiszen már nagyon sokáig alszol, Mátyás király! Már ezer álló esztendeig, Mátyás király! Nem volna-e kedved

kissé megnézni, hogy süt odakünn az Isten napja? Szép a világ odakünn! Itt pedig dohos, nyirkos, penészes a levegő... Szólj, Mátyás király! Alázatosan könyörgöm: szólalj meg, megváltónk!

Így esengett-rimázkodott Marko. De a nagy király néma maradt. Hosszú szempillái az arcán pihentek és meg sem rebbentek. Sűrű szürke szakállá meg sem rezzent.

Iszonyú, fagyasztó rémület hasított Marko szívébe.

— Meghalt!

Felemelkedett. Térdei remegtek, tántorogtak. Bódultan, borzongva támolgott az asztalhoz. Megérintette Mátyás király fehér karját, megérintette szürke szakállát. A kő, amely cseppekben hullott a mennyezetről, vékony, csillogó, selymes patyolat-tal vontá be az asztalt, a király arcát, fehér karjait, szakállát s a pirosruhás, szőkehajú két apródot. Akkor a király vállán ülő nagy fekete hollót is észrevette Marko. A holló tolla is ragyogott kököntöse alatt.

— Meghalt! — sikoltotta Marko és térdre rogyott.

— Jó emberek! Haljatok meg! Meghalt Mátyás király!

Azzal arccal végigvágódott a kőpadlón.

Zokogva, kisírt szemekkel ébredt fel Marko.

— Hé, fiatal muzsikus! Hé, szép legény! Mit álmodtál, hogy olyan keservesen megzokogtál?

Marko csak ámult-bámult. A szeme még égett, a szíve még hevesen dobogott.

— Meghalt Mátyás király!

Ráncos, napbarnította, fogatlan arc nevetett a szemeibe.

— Ébredj, muzsikus! Már magasan süt a nap!

És a lombos bükkfák susogó terebélyén keresztül már valóban beragyogott a nap. Marko kidörzsölte az álmat szemeiből és fektében könyökére támaszkodott. Vén, szikár, rongyos cigányasszony állt előtte. Karjai feketék és csontosak voltak, mint a gyökerek. Arca olyan volt, mint a repecskes agyag.

— Rosszul aludtál, muzsikus. Nyugtalan álmaid voltak. Pihenésre s egy kis harapnivalóra volna szükséged. Gyere velem!

Marko felállt és egykedvűen a cigányasszony után ballagott az erdőn keresztül. Egyszer csak egy szép zöld tisztásra értek. A tisztáson három cigány üdögélt, három barnabőrű muzsikus; egy fiatal cigányleány pedig reggelit főzött a számukra.

Marko alig látta meg a cigányokat. Mind a háromnak sötétbarna bőre, villogó fehér fogsora és sűrű, bozontos haja volt. A legidősebbik közülük, — aki már öszes és kissé hajlotthátú volt —, felállott és barátságosan, illendően üdvözölte Markót.

— Adj Isten, muzsikus! Mi a neved és honnan jössz?

— Fogadj Isten! Marko a nevem s otthonom a nagy világ!

De Marko alig vette észre a cigánylegényeket. Szemei valósággal meg voltak igézve és kimondhatatlan csodálattal és fájdalmas szerelemmel csüngtek a szépséges cigányleányon. Annyira meg volt babonázva, annyira mámorossá tette ez a hirtelen támadt szerelem, hogy bele sem kóstolt az ételbe, italba és sejtelve sem volt, mit főzött azon reggel a cigányleány. A szerelem volt az étele; a cigányleány szépsége pedig édes, bódító itala.

És megszólalt a legidősebb cigánylegény:

— Muzsikálj valamit, Marko, hadd lássuk, mit tudsz!

Marko fogta a harmonikáját és olyan gyönyörűsége sen, olyan bűbájosan muzsikált, ahogyan még soha életében. Égi csoda történt: megzúgott az erdő a

nótájában; megzendültek a napfényes mezők; a barázdákból csattogva szállt fel a pacsírta. Sikongott, zokogott a dal. Marko a cigányleány babonás szemeibe nézett, meglátta bennük a saját életét: vígasságos, gyötrelmes, végnélküli vándorútját. Éneke a határtalan ég felé buzgott és a végtelen messzeségbe sóvárgott; végre kimerülten felrikoltott és a földre szédült. Markonak pedig aláhanyatlott a két karja és maga keservesen felzokogott.

— Mi van veled, Marko? Miért sírsz? — képedtek el a cigányok. — Még sohasem hallottunk ilyen gyönyörű muzsikát. Nem született még harmonikás, aki ilyen csudálatosan értette volna a módját.

A legidősebb cigány Marko elé lépett és ünnepélyes hangon mondta:

— Szomorúak és levertek voltunk, Marko, mert meghalt a negyedik muzsikustársunk. Nagy művész, de hozzád képest valósággal dadogó, törpe hamisjátékos volt. A minapában olyan pogányul leitta magát, hogy az út árkába szédült és elaludt. Másnap hiába ráztuk, költögettük; nem ébredt fel többet. Eltemettük hát. Sirtunk egy keveset a fejfájánál, aztán nélküle vándoroltunk tovább, ami bizony sántává, hebehurgyává tette muzsikánkat. Nagyon hiányzott. De az Isten megkönyörült rajtunk szomorúságunkban és téged küldött helyette, kinek heted-hét császárságban sem akad párod. Maradj nálunk, Marko! Meglátod, nem bánod meg!

Igy beszélt a cigány. Marko pedig bánatos, mélabús hangon válaszolta:

— Bármerre mentek, veletek tartok, mert szívem már nem ismer más utat. Bárhol megpihentek, megpiheñek én is veletek, amíg le nem fogja fáradt szememet a végső, váravárt óra.

Csak ennyit mondott. Azután a fűbe heveredett és keserű gondolatok kergetődztek az agyában.

— Mivé lett most az én nagy vágyódásom, a sóvárgásom, amely úgy betöltötte szívemet? Nyom

nélkül ellobbant, mint a láng. Az én vidám vándoréletem, — amely olyan gazdagnak tetszett nekem — most üres zsákként, roskadtan, összezsugorodtan áll előttem. Pusztá semmiért hagytam el meleg otthonomat és kóboroltam a csalfa vágyak pórázán. Körben kószáltam — boldogtalan —, s most itt állok, koldusszegényen, kifosztottan, mint az első nap, de elcsigázottan, holtfáradtan... Ó, bár már végső pihenésre húnyhatnám szemeimet!

Keserű bánkódásban sírdogálta el egész napját. Végre korai alkonyat szállt az erdőre. Akkor valami lágyan megsuhant mellette és egy meleg kéz símogatását érezte arcán.

— Miért búsulsz, Marko, szép, fiatal muzsikusz?

— Szépséges cigánylány! Hogyne búsulnék, miután a szemeidbe néztem! A szemeidbe, amelyek olyan feketék és mélyek, hogy az ember elmerülne bennük s még hálát is adna az Istennek a szép kimúlásért. Számomra nincs többé öröm a világon. Életem törékeny, aszu ágacska, amelyet nemsokára tűzre vet az Úr keze. A szemeidbe néztem, szépséges húgom és bele fogok halni fájdalmas, gyötrő sóvárgásomba... Ó, húgom! Valóban meghalt Mátyás király!

— Miért halnál meg, Marko, ha szeretsz? Csókolj és ölelj meg inkább, mindkettőnk gyönyörűségére és vigasztalására! Hiszen az én ajkaim is sóvárognak a tiéd után! Evvel a fekete hajammal fogom letörölni az orcáidon végigpergő ragyogó könnyeidet!

Félig mosolyogtak, hamiskásan ellenkeztek, félig csábítottak, sóvárogtak tüzes ajkai.

Marko egész testében remegett. Perzselő tűz gyulladt ki vérében, magas lánggal csapott az ég felé és belevilágított az alkonyatba. És ebben a ragyogó, tüzes alkonyatban összeforradtak ajkaik a szívük parancsa szerint.

— Hiszen te vagy az én kielégíthetetlen sóvárgá-

som, akire olyan váratlanul és érdemtelenül végre mégis csak rátaláltam! Hol nem kerestelek? Pedig olyan közel voltál hozzám!

Minden sötét zúg újra kiderült, megfényesedett a lelkében. Ott feküdt előtte a tisztáson, a lobogó láng fényében kiterítve egész érthető-érthetetlen, boldog-boldogtalan, egyszerű élete.

— Gondold el, kedvesem, gyönyörűséges virágszálam, mit álmodtam az éjjel! Azt álmodtam, hogy meghalt Mátyás király. Ó, gondold csak meg, édesem, hogy meghaltak a vágyaim! Meggyászoltam, mint anyámat, apámat. De ő élt a te szemeidben és él a mi szerelmünkben és az én dalaimban és az én szívemben. És örökké élni fog!

— Még egyszer csókolj meg, deli muzsikusom, édes uram!

— Örök életet fog élni! És velünk lesz, bármerre kuszálja is útjainkat a sors a nagyvilágban! Halhatatlan ő, mert halhatatlan az én szívem és mert halhatatlan a te szemeid szépsége!

Azon az éjjelen rázendített harmonikájára és az erdő elnémult, úgy hallgatta az üdvözítő szerelem gyönyörűséges, búbajos dalát...

Marko feleségül vette a szép cigányleányt és nagyszerű lakodalmat csapott. Ittak és daloltak és táncoltak és vidámak voltak az idők végezetéig...